

Pimeä hiljaisuus

Kolonialismiin osallisen subjektin trauma

Joseph Conradin romaanin *Lord Jim* ääni- ja valomaisemassa

Sofia Kahri

Pro gradu -tutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, yleinen kirjallisuustiede

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Marraskuu 2024

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Kirjallisuustieteiden tutkinto-ohjelma, yleinen kirjallisuustiede

Sofia Kahri

Pimeä hiljaisuus - Kolonialismiin osallisen subjektin trauma Joseph Conradin romaanin *Lord Jim* ääni- ja valomaisemassa

Sivumäärä: 78

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani Joseph Conradin romaania *Lord Jim* (1900) traumakertomuksena, joka kiertyy kolonialismiin osallisen subjektin trauman ympärille ja esittää traumaa erityisesti ääni- ja valomaiseman välityksellä. Tutkin, miten trauma ilmenee ja millaista problematiikkaa ja eettistä potentiaalia sen ilmentämiseen liittyy romaanin ääni- ja valomaisemassa. *Lord Jim* -romaanin on tutkittu runsaasti eri aikoina ja eri näkökulmista. Oma tutkielmani yhdistää ensi kertaa romaanin kriittisen traumateoreettisen luennan sekä ääni- ja valomaiseman analyysin. Tutkielmani pohjalta ehdotan ääni- ja valomaiseman tutkimusta kiinteäksi osaksi traumateoreettisen luennan metodologiaa, sillä se tuottaa uusia tulkintapositioneja sekä tietoa, joka valaisee romaanin muodon ja merkityksen yhteen kietoutumista.

Tutkielmani teoreettinen tausta on postkoloniaalisesti virittynyt traumateoreettinen luenta, jossa nojaan Cathy Caruthin kirjoituksiin traumasta ilmiönä, Dori Laubin näkemyksiin todistajuudesta sekä Michael Rothbergin osallisen subjektin käsitteeseen. Lisäksi hyödynnän Colin Davisin ja Hanna Meretojan toimittaman kokoomateoksen *The Routledge Companion to Literature and Trauma* (2020) artikkeleja ja Hanna Meretojan ajatuksia kertomusten eettisestä potentiaalista. Postkoloniaalisen kirjallisuuden tutkimuksen osalta hyödynnän alan klassikon Edward Saidin kirjoituksia eurosentrismistä ja toiseudesta.

Tutkielmani osoittaa, että romaani ilmentää kolonialismiin osallisen subjektin traumaa. Se tekee näkyväksi päähenkilö Jimin tekijän trauman sekä eurooppalaisten kolonialistien kulttuurisen trauman. Traumaprosessit välittyvät ääni- ja valomaiseman kautta epäsuorasti. Maisemien piirteet simuloivat trauman muokkaamaa kokemusmaailmaa, jossa esiintyy pimeyden ja hiljaisuuden aukkoja. Lisäksi maisemien välittämät trauman häiritsevyyden ja kontrolloimattomuuden ilmenemät henkilöhahmojen uhkaavina kuvitelmina ja maiseman personifikaatioina. Ääni ja valo viestivät myös siitä, miten trauma hajottaa kokijansa identiteetin ja muokkaa sitä. Traumaattisen muistin äänihavainnot vääristyvät, trauman totuus hämärtyy ja trauman sanallistaminen kytkeytyy hiljaisuuteen. Romaanissa esiin nousevat syyllisyys osallisuudesta kolonialismiin sekä syyllisyyden tunteen välttely.

Romaanin ääni- ja valomaisema välittävät myös kolonialismiin osallisen subjektin trauman ongelmakohtia sekä eettistä potentiaalia. Tutkielmani osoittaa, miten Jimin rikos uhkaa eurooppalaisten kollektiivista identiteettiä ja aiheuttaa kulttuurisen trauman kehkeytymistä. Äänet ja valo Steinin kodissa paljastavat eurooppalaisten ristiriitaisen itseymmärryspohdinnan sekä muodostavat romaanin itsereflektiivisen tilan. Trauman kuvauksen ongelmallisuus liittyy sen tapaan ensisijaisesti eurooppalaisen kokijan traumakokemus ja sivuuttaa kolonialismin uhrien trauma. Myös Patusanista muodostuu romaanissa toiseutettu paikka, jonka ääni- ja valomaisema pelkistyvät eurooppalaisen mielen tutkimisen alustaksi siinä missä uhrien äänen käyttö on rajattua. Patusanin maiseman piirteet paljastavat myös ehdot, joilla kulttuurisen trauman tarkastelu on mahdollista romaanin historiallisessa kontekstissa. Ehdotankin, että romaanin eettinen potentiaali kietoutuu eurosentrismen ja kolonialismia tukevien tulkintapositioneiden havaitsemiseen ja niiden kriittiseen pohdintaan aikakautensa tuotteina. Eettinen potentiaali syntyy kuitenkin myös romaanin tyhjien aukkojen tarkastelemisesta itsereflektiivisinä tiloina, jotka kutsuvat lukijaa aktiiviseen lukupositioneiden valintaan sekä haastavat eettiseen pohdintaan ja vastustavaan merkityksenantoon.

Avainsanat: Joseph Conrad, *Lord Jim*, osallinen subjekti, tekijän trauma, kulttuurinen trauma, äänimaisema, hiljaisuus, valomaisema, valo, pimeys, kolonialismi, eurosentrismi, orientalismi, identiteetti, traumaattinen muisti, eettinen potentiaali

Sisällys

1	Johdanto	4
1.1	Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset	4
1.2	Conradin tuotanto, <i>Lord Jim</i> -romaanin genre ja historiallinen konteksti	9
1.3	Tutkielman teoreettinen viitekehys	16
2	Kolonialismiin osallisen subjektin trauma ääni- ja valomaisemassa	25
2.1	Hiljaisuus ja pimeä traumakokemuksen ilmentäjinä	25
2.2	Syylisten hämärtyvät ja pirstoutuvat identiteetit	31
2.3	Muuntuvainen muisti ja trauman sanallistamisen ristiriitaisuus	38
3	Kolonialismiin osallisen subjektin trauman problematiikka ja eettinen potentiaali	47
3.1	”He is one of us” – kulttuurinen trauma ja kolonialismin murtuvat ihanteet	47
3.2	”Toinen maailma” kolonialistin eurosentrisen trauman taustana ja käsittelyn tilana	53
3.3	Trauman välittymisen katkokset eettisen potentiaalin avaimina	61
4	Lopuksi	68
	Lähteet	72

1 Johdanto

1.1 Tutkielman aihe ja tutkimuskysymykset

Käsittelen pro gradu -tutkielmassani ”Pimeä hiljaisuus” Joseph Conradin (1857–1924) romaania *Lord Jim* (1900, tästä lähtien lainauksissa LJ) traumakertomuksena, jossa ääni- ja valomaiseman piirteet ja merkitykset välittävät kolonialismiin osallisen eurooppalaisen subjektin traumaa. Romaani julkaistiin ensi kertaa kuukausittaisena jatkokertomuksena *Blackwood’s Edinburgh Magazine* -nimisessä lehdessä vuoden 1899 lokakuusta vuoden 1900 marraskuuhun (Knowles & Moore 2011; Stape 2004, 63–80)¹. Romaanin suomennos on ilmestynyt vuonna 1930 WSOY:n kustantamana ja Oskari Kostiaisen suomentamana.

Conradin eli syntymänimeltään Józef Teodor Konrad Korzeniowskiin romaanit on kirjoitettu englanniksi, ja ne kuuluvat englantilaisen kirjallisuuden klassikkoihin kirjailijan puolalaisista juurista huolimatta. Hänen romaaninsa ovat kirjallisuustieteen piirissä saaneet kansainvälisesti osakseen runsaasti huomiota, ja niistä on tehty laajalti tutkimusta. Conrad-tutkimuksella onkin oma kolmesti vuodessa ilmestyvä akateeminen julkaisunsa *Conradiana*, joka sisältää Conradin elämään ja töihin liittyviä artikkeleja, akateemisia muistiinpanoja sekä kirja-arvosteluja.²

Lisäksi on julkaistu useita Conradin tuotantoa käsitteleviä kokoomateoksia, kuten Owen Knowlesin sekä Gene M. Mooren toimittama *Oxford Reader’s Companion To Conrad* (2011 [2000]), John H. Stapen toimittama *The New Cambridge Companion to Joseph Conrad* (2015) ja tuoreimpana Debra Romanick Baldwinin toimittama *The Routledge Companion to Joseph Conrad* (2024).³ Myös Conradin henkilökohtaisia kirjeitä on julkaistu Frederick Karlin, Laurence Daviesin, John Stapen, Gene Mooren ja Owen Knowlesin toimittamana yhdeksänosaisena sarjana *The Collected Letters of Joseph Conrad* (2008). Hyödynnän tutkielmassani kokoomateoksia aiemman tutkimuksen ja Conradin tuotannon taustoittamisessa, mutta nojaan analyysiluvuissa paljolti näkökulmaani tukevaan traumateoreettiseen ja postkoloniaaliseen tutkimuskirjallisuuteen.

¹ Lehti tunnetaan vuodesta 1906 eteenpäin lyhennetyllä nimellä *Blackwood’s Magazine* tai lempinimellä ”Maga”. Lehti jatkoi toimintaansa vuoteen 1980 asti (Knowles & Moore 2011).

² *Conradianaa* julkaisee Texas Tech University Press ja sitä päätoimittaa John G. Peters.

³ Uusin kokoomateos ei ole tutkielmani lähteenä, sillä se ei ollut saatavilla tutkielman tekoaikana.

Aiemmassa tutkimuksessa on kokonaistuotannon lisäksi huomioitu myös yksittäisten romaanien analyysi. Tutkielmani aiheesta eli *Lord Jim* -romaanista tehty tutkimus on aiheiltaan ja teoreettisilta taustoiltaan monipuolista. Tutkimusnäkökulmat kattavat esimerkiksi freudilaisia analyysseja, biografisia ja historiallisia luentoja, romaanin lähdeaineistojen ja Conradin saamien vaikutteiden analyysseja, teokselle tyypillisten piirteiden tarkastelua sekä eettisen tutkimuksen näkökulmia. Tämän lisäksi romaania on lähestytty dekonstruktiivisten, narratologisten, marxilaisten, postkoloniaalisten ja queer-teoreettisten luentojen kautta. (Moore 2017, 197.)⁴ Romaani on vaikuttanut myös muihin kulttuurituotteisiin: siitä on ilmestynyt elokuva- ja sarjakuva-adaptaatioita.⁵

Kokonaisuutena *Lord Jim* -romaania on tutkimuksessa luettu alun perin sankarikertomuksena, jossa päähenkilö Jim etsii hyvitystä moraalille erheelleen. Myöhemmin vallitseviksi ovat sen sijaan nousseet teoksen tarkastelu modernismin sekä valkoisen kolonialismin ylivaltaan ja sen seurauksiin kohdistuvan ironian näkökulmista. (Moore 2017, 196.) Eräänlaisena Conradin tuotantoa koskevan tutkimuksen käännekohtana kohti postkoloniaalisten aspektien huomioimista voidaan nähdä Chinua Acheben tunnetun esseen ”An Image of Africa” julkaisu. Esseessään Achebe (1978, 3, 9) kritisoi Conradin Afrikka-fiktioon kuuluvan *Heart of Darkness* -romaanin kuvausta Afrikasta ”toisena maailmana”, joka toimii vain taustana eurooppalaisten kokemusten kuvaamiselle, sivuuttaa Afrikan sekä esittää afrikkalaiset epäinhimillisellä tavalla. John Petersin (2017, iv) mukaan esseen julkaisun jälkeen Conradin teosten tutkimuksessa ovatkin korostuneet kolonialismin ja imperialismin huomioivat näkökulmat.⁶

Joidenkin lukijoiden mielestä Conradin romaanit toteuttavat aikakaudelle tyypillistä imperialismia tukevaa diskurssia, kun taas toisten mielestä romaanit purkavat sitä (White 2004, 179). Benita Parry esittääkin teoksessaan *Conrad and Imperialism: Ideological Boundaries and Visionary Frontiers* (1983), että Conrad on ristiriitojen taiteilija, ja hänen tekstinsä sisältävät eri periaatteiden puolesta argumentoivaa moniäänisyyttä (Roderick 1985,

⁴ Gene Moore (2017, 197) viittaa artikkelissaan useisiin *Lord Jim* -romaania tutkineisiin kirjallisuudentutkijoihin, joista oman tutkielmani kannalta tärkein on Edward Said postkolonialismin liittyvine ajatuksineen. Lisäksi sivuan Andrea Whiten pohdintaa romaanin historiallisesta kontekstista ja imperialismista.

⁵ *Lord Jim* -nimisiä elokuvia on ilmestynyt kaksi, joista toisen on ohjannut Victor Fleming (1925) ja toisen Richard Brooks (1965). Sarjakuvaversio on luonut George Evans, ja se on julkaistu vuonna 1957 The Gilberton Companyn klassikkokirjojen sarjakuva-adaptaatioihin keskittyneen *Classics Illustrated* -sarjakuvalehden numerossa 136.

⁶ Tutkimuskentällä on pohdittu sekä Conradin asennoitumista suhteessa kolonialismin käytäntöön että tarkasteltu Conradin tapaa tarkastella itää lännen silmin ja rakentaa kuvaa lännestä idän avulla (Peters 2017, iv). Itse tutkin aiheita tarkemmin tutkielmani luvuissa 3.2 ja 3.3.

798).⁷ Kolonialismi ja imperialismi kietoutuvat järjestelminä läheisesti toisiinsa, ja Conradin romaanit sivuavat molempia ilmiöitä sekä temaattisesti että historiallisten kontekstiensä välityksellä. Viittaan tutkielmassani yksinkertaisuuden vuoksi lähinnä kolonialismin käsitteeseen, vaikka eurooppalaisten vaikutusvalta ja toteuttama sorto välittyvät *Lord Jim* -romaanista myös imperialismiin muodossa ja ilmiöiden rajat osin limittyvät.

Tämän tutkielman näkökulma on postkoloniaalisesti virittynyt traumateoreettinen luenta, jonka avulla tutkin romaanissa esiintyvää traumaa kolonialismiin osallisten subjektien näkökulmasta. Kiinnitän huomiota trauman eurosentriseen luonteeseen, siihen liittyvään problematiikkaan sekä romaanin eettiseen potentiaaliin. Näkökulmani rajautuu romaanin ääni- ja valomaiseman analyysiin, ja tutkimuskysymykseni ovat tarkemmin seuraavat:

- 1) Miten romaanin ääni- ja valomaisema ilmentävät kolonialismiin osallisen subjektin traumaa?
- 2) Miten kolonialismiin osallisen subjektin trauman problematiikka ja eettinen potentiaali välittyvät romaanin ääni- ja valomaisemasta?

Äänimaiseman tarkastelu on otettu huomioon aikaisemmassakin Conrad-tutkimuksessa esimerkiksi kielen, hiljaisuuden ja olemassaolon kysymyksien (Pinsker 1972), äänen ja hiljaisuuden sekä osallisuuden ja irrallisuuden suhteen (Hollahan 1974), kielen ja toiseuden (Trench-Bonett 2000), hiljaisuuden ja puheen (Melnick 2001), äänen muodostaman kuvakielen impressionistisen tekniikan (McLeod 2009), hiljaisuuden ja tilan (Dauncey 2010) sekä typologisten ellipsien (Hawthorn 2011) näkökulmista. Aikaisemmassa tutkimuksessa korostuu varsinkin hiljaisuuden tarkastelu, joka on useille Conradin romaaneille tyypillinen ilmaisukeino. Hiljaisuus on Conradin tuotannossa vaihtelevaa, monimuotoista sekä toisteisuuksia sisältävää. Se voi toimia esimerkiksi symbolina, henkilöhahmojen välisenä kommunikointikeinona, teemana, mystifioinnin välineenä, päähenkilön toimintana tai juonen sävyn muokkaajana. (Richardson 2014, 109, 111.)

Vaikka *Heart of Darkness* -romaanin äänimaisemaa on tutkittu Conradin vuosisadanvaihteen romaaneista selvästi eniten (ks. esim. Engel 2013; Lindskog 2014; Peters 2021 & Cezair-

⁷ Conradian ja imperialismia käsittelevät esimerkiksi Ian Watt kirjassaan *Conrad in the Nineteenth Century* (1979), Benita Parry teoksessaan *Conrad and Imperialism: Ideological Boundaries and Visionary Frontiers* (1983), Patrick Brantlinger kirjassaan *Rule of Darkness British Literature and Imperialism, 1830–1914* (1988) ja Andrea White kirjassaan *Joseph Conrad and the Adventure Tradition* (1993).

Thompson 2016),⁸ myös *Lord Jim* -romaanin äänimaisemaa on tarkasteltu esimerkiksi hiljaisuuden ja kielen riittämättömyyden (Dauncey 2011, 23–38), romaanin moniäänisyyden ja Nietzschen filosofian (Tourchon 2008, 71–88) sekä identiteetin kommunikaatioprosessin ja hiljaisuuden välisen suhteen (Hannah 2008, 39–59) näkökulmista. Tutkielmassani tarkastelen traumateorian näkökulmasta äänimaiseman piirteitä, kuten äänen laatua ja sidosteisuutta puhuviin subjekteihin, kommunikaation ja kielen rajoja romaanissa sekä äänimaiseman eurosentrisyyttä ja aukkoja. Käsitän äänimaiseman kattamaan laajasti sekä henkilöhahmojen puheen että romaanin fiktiiviseen maisemaan liittyvät ilmaukset, jotka liikkuvat äänen ja hiljaisuuden jatkumolla.

Valon tai valomaiseman tutkimus on äänimaisemaa vähemmän tutkittu ilmiö, eikä sitä ole juurikaan yhdistetty Conradin teosten analyysissä traumateoreettiseen luentaan. Aihetta on kuitenkin tarkasteltu esimerkiksi *Heart of Darkness* -romaanin narratiivisena strategiana Coleridgen runoon ”The Rime of the Ancient Mariner” vertaillen (Perlins 1982, 167–176) sekä sivuttu *Lord Jim* -romaanin visuaalisen kuvittelun analyysin yhteydessä (Lindskog 2011, 31–45).⁹ Yhtään valomaiseman sekä osallisen subjektin trauman analyysiä yhdistävää tutkimusta *Lord Jim* -romaanista ei ole tietääkseni julkaistu, joten tutkielmani kartuttaa uutta tietoa aiheesta. Keskityn valomaiseman tutkimuksessa valon tapaan muokata eurooppalaisen subjektin olemusta, välittää traumaa sekä viestiä trauman todistamisen ja kommunikaation prosesseista.

Valomaisema ei ole kirjallisuudentutkimuksessa vakiintunut käsite, vaan olen luonut sen kuvaamaan tutkielmani käsittelykohdetta. Viittaan valomaisemalla romaanin sisältämiin kielen kautta välittyviin valon ja pimeyden jatkumon kuvauksiin. Valon esittämisellä kirjallisuudessa on pitkä perinne mytologiasta keinotekoisen valon kuvaamiseen. Valo sekä pimeys voidaankin nähdä kulttuurisina vaikuttavina voimina erityisesti eurooppalaisessa kontekstissa. (Degenring & Bach 2015, 3, 7, 9, 12.) Tämän vuoksi valomaiseman tarkastelu

⁸ Vuosisadan vaihteen romaaneihin kuuluvat *Youth* (1898), *Heart of Darkness* (1899) ja *Lord Jim* (1900). *Heart of Darkness* -romaanin äänimaiseman tutkimusta edustavat esimerkiksi Adam Engel (2013), Annika Lindskog (2014), Margaret Cezair-Thompson (2016) ja John G. Peters (2021). Engel tutkii romaanin kehottomia ääniä ja subjektin hajoamista suhteessa ensimmäisen maailmansodan historialliseen kontekstiin. Lindskog puolestaan lukee teoksesta esiin aistien, yliluonnollista luontoa kuvaavan äänimaiseman ja mielen ”saastumisen” välisiä suhteita. Peters tarkastelee hiljaisuuden, tilan ja aukkojien toimintaa laajemmin Conradin Afrikkaan sijoittuvassa fiktiossa. Cezair-Thompson keskittyy puolestaan teoksen tekstuaalisten aukkojien ja transkulttuurisen todistajuuden analyysiin.

⁹ Valoa ja pimeyttä on myös tarkasteltu *Heart of Darkness* ja *Lord Jim* -romaanien motiiveina opinnäytetöissä, kuten Tymoteusz Staśton (2012) pro gradu -tutkielmassa ”The Motif of Light and Darkness in Joseph Conrad's *Heart of Darkness* and *Lord Jim*”.

sopii oivallisesti eurooppalaisen kokijan traumaan keskittyvän analyysini kohteeksi. Luonnollista valoa ja keinotekoista valaistusta on tutkittu kirjallisuudessa vain vähän siitä huolimatta, että ne esiintyvät kirjallisuudessa taajaan ja ovat edelleen jatkuvassa muutoksessa taidemuotojen ilmaisuissa (Degenring & Bach 2015, 6, 7–8, 12).¹⁰ Tutkielmani tuottaakin *Lord Jim* -romaanin ja traumateoreettisen luennan lisäksi uutta tietoa myös valomaiseman tutkimuksesta ja sen soveltamisesta kirjallisuudentutkimuksessa. Kuljetan tutkielmassani ääni- ja valomaiseman analyysiä rinnakkain, ja tarkastelen myös synteesejä, joita maisemien yhteen kietoumat romaanissa muodostavat.

Tutkittava romaani jakautuu juonellisesti kahteen osaan, joista ensimmäisessä päähenkilö Jim toimii erilaisissa työtehtävissä Kaakkois-Aasian satamissa ja laivaliikenteessä.

Käännekohdaksi muodostuu Jimin pestautuminen perämieheksi Patna-nimiselle laivalle, jonka tehtävänä on kuljettaa satoja pyhiinvaeltajia näiden määränpäähän. Kesken matkan laiva törmää tuntemattomaan esineeseen ja joutuu uppoamisvaaraan, jolloin Jim päätyy pakenemaan laivalta kapteenin ja muutaman muun henkilökunnan jäsenen kanssa jättäen matkustajat uppoavaan laivaan. Myöhemmin selviää, ettei laiva uponnutkaan, mutta muisto tapahtuneesta jää vaivaamaan Jimiä koko hänen loppuelämänsä ajaksi. Hänet ja muut paenneet tuomitaan syyllisiksi oikeudenkäynnissä, johon heistä vain Jim saapuu paikalle. Jim menettää merenkulkukorttinsa ja alkaa työskennellä rannikolla. Hän pakenee tapahtunutta vaihtamalla työ- ja olinpaikkaansa aina jonkin muistuttaessa häntä Patnan tapahtumista.

Romaanin toisessa osassa Jimin tapauksesta kiinnostunut merimies Marlow ja kauppias Stein auttavat Jimiä aloittamaan uuden elämän syrjäisellä Patusanin alueella. Patusanissa Jim huolehtii Steinin omistaman kauppaseman toiminnasta ja asettuu korkeaan asemaan suhteessa paikalliseen väestöön. Hänellä on Patusanissa epävirallista hallinnollista valtaa, ja hän sekaantuu alueen sisäisiin konflikteihin sekä valtasuhteiden määrittelyyn. Jimin elämä kuvataan Marlow'n kertomana kaikin puolin menestyksekkäänä, kunnes muisto Patnan tapahtumista nousee esiin Patusaniin tunkeutuvien eurooppalaisten merirosvojen hyökkäyksen seurauksena. Konfliktin aikana Jim päättää luottaa merirosvoihin ja aiheuttaa toiminnallaan useita paikallisten kuolemia, menettää luottamuksensa yhteisössä ja päätyy lopulta paikallisen hallitsijan ampumaksi.

¹⁰ Susanne Bachin ja Folkert Degenringin (2015) toimittamassa kokoomateoksessa *Dark Nights, Bright Lights: Night, Darkness, and Illumination in Literature* tarkastellaan keinotekoisien valaistuksen ja luonnollisen valon ilmentämistä englanninkielisessä kirjallisuudessa.

Rakenteellisesti *Lord Jim* koostuu useista sisäkkäisistä kertomuksista sekä vaihtelevista kertojista. Romaanissa on kerrontatilannetta luonnehtiva kehyskertomus, jossa fiktiivisen maailman ulkopuolinen kertoja tarkastelee, miten romaanin sivuhenkilö Marlow kertoo kuulijoilleen Jimin tarinaa. Sisäiskertomuksessa kertojana toimii Marlow, joka kuvailee tarinamaailman sisältä käsin Jimin elämän eri vaiheita, omia ajatuksiaan sekä tulkintojaan Jimin toiminnasta ja heidän kohtaamisistaan.¹¹ Sisäiskertomuksessa esiintyy myös muiden sivuhenkilöiden kertomuksia, joissa nämä toimivat fiktiivisen maailman sisäisinä kertojina. Romaani sisältääkin meta- tai hypodiegeettisyyttä eli sisäkkäisiä toisilleen alisteisia tarinoita (ks. Genette 1988, 128–129). Romaani on narratiivisen rakenteensa vuoksi hyvin moniääninen ja kerrosteinen, ja tässä esittämäni rakenne on yksinkertaistus kokonaisuudesta.¹²

Tämän tutkielman tarkoituksena on paitsi lukea esiin kolonialismiin osallisen subjektin trauman ilmentymiä *Lord Jim* -romaanin ääni- ja valomaisemasta myös havainnollistaa ja ehdottaa äänimaiseman sekä valon tutkimusta osaksi traumateoreettisen luennan ja kirjallisuudentutkimuksen metodologiaa osoittamalla luentatavan potentiaali tulkinnan välineenä. Samalla täydennän osaltani Conradin tuotannon ja *Lord Jim* -romaanin tutkimusta ja jatkan aiheeseen liittyvää vuosikymmenten mittaista akateemista tutkimus- ja keskusteluperinnettä vielä tutkimattomasta näkökulmasta. Kysymyksenasetteluni mahdollistaa uudet tulkintavivahteet ja jatkotutkimusideoiden esiin nostamisen niinkin tutkitusta romaanista kuin *Lord Jim*.

1.2 Conradin tuotanto, *Lord Jim* -romaanin genre ja historiallinen konteksti

Lord Jim -romaanin kontekstia värittävät teoksen suhde Conradin muuhun tuotantoon, viktoriaaniseen matka- ja seikkailukertomusperinteeseen sekä modernismiin. Lisäksi romaani on sidoksissa brittiläisen imperiumin maailmankuvaan, historiallisiin tapahtumiin sekä kirjailijan omiin kokemuksiin. Owen Knowlesin (2004, 1–24) mukaan Conradin kirjallinen ura on ollut tapana jakaa kolmeen osaan. Conradin ensimmäinen romaani *Almayer's Folly* ilmestyi vuonna 1895, ja sitä seurasi vuoteen 1896 asti lyhyt malaijifiktioon (*Malay fiction*)¹³

¹¹ Gérard Genetten (1988, 120–129) narratiivisten määritelmien mukaan romaanin pääasiallisista kertojista kehyskertomuksessa esiintyvä on ektradiegeettis-heterodiegeettinen, kun taas sisäiskertomuksessa esiintyvä on intradiegeettis-homodiegeettinen.

¹² Conradin *Lord Jim* -romaanina ja hänen muita teoksiaan on tarkasteltu narratologian ja strukturalismin näkökulmista. Ks. esim. J. Hillis Millerin (1982) kirja *Fiction and Repetition: Seven English Novels*.

¹³ Conradin malaijifiktiolla tarkoitetaan Kaakkois-Aasiaan tai maantieteellisesti ja kulttuurisesti määrittyvään malaijisaaristoon (*Malay Archipelago*), kuten Itä-Borneoon, sijoitettavia romaaneja. (ks. Kil 2011, 1151–1171.)

keskittynyt ajanjakso, jonka aikana Conrad etsi paikkaansa brittiläisen kirjallisen kulttuurin kentällä. Pisintä ajanjaksoa vuosina 1897–1911 kutsutaan puolestaan Conradin pääkaudeksi, jonka avasi hänen ensimmäisen meriromaaninsa *The Nigger of the "Narcissus"* (1897) julkaisu. Myös *Lord Jim* (1900) sijoittuu pääkaudelle yhdessä kahden muun vuosisadan vaihteen romaanin *Youth* (1898) ja *Heart of Darkness* (1899) kanssa. (Knowles 2004, 1–24.)¹⁴

Kolmea romaania yhdistävät esimerkiksi merellinen miljö, henkilöhahmo Marlow sekä monitasoinen ja -ääninen kerrontarakenne. Romaanit oli Conradin suunnitelman mukaan tarkoitus julkaista alun perin yhtenä kokonaisnaitena (*composite novel*), mutta kustantaja perui suunnitelman taloudellisin perustein. Romaaneja on kuitenkin tarkasteltu trilogiana ja luettu yhtenä kokonaisuutena myös temaattisten yhteneväisyyksien vuoksi. (Nelles 2003, 63–73; Warodell 2022, 104–119.) Tutkielmani näkökulma rajautuu *Lord Jim* -romaanin analyysiin, mutta hyödynnän osittain myös aiempaa, varsinkin *Heart of Darkness* -romaanin liittyvää, tutkimusta, joka soveltuu romaanien yhtymäkohtien vuoksi myös *Lord Jim* -romaanin tarkastelun tueksi.

Conradin tuotannon viimeinen vaihe on ollut tapana jakaa vuosien 1911–1917 siirtymävaiheeseen sekä vuosien 1918–1924 taantumana aikaan (Knowles 2004, 1–24). Siirtymävaiheen aikaa, varsinkin vuosia 1910–1914, leimasivat Conradin fyysinen ja taiteellinen väsymys, tuki- ja ystävöverkoston muutokset sekä Conradin elämän taloudellinen vakiintuminen. Conradin kirjoittamista vaikeutti myös ensimmäisen maailmansodan varjo, ja hänen toimensa keskittyivät elämän viimeisinä vuosina kirjoittamisen sijaan tuotannon kanonisointiin, kirjailijaimagon täydentämiseen ja muuhun teosten tulevaisuuden säilymistä edistävään työskentelyyn. (Knowles 2004, 1–24.) Tuotannon kokonaiskontekstissa *Lord Jim* on Conradin kolmas romaanimittainen teos, joka sai jo ilmestyessään kiittävän vastaanoton ja on edelleen yksi kirjailijan tutkituimmista ja suosituimmista romaaneista (Stape 2004, 63–80). Myös sen suhde trilogian muihin romaaneihin *Youth* ja *Heart of Darkness* on läheinen.

Kerronnallisesti *Lord Jim* on kuvaava esimerkki Conradille tyypillisestä romaanista, jolle tunnusomaisia piirteitä ovat Jakob Lothen (2004, 160–178) mukaan esimerkiksi etäännyttämisen (*distancing*) keinot, ymmärryksen myöhästyttäminen (*delayed decoding*), symbolien muodostaminen toiston avulla, oudoksi tekeminen (*defamiliarization*) sekä

¹⁴ Pääkauteen kuuluu myös esimerkiksi kolme edvardiaanista romaania *Nostromo* (1904), *The Secret Agent* (1907) ja *Under the Western Eyes* (1911), joita luonnehtii vuosisadan vaihteen romaanien tapaan kokeellinen tyyli, mutta tapahtumat sijoittuvat merimiljöön sijaan pääasiassa maalle (Knowles 2004, 1–24).

ironinen kertojaääni. Edward Bulloch (1912) luonnehtii esseessään ”Psychical distance” etäisyyttä ominaisuudeksi, joka luo ilmaukseen esteettisyyttä. Etäisyyden hyödyntäminen välittyy Conradin tuotannossa esimerkiksi ajallisena, tilallisena ja asenteellisena etäisyytenä sekä Marlow’n hyödyntämisenä kertojana. (Lothe 2004, 160–178.)¹⁵ Kerronnan välittyminen Marlow’n kautta *Lord Jim* -romaanissa suodattaa lukijan havainnot Jimin toiminnasta Marlow’n kokemuksen läpi ja pitää siten yllä etäisyyttä päähenkilöön. Myös kerrontatilanteen ja tapahtumien välille muodostuu romaanissa etäisyyttä suhteessa aikaan ja paikkaan, sillä Marlow kertoo Jimistä vasta tapahtumien jälkeen syrjäisillä seuduilla (LJ 23). Samalla ajan ja paikan etäisyys koskee myös romaanin tapahtumien sekä niitä inspiroineiden Conradin omien kokemusten ja historiallisten tapahtumien välistä etäisyyttä. Asenteellinen etäisyys rakentuu puolestaan Marlow’n, Jimin ja eurooppalaisten kolonialistien aikalaisnäkömyksen sekä sisäistekijän ja lukijan ideologisten sitoumusten välisistä kuiluista.

Etäisyyden läsnäolo romaanin useilla merkitystasoilla perustelee myös näkökulmaani lukea romaania traumakertomuksena, sillä trauman luonteeseen kuuluvat Cathy Caruthin (1995, 10–11) mukaan traumaattisten reaktioiden ajallinen viivästyminen sekä mahdottomuus saavuttaa ymmärrystä trauman alkuperästä. Nämä ominaisuudet luovat etäisyyttä traumaprosessiin. Etäisyys traumaan ilmenee *Lord Jim* -romaanissa erityisesti Jimin yrittäessä jälkikäteen ymmärtää syitä Patnasta hyppäämiselleen siinä kuitenkaan onnistumatta. Hyppäämisen pohtiminen toistuu romaanissa motiivina, joka rakentaa syyllisyyden ja trauman tematiikkaa. Muita samankaltaisia toiston kautta muodostuvia symboleita Conradin romaaneissa ovat esimerkiksi *Heart of Darkness* -romaanin pimeys ja hopea *Nostramo*-romaanissa (Lothe 2004, 160–178). Myös Conradin romaaneille tyypillinen ymmärryksen myöhästyttäminen sopii edellisen perusteella oivallisesti traumateoreettisen luennan kohteeksi. Ian Wattin käsite viittaa siihen, miten aistihavainnot esitetään ensin irrallisina niiden syy-seuraussuhteista (Lothe 2004, 160–178).

Oudoksi tekemisellä tarkoitetaan puolestaan tekniikkaa, jossa kielen ja kerronnan avulla tuttu kohde saadaan näyttämään vieraalta (Lothe 2004, 160–178). *Lord Jim* -romaanissa tämä ilmenee erityisesti Jimin hahmon tunnistamattomuutena ja määrittymättömyytenä Marlow’lle,

¹⁵ Lothe (2004, 160–178) havainnollistaa etäisyyden käsitettä Conradin *Heart of Darkness* -romaanissa kattavasti. Hänen mukaansa ajallinen etäisyys näkyy kahdeksana vuotena Conradin henkilökohtaisten vuonna 1890 Kongossa kohdattujen kokemusten ja romaanin kirjoitusajankohdan välillä. Tilaan liittyen hän nostaa esiin, miten romaanin tapahtumien jakautuminen kerrontatilanteessa Lontooseen ja tapahtumahetkellä Kongoon muodostaa huomattavan etäisyyden tapahtumapaikkojen välillä. Asenteellinen etäisyys rakentuu puolestaan kertojan ja sisäistekijän ideologisten näkökulmien välille. (Lothe 2004, 160–178.)

joka kuitenkin havaitsee Jimin kuuluvan samaan joukkoon itsensä kanssa. Tarkastelen Jimin hahmon määrittämättömyyttä ja hajoamista trauman sekä ääni- ja valomaisen näkökulmasta tarkemmin luvussa 2.2. Conradilaisen romaanin piirteiden lisäksi *Lord Jim* -romaanin luonnehtivat kolmannen persoonan kertojan ironiaa välittävät kerronnalliset keinot, joiden avulla romaanin teemoja nostetaan esiin ja luodaan asenteellista etäisyyttä niihin (Lothe 2004, 160–178).

Kerronnallisten keinojen lisäksi Conradin romaaneissa erityistä on niiden omalaatuinen ilmaisutyyli, joka saattaa juontua siitä, ettei Englanti ollut Conradin äidinkieli. Conradin tausta on monikielinen, sillä hän oli sekä kaksikielinen puolan ja ranskan käyttäjä että omaksui ja käytti elämänsä aikana useita muita kieliä, kuten Englantia, latinaa, venäjää, saksaa, hollantia, espanjaa, italiaa ja malajia (Baxter & Hampson 2016, 2). Conradin kirjoitustyyli ja kielenkäyttö kiinnittivät huomiota jo aikalaisvastaanotossa, mutta tieteellinen tutkimus aiheesta alkoi vasta 1970-luvun lopulla (Baxter & Hampson 2016, 4). Tutkielmani kannalta on huomionarvoista, että Conradin tuotannossa, kuten *Lord Jim* -romaanissa esiintyy rinnakkain useiden kielten ilmauksia. Conradin tapaa hyödyntää eri kieliä romaaneissaan voidaan tarkastella kolonialismin ilmentymänä, kolonisoitujen vaikutuksena kolonialisteihin, äänen antamisena ei-eurooppalaisille sekä toiseutettujen ryhmien kielen riistämisenä ja heikentämisenä (Francis 2016, 132–133).¹⁶ Usean eurooppalaisen kielen esiintyminen *Lord Jim* -romaanissa perustelee näkökulmaani lukea kolonialismiin osallisen subjektin traumaa yksilön kokemusta laajempaan eurooppalaisten kolonialistien kulttuurisena traumana luvussa 3.1. Luvussa 3.2 tutkin lisäksi kolonialismin uhrien äänten rajallisuutta romaanissa.

Lord Jim -romaanin konteksti kattaa myös genrepiirteiden vaikutukset. Romaanissa on havaittavissa esimerkiksi 1800-luvun viktoriaanisen romaanin muoto, joka kiertyy yksilön moraalisen valinnan ja teon syiden sekä seurausten käsittelyn ympärille (Graham 2004, 203–222).¹⁷ Moraalisesti latautuneena tekona teoksessa toimii Jimin päätös hylätä Patna ja paeta uppoavasta aluksesta velvollisuutensa rikkoen. Toinen teosta koskettava historiallinen genre on viktoriaaninen matkakirjallisuus, jota tyypillisesti luonnehtivat brittiläiselle imperiumille suotuisan maailmannäkemyksen vahvistaminen ja luominen (White 1993, 9–11; Kil 2011,

¹⁶ Andrew Francis (2016, 132–150) tutkii Conradin käyttämien kielten vaikutuksia Conradin malajifiktiossa, johon hän sisällyttää myös *Lord Jim* -romaanin. Mielestäni hänen havaintonsa useiden kielten hyödyntämisestä kuvaavat kuitenkin myös Conradin tuotantoa laajemmin.

¹⁷ *Lord Jim* voidaan nähdä myös yrityksenä kirjoittaa kehitysromaanin (*Bildungsroman*), jossa seurataan Jimin kasvua ja sopeutumista aikuisuuden vaateisiin moraalien ja sosiaalisen toiminnan näkökulmasta. Kehitysromaanin näkökulmasta kokijoita voisi olla kaksi, sillä myös Marlow uudelleen arvioi uskomuksiaan ja omaa itseään Jimin toimintaa seurattessaan. (Stape 2004, 63–80.)

1152–1170). Fiktiivistä ja ei-fiktiivistä sisältöä kattavalla matkakirjallisuudella oli oma roolinsa brittiläisen imperiumin laajentumispyrkimyksissä ja sen tarkoituksena oli esimerkiksi viestiä imperiumin laajentumisesta muiden kansojen sivistämis- ja valistamistarkoituksessa kaupallisen hyväksikäytön motiivien paljastamisen sijaan (White 1993, 9–11; Kil 2011, 1152–1168).

Ajan matkakirjallisuudessa rakennetaan kolonialistista todellisuutta ja kolonialistista subjektia. Esimerkiksi siirtomaiden maisemaa kuvataan asumattomana joutomaana, ja paikallisia kansoja luonnehditaan moraalisesti alempiarvoisina ja lapsenkaltaisina ihmisinä, jotka eivät osaa hyödyntää mahdollisuuksiaan ja tarvitsevat valkoisen miehen heihin kohdistamaa hallintaa ja ohjausta (Kil 2011, 1153–1155; White 1993, 9, 32–33).

Matkakirjallisuus oli väylä tiedottaa kansalaisia ”löydettyistä maista”, mutta myös kannustaa uusien maiden tutkimiseen, kaupankäyntiin ja kolonisaatioon (White 1993, 9). Jimin sankarimaisen hahmon ja Patusanin kansojen välillä onkin havaittavissa edellisen kaltaista kuvausta ”valkoisen miehen taakasta”, jota Jim toteuttaa hallitessaan alueen alkuperäisiä asukkaita.

Lord Jim edustaa myös viktoriaanista seikkailukertomusperinnettä, joka on hyvin lähellä matkakirjallisuuden genreä. Lajeja yhdistää samankaltainen juonirakenne, alkuperäiskansojen toiseuttaminen ja valloittajan esittäminen rohkeana. Matkakirjallisuudelle läheisen suhteensa vuoksi seikkailukertomusperinne sai erikoisaseman yleisön silmissä, sillä siihen liitettiin käsityksiä genren opettavaisuudesta ja historiallisesta todenperäisyydestä. (White 1993, 39–42.) Molemmista lajeista on myös romanttisia piirteitä, kuten tutkimusmatkojen romantisoitua, päähenkilöiden esittämistä sankarillisina ja heidän toimintansa tarkastelua oikeutettuna tai jopa jumalallisesti hyväksyttynä (White 1993, 44). Erityisen asemansa vuoksi molemmat lajit olivat aikalaistilanteissaan hyvin vaikutusvaltaisia (White 1993, 39–45), minkä vuoksi *Lord Jim* -romaanin mahdollisuus vaikuttaa aikalaisyleisöön on tärkeää ottaa huomioon. Seikkailukertomusgenre tuki imperiumin käytännöllisiä tavoitteita, rakensi virallisesti hyväksytyä isänmaallisen sankaruuden ideologiaa, loi nostalgiaa kansakunnan historiaa kohtaan sekä hahmotteli ja perusteli aikakauden uusia toimintatapoja (White 1993, 62, 81). Toisaalta Conradin teoksista *Lord Jim* -romaanin mukaan lukien on löydetty esimerkiksi matkakirjallisuuden genrelle epätyypillisiä ja imperiumin laajenemisen ideologiaa vastustavia piirteitä (ks. Kil 2011, 1152–1171), eikä olekaan aivan yksiselitteistä, kuinka vahvasti *Lord Jim* toteuttaa ja edistää imperiumille edullista maailmankuvaa.

Siinä missä romaanin toisen osan suoraviivaisempi tarinankerronta on tulkittu yhteneväiseksi viktoriaanisen seikkailukertomusgenren kanssa, on romaanin kerronnalliselta rakenteeltaan monimutkaisempaa ensimmäistä osaa luonnehdittu myös modernistiseksi ja impressionistiseksi (Moore 2017, 197–198; Paris 2006, 76). Conradin panos modernismin toteuttamiseen on ristiriitainen, sillä hänen tuotannostaan on löydettävissä sekä jatkumoina 1800-luvun tyyliuunintä että 1900-luvun modernismiin (Graham 2004, 203–222). Modernismin käsite viittaa laaja-alaisesti eri taiteenaloilla vaikuttaneeseen aatevirtaukseen 1900-luvun alkupuolella. Sen voidaan katsoa alkaneen jo 1800-luvulta Baudelairin runoista ja Wagnerin musiikkista ja ulottuvan läpi 1900-luvun ensimmäisen puoliskon kirjallisuuden, teatteritaiteen, musiikin ja kuvataiteen Euroopassa, Amerikassa ja niiden ulkopuolella. (Ayers 2004, ix.) Modernismista voisi puhua sen moninaisten ilmausten vuoksi monikossa. Moninaisuudesta huolimatta aatevirtauksen taiteentekijöitä yhdistivät käsitys taiteen uudistamisesta ja kiinnostus samankaltaisiin teemoihin, kuten kielen, minuuden ja tietoisuuden toimintaan, taiteilijan ja taiteen merkitykseen, teollisuusympäristöön sekä sukupuolesta irtautumiseen. (Ayers 2004, x; Levenson 2011, 9.) Nykyhetkestä tarkastellen Conradin voisi lukea modernistien ryhmään hänen vaikutusvaltaisuutensa ja uutuusarvonsa vuoksi, vaikka toisaalta hänen tuotantonsa, *Lord Jim* -romaanissa varsinkin Patusan osuus, nähdään yleensä 1800-luvun realistisen tradition jatkumona (Graham 2004, 203–222).

Genresitoumusten ja vaikutteiden lisäksi *Lord Jim* on useiden muiden Conradin romaanien tapaan saanut vaikutteita myös historiallisista tapahtumista, todellisista henkilöistä sekä kirjailijan omista kokemuksista. Conradin teosten yhteydessä onkin huomautettu, että kertojan suhdetta kerrottuun tarinaan ei voi erottaa kirjailijan suhteesta teokseensa ja implisiittisesti maailmaan, jota teos kuvaa (Lothe 2004, 160–178). Vaikka en tutkikaan *Lord Jim* -romaanin biografisesta näkökulmasta, taustoitin seuraavaksi teoksen kytköksiä historiaan ja Conradin elämään, sillä ne kontekstualisoivat romaanin valaisevasti.

Romaanin ensimmäisen osan käännekohta, Patna-laivan uppoamiseen liittyvä skandaali, perustuu todennäköisesti kuuluisaan tapahtumaan vuonna 1880, jolloin yli 900 muslimipyhiinvaeltajaa matkasi Jeddah-höyrylaivalla Penangista kohti Mekkaa. Laivan luultiin uppoavan, minkä seurauksena laivan eurooppalainen henkilökunta hylkäsi laivan ja sen matkustajat. Laiva ei kuitenkaan upponut, ja tapahtumista järjestettiin oikeudenkäynti. (Knowles & Moore 2011.) *Lord Jim* -romaanin toisen osan tapahtumapaikan Patusanin on romaanin yksityiskohtien perusteella tulkittu sijoittuvan Borneon saaren koillisosaan tai Luoteis-Sumatralle (Knowles & Moore 2011). Conradin tiedetään myös työskennelleen

Vidar-nimisellä höyrylaivalla vuonna 1887 Borneon alueella (Knowles & Moore 2011; Kil 2011, 1151), kun taas Sumatralla hän ei käynyt.

Myös Jimin henkilöahmolla on monia yhtymäkohtia historiallisiin henkilöihin. Esimerkiksi englantilainen papin poika Augustine Podmore Williams toimi yliperämiehenä vuoden 1880 skandaaliin liittyneellä Jeddah-laivalla, jonka hän päätyi hylkäämään Jimin tapaan muun henkilökunnan kanssa, vaikka hänen lähtönsä laivasta tapahtui ilmeisesti pyhiinvaeltajien heittämänä. Williams työskenteli myös Jimin tapaan vesiasiamiehenä menetettyään merenkulkulupansa ja avioitui paikallisen naisen kanssa. (Knowles & Moore 2011.) Romaanin toisessa osassa Jim asettuu Patusaniin, jolloin hänen hahmolleen voidaan löytää yhtymäkohtia esimerkiksi brittiläisestä seikkailijasta James Brookesta, joka oli ensimmäinen ”valkoinen rajah”, Sarawakin alueen kolonialistinen hallitsija sekä matkakirjallisuuden vaikuttaja. Toisaalta myös Itä-Borneossa vaikuttaneen kapteenin ja kauppiaan William Lingardin veljenpoika Jim Lingard saattoi vaikuttaa Jimin henkilöahmon nimeen ja piirteisiin. (Knowles & Moore 2011; White 1993, 24–28.)¹⁸

Conrad ammensikin *Lord Jim* -romaaninsa vaikutteita historiasta, mutta myös hänen omien elämäkokemustensa vaikutusta päähenkilö Jimiin on pohdittu. Esimerkiksi biografisissa tulkinnoissa Jimin hyppäämisen Patnasta on nähty ilmentävän Conradin päätöstä hylätä kotimaansa Puola ja sen kulttuuri (Knowles & Moore 2011). Jimin romanttiset pyrkimykset lähteä merelle ovat puolestaan verrattavissa nuoren Conradin toiveisiin ryhtyä merenkulkijaksi (Knowles & Moore 2011; Knowles 2004, 1–24). Myös henkilöahmojen iät ovat lähellä Conradin omaa ikää: Marlow’n ikä ja Conradin ikä romaanin kirjoitushetkellä ovat rinnasteiset ja Jimin sekä Conradin syntymävuotta erottaa vain muutama vuosi (Knowles & Moore 2011). Vaikka en lue romaania biografisesta näkökulmasta, osoittavat edelliset havainnot, että romaanin sisältö on suodattunut vahvasti aikalaiskontekstin ja Conradin kokemusten läpi. Erityisesti kolonialismin läsnäolo välittyy genren, aikakauden, historian viitteiden ja Conradin kokemusten kautta romaanissa. Tämä perustelee postkoloniaalisen näkökulman käyttöä traumateoreettisen luentani tukena, sillä sen kautta on mahdollista nostaa esiin kolonialismin kritiikkiä ja tutkia sitä suhteessa maailmaan, jossa romaani on ilmestynyt.

¹⁸ Conradin romaaneja *Almayer's Folly* (1895), *An Outcast of the Islands* (1896) ja *The Rescue* (1920) kutsutaan toisinaan Lingard-trilogiaksi, sillä niissä esiintyy henkilöahmona kapteeni Tom Lingard, joka perustuu hahmona todelliseen William Lingardiin (Kil 2011, 1151).

1.3 Tutkielman teoreettinen viitekehys

Hyödynnän tutkielmani pääasiallisena teoreettisena viitekehysenä trauman tutkimusta, mutta ammennan tarkastelutapaani vaikutteita myös postkoloniaalisesta kirjallisuudentutkimuksesta sekä trauman tutkimukseen kohdistuvasta postkoloniaalisesta kritiikistä. Nojaan traumateorian klassikoista Cathy Caruthin kirjoituksiin trauman käsitteestä ja ilmiön toimintamekanismeista sekä Dori Laubin ajatuksiin todistajuudesta. Tutkielmani teoreettinen pääkäsite osallinen subjekti (*implicated subject*) juontuu puolestaan Michael Rothbergin uhri–tekijä-dikotomiaa haastavasta ajattelusta. Lisäksi hyödynnän Colin Davisin ja Hanna Meretojan toimittamaa melko tuoretta kokoomateosta *The Routledge Companion to Literature and Trauma* (2020), Hanna Meretojan kirjaa *The Ethics of Storytelling* (2018) ja Joshua Pedersonin määritelmiä trauman kielellisen esittämisen troopeista. Postkoloniaalisen näkökulman tuomiseksi osaksi traumateoreettista luentaani nojaan postkoloniaalisen kirjallisuudentutkimuksen perustustekstejä muotoilleen Edward Saidin ajatuksiin eurosentrismistä ja toiseudesta. Seuraavaksi esittelen käyttämäni viitekehykset ja teoreettiset käsitteet tarkemmin.

Traumateoreettisen tutkimuksen tarkoituksena on kirjallisuustieteessä lukea ja tulkita kirjallisuuden kautta välittyviä trauman ilmentymiä. Traumateorian juuret löytyvät kuitenkin alun perin kirjallisuustieteen ulkopuolelta. Eurooppalaiset ja amerikkalaiset lääkärit, psykiatrit ja neurologit määrittelivät traumaa ensi kertaa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa (Sütterlin 2020, 11). Toisaalta on myös esitetty, että trauman käsitettä tulisi jäljittää 1850-lukua aiemmista diskursseista, sillä käsite on nähty nimenomaan modernin kehityksen tuotteena. Erääksi virstanpylvääksi trauman historiassa voidaan nähdä vuonna 1980 määritelty posttraumaattisen stressihäiriön diagnoosi (PTSD), joka ennakoi nykyisen traumakulttuurin syntyä. (Sütterlin 2020, 11.) Traumakulttuurilla tarkoitetaan sitä, miten ”elämme trauman aikakaudella”, jossa trauma ja siihen liittyvä termistö on nivoutunut jatkuvasti läsnä olevaksi osaksi kulttuuriamme (Kurtz 2018, 1).

Kulttuurin tutkimuksessa ja kirjallisuustieteessä traumateoria kehkeytyi 1990-luvun alussa, jolloin hahmoteltiin tapoja lähestyä ihmiskärsimyksen representaatioita taiteessa ja kulttuurissa, traumaattisten historioiden todistamista sekä osallisuutta toisen tuskaan.

Trauman tutkimus muotoutui erityisesti dekonstruktion, psykoanalyttisen kritiikin sekä holokaustikirjallisuuden tutkimuksen liitoskohdassa. (Sütterlin 2020, 18; Andermahr 2015, 500.) Tätä niin kutsuttua klassista traumateoriaa olivat muodostamassa Yalen yliopistossa

erityisesti Geoffrey Hartman, Cathy Caruth, Shoshana Felman ja Dori Laub (Sütterlin 2020, 18). Heidän hahmottelemansa teoria jäikin hallitsemaan trauman humanistista tutkimusta seuraaviksi kahdeksi vuosikymmeneksi (Bond & Craps 2019, 55).

Traumateoriaan vaikutti merkittävästi dekonstruktioista kumpuava käsitys siitä, että trauman oireet näkyvät kokijansa kehon ja mielen lisäksi myös kielessä (Kurtz 2018, 5).

Traumakirjallisuuden on ajateltu esimerkiksi jäljittelevän muodon tasolla trauman oireita ja prosesseja, kuten takauomia ja dissosiaatiota (Sütterlin 2020, 19). Traumakertomusten on havaittu sisältävän tiettyjä tyylikeinoja, kuten fragmentaarista, hajanaista ja epäkronologista kerrontaa sekä intertekstuaalisuutta. Tyylikeinoihin lukeutuvat myös epäsuoruus ja toisto, jotka voivat esiintyä juonen, henkilöhahmojen ja kerronnan tasoilla (Whitehead 2004, 84, 86, 161; Pederson 2018, 97–109). Näiden keinojen näkeminen traumafiktiolle keskeisinä on jättänyt monet muut kirjoittamismuodot kaanonin ulkopuolelle, joskin 2000-luvulla tuoreet käsitteellistykset ovat mahdollistaneet uudenlaiset kysymyksenasettelut.¹⁹

Traumatutkimuksen uudet suunnat kattavat perinteisen traumaestetiikan ulkopuolisten ja populaarien teosten analyysiä, dekolonisoivaa traumatutkimusta, tekijän trauman tutkimusta sekä tulevaisuuteen kohdistuvan trauman tarkastelua (Bond & Craps 2020, 9, 104–131).

Hyödynnän tutkielmassani trauman ilmentymien analyysissä Joshua Pedersonin määrittelemiä trauman esittämisen trooppeja, vaikka en käsitäkään niitä ainoina mahdollisina tapoina kuvata trauman kokemusta kirjallisuudessa. Pederson (2018, 97–109) koostaa määritelmissään yhteen klassisen traumateorian tutkijoiden Geoffrey Hartmanin, Shoshana Felmanin, Cathy Caruthin ja Dominick LaCapran käsityksiä traumaestetiikasta. Hän esittää, että kolme trooppia: poissaolo, epäsuoruus ja toisto kiteyttävät sen, miten traumakirjallisuus esittää traumaa ja miten trauma toimii kertomuksissa. Hän käsittelee trooppeja esimerkkien avulla, mutta tuo esiin myös traumateoriaan liittyvää kritiikkiä. (Pederson 2018, 97–109.)

Trauman käsite itsessään juontuu kreikan kielen haavaa merkitsevästä sanasta (τραῦμα), josta se on muokkautunut kuvaamaan psyykkistä kärsimystä ja mielen haavaumia (Davis & Meretoja 2020, 1). Käsitteen historiallinen kehitys on monimutkainen ja kiistelty, sillä trauma on yhteydessä moniin tieteenaloihin, kulttuuriin, aikaan ja instituutioihin, joiden seassa käsite muuttuu jatkuvasti (Bond & Craps 2019, 5; Sütterlin 2020, 13). Tutkielmassani perustan

¹⁹ Riitta Jyttilä (2020, 93) nostaa artikkelissaan esiin, miten perinteisen traumaestetiikan ulkopuolisia keinoja hyödynnetään kotimaisen kirjallisuuden kentällä. Esimerkkeinä hän mainitsee Katja Ketun romaanien *Kätilö* (2011) ja *Yöperhonen* (2015) myyttisen ja fantasiaivan kerronnan sekä folkloren hyödyntämisen.

ymmärrykseni trauman käsitteestä kahtaalle. Nojaudun Cathy Caruthin (2016 [1996], 3–4, 11–12) klassiseen määritelmään, jonka mukaan trauma on järkyttävään ja katastrofaaliseen tapahtumaan liittyvä kokemus, joka sijoittuu osittain tietoisien kokemuksen ulkopuolelle. Trauma viittaa erityisesti traumaattisen tapahtuman jälkeisiin vaikutuksiin, kuten stressitapahtuman toistumiseen esimerkiksi painajaisten, muistin ja kertomusten kautta (Caruth 2016 [1996], 3–4, 11–12; Visser 2011, 272). Trauman käsite liikehtii mielen ja kehon, muistin ja unohtamisen sekä puheen ja hiljaisuuden rajapinnoilla (Bond & Craps 2019, 5), minkä vuoksi se soveltuu oivallisesti tarkasteltavaksi ääni- ja valomaiseman välityksellä.

Otan huomioon myös Laura Brownin (1995, 100–112) feministisen kritiikin, jonka mukaan trauman käsitteeseen sisältyvä ajatus traumatapahtuman ajallisesta rajauksesta ja erityislaatuisuudesta sivuuttaa ymmärryksen trauman läsnäolosta arkisissa konteksteissa, joissa sosiaaliset järjestelmät osallistuvat trauman tuottamiseen. Hän nostaa esiin, miten erityisesti toiseutettujen ryhmien trauman kokemus on epäonnistuttu tunnistamaan traumaksi (Brown 1995, 100–112). Myös Stef Craps (2012, 2) on tuonut esiin, miten caruthlainen trauman määritelmä ei onnistu kuvaamaan ei-länsimaista tai vähemmistöryhmien traumaa. Esimerkiksi rasismi, kolonialismi sekä muut ylivallan muodot haastavat jatkuvalla, pitkittyneellä ja kasautuvalla läsnäolollaan ajatuksen traumatapahtuman asettumisesta tiettyyn hetkeen (Craps 2012, 31–33; Visser 2015, 252). Tämän vuoksi otan tutkielmassani huomioon Shane Grahamin klassista trauman mallinnusta murtavan tavan käsittää trauma ”kollektiivisena, tilaan sijoittuvana ja materiaalisena (yksilöllisen, ajallisen ja kielellisen sijaan)” (Rothberg 2008, 228).

Tutkielmani kannalta on hedelmällistä hyödyntää trauman analyysissä laajempaa trauman määritelmää, sillä tutkimukseni kohteena on sekä päähenkilö Jimin eurosentrinen ja yksityinen trauma että Marlow’n läpi suodattava laajempi kolonialistien kollektiivista koskettava trauma. Vaikka Jimin hyppääminen Patnasta toimii romaanissa eräänlaisena traumaattisena käännekohtana, ei kolonialismiin osallisten eurooppalaisten subjektien traumaa voi pelkistää yksittäiseen tapahtumaan tai alkuhetkeen, josta se kumpuaa. Tutkielmani kohteena olevat ääni- ja valomaisema välittyvät romaanissa kielen kautta, mutta trauman ilmaisu ylittää romaanissa kielellisen ilmaisun rajat, eikä ole siten palautettavissa pelkästään klassisen traumaestetiikan analyysiin.

Lord Jim -romaanissa Jim ja Marlow sijoittuvat kolonialistisessa järjestelmässä valta-asemaan, minkä vuoksi heidän traumansa on uhrin sijaan lähempänä tekijän traumaa

(*perpetrator trauma*), johon liittyvää tutkimuskirjallisuutta hyödynnän tutkielmassani.

Tekijän trauma tarkoittaa tekijän traumatisoitumista tämän suorittaman väkivallan seurauksena (McGlothlin 2020, 100–102). Näkökulmani sivuaa myös laajempaa monitieteistä väkivallan tekijää koskevaa tutkimussuuntausta (*perpetrator studies*),²⁰ jonka kirjallisuutta hyödynnän analyysini tukena. Tekijän näkökulma on normatiivisessa traumaparadigmassa jäänyt vielä vähälle tarkastelulle, mutta sen puitteissa on kuitenkin havaittu, että trauman uhrin ja tekijän kokemusta yhdistävät melko samanlaiset oirekuvat (McGlothlin 2020, 101, 107). Tutkimusta on jarruttanut esimerkiksi tutkijoiden varautunut suhtautuminen tekijän ja uhrin välisen jaottelun purkamiseen (McGlothlin 2020, 101). Tekijän trauman käsite on muutenkin monimutkainen, sillä tekijyys kattaa laajasti erilaisia väkivaltaan osallistumisen tapoja, joiden ajallinen kesto, tarkoituksellisuus, kollektiivisuus tai yksityisyys sekä tekijän omat henkilökohtaiset piirteet ja väkivaltaan sitoutuminen tai sen vastustaminen vaihtelevat (McGlothlin 2020, 101).

Tekijän käsitteen monitahoisuuden vuoksi täydennän trauman tarkasteluani lisäksi Michael Rothbergin (2019, 1) määrittelemällä osallisen subjektin (*implicated subject*) käsiteellä, jolla kuvataan traumaan osallista henkilöä, joka ei ole määriteltävissä uhriksi tai tekijäksi. Rothberg (2019, 1) korostaa, että osallinen subjekti on osallinen historioihin ja yhteiskunnallisiin muodostelmiin, jotka tuottavat uhrin ja tekijän asemia. Osalliset subjektit eivät ole kuitenkaan sivustakatsojia, sillä heidän toimintansa myötävaikuttaa epäsuorasti järjestelmiin ja rakenteisiin, joiden varaan suora väkivalta rakentuu (Rothberg 2019, 1–2). Asettumatta itse järjestelmän hallitsijaksi osalliset subjektit voivat esimerkiksi nauttia valta-asemastaan tai etuoikeuksistaan, joita uhreja sortava järjestelmä heille tuottaa (Rothberg 2019, 1). Osallisen subjektin käsite sopiikin hyvin monimutkaisten traumaattisten asetelmien analyysiin *Lord Jim* -teoksen kolonialistisessa ja imperialistisessa kontekstissa. Käsite tarjoaa tutkielmalleni mahdollisuuden tarkastella kolonialismiin osallisen subjektin traumaa järjestelmään eri tavoilla sotkeutuneiden eurooppalaisten Jimin ja Marlow'n kautta.

Kolonialismiin osallisten henkilöahmojen trauman kokemus on romaanissa sidoksissa kolonialismin laajempaan kulttuuriseen ja institutionaaliseen järjestelmään. Tämän vuoksi hyödynnän tutkielmassani myös kulttuurisen trauman käsitettä, jolla pyrin kuvaamaan trauman ilmenemisiä ja vaikutuksia laajemmassa kolonialistien ja kolonialismia tukevan

²⁰ Ks. esim. Susanne C. Knittel ja Zachary J. Goldbergin (2020) toimittama kokoomateos *The Routledge International Handbook of Perpetrator Studies*.

eurooppalaisen kulttuurin kontekstissa, johon se Jimin ja Marlow'n kokemusmaailman kautta kiinnittyy. Kulttuurinen trauma kumpuaa kulttuurisen muistin tutkimuskentältä. Kulttuurinen muisti kuvaa Jan Assmannin (2011, 72) mukaan tapoja muistaa ryhmän menneisyyttä, jota rakennetaan esimerkiksi kulttuurituotteiden avulla. Kulttuurinen media, kuten kirjallisuus, luo tarinoita menneisyydestä ja vaikuttaa sitä kautta ryhmän muistiin nykyhetkessä (Kennedy 2020, 60–61). Kulttuurinen jatkuvuus syntyikin tulkinnan ja toiston prosesseissa (Assmann 2011, 72), ja se, miten menneisyys esitetään ja muistetaan kulttuurin medioissa, on jatkuvan neuvottelun kohteena (Kennedy 2020, 60).

Kulttuurinen trauma kuvaa puolestaan järkyttävän tapahtuman vaikutusta ryhmän itsetietoisuuteen, identiteetin uudelleen määrittelyyn sekä ryhmän muistiprosesseihin. Kulttuurinen trauma sisältää tapahtuman itsensä lisäksi myös yhteisön tavan tuottaa traumaa tulkitsemalla ja kertomalla tapahtuneesta sekä määrittelemällä vastuunsa suhteessa tapahtuneeseen. (Alexander 2004, 1; Madigan 2020, 45–46.)²¹ Elina Armisen (2019, 39) mukaan yksilön traumaattisen kokemuksen torjuminen ja muistaminen voivat toimia esimerkiksi kansakunnan ja etnisen ryhmän trauman metaforina. *Lord Jim* -romaanissa tarkastelen, miten kolonialismiin osallisen subjektin trauma liikkuu yksityisestä kokemuksesta kohti yleisempää kollektiivista kokemusta kulttuurisesta traumasta, jonka Jimin toiminta ja sen seurausten käsitteleminen saavat aikaan eurooppalaisten kolonialistien yhteisössä.

Tutkimusnäkökulmani on postkoloniaalisesti virittynyt. Termi ”postkoloniaalinen” viittasi alun perin historiallisesti kolonialismin jälkeiseen aikaan entisisissä siirtomaissa, mutta muuttui vähitellen kuvaamaan ideologisesti kriittistä suhtautumista kolonialismista kumpuaviin sosiaalisiin ja poliittisiin järjestelmiin (Lazarus 2004, 1–8). Tutkielmassani postkoloniaalinen näkökulma kytkeytyy kriittiseen tapaan tarkastella kolonialismiin osallisen subjektin traumakokemusta. Tutkimusalana postkoloniaalinen tutkimus institutionalisoitui 1970-luvun lopulla, vaikka postkoloniaalisia teemoja oli sivuttu jo aikaisemmin (Lazarus 2004, 1–2). Tutkimusalan pioneerina voidaan pitää psykiatri ja filosofi Frantz Fanonin työtä. Hän julkaisi esimerkiksi psykoanalyttisen tutkimuksen *Black Skin, White Masks* (1952), jossa hän pohtii rasismien syytä, eurooppalaisuuden ensisijaistamista suhteessa muihin kulttuureihin sekä rasismien ja kolonialismin vaikutuksia niiden kohteena oleviin ihmisiin. Myös luetuimmassa teoksessaan *Les Damnés de la terre* (1961) hän pohtii sekä kolonialistin

²¹ Todd Madigan (2020, 45–53) käsittelee tarkemmin kulttuurisen trauman erilaisia käsittämisen tapoja, kuten erottelua traumaattisten tapahtumien ja traumatisoituneiden yhteiskuntien teorioihin.

että kolonisoidun psykologiaa ja korostaa, miten vastakkainasettelun luominen eurooppalaisen ja muun maailman välille mahdollistaa ideologisesti kolonisaation toteuttamisen. (Innes 2007, 5–8.)

Postkolonialismin aihetta teoretisoivat Fanonin jäljessä alan klassikkotutkijat Edward Said, Homi Bhabha ja Gayatri Chakravorty Spivak, joiden käsitteet ja näkökulmat ovat hallinneet tutkimussuuntaa aina 2000-luvulle saakka (Innes 2007, 12). Sittemmin Saidin ajatuksia on kritisoitu eri kansojen kirjallisuuden homogeenisoimisesta ja keskittymisestä eurooppalaisen kirjallisuuden analysointiin. Bhabhan ja Spivakin teorioissa on arvioitu kriittisesti erityisesti teorioiden sidoksia poststrukturalismiin ja abstraktiin lähestymistapaan. (Innes 2007, 12.) Postkolonialistisen kirjallisuudentutkimuksen nykytutkimuksessa esiin ovat nousseet moninaiset uudet näkökulmat, kuten feministinen postkoloniaalinen kritiikki, postkoloniaalinen queer-tutkimus, postkoloniaalinen ekokritiikki sekä posthumanistinen postkolonialistinen tutkimus.²²

Tutkielmassani nojaan postkolonialismin käsitteistössä Edward Saidin ajatuksiin siitä, miten länsi tuottaa käsityksiä idästä. Valintaani tukee se, että Saidin kritiikki sivuaa useassa kohdassa brittiläisen imperiumin toimintaa ja keskittyy Aasian, Intian ja Lähi-idän kuvauksien analyysiin. Tämä on tutkielmani kannalta hyödyllistä, sillä myös Jim ja Marlow ovat osa brittiläisen imperiumin järjestelmää *Lord Jim* -romaanissa ja romaanin tapahtumat sijoittuvat maantieteellisesti Kaakkois-Aasiaan. Tiedostan Saidin teorioiden saaman kritiikin, jonka mukaan hänen käsittelyssään orientalismin diskurssia ei ole sidottu tarpeeksi selvästi paikkaan, aikaan ja taloudellispoliittiseen tilanteeseen, mikä johtaa eri idän kulttuurien näkemiseen yhtenä kokonaisuutena niiden moninaisuuden sijaan (ks. Innes 2007, 9–10, 12). Teoreettisista ongelmistaan huolimatta Saidin ajatukset soveltuvat hyvin *Lord Jim* -romaanin analyysiin, sillä romaanin tapahtumat kietoutuvat nimenomaan lännen ja idän suhteeseen trauman tuottamisen kontekstissa ja trauman ääni- ja valomaisemasta välittyvissä ilmaisuissa.

Hyödynnän analyysini tukena erityisesti eurosentrismin ja orientalismin sekä toiseuden käsitteitä. Eurosentrismillä eli eurooppakeskeisyydellä tarkoitetaan käytäntöjä ja teorioita,

²² Ks. esim. postkolonialistisesta feminismistä Robert J. C. Youngin kirjoittama luku ”Postcolonial Feminism” kirjassa *Postcolonialism: A Very Short Introduction* (2003), postkoloniaalisesta queer-tutkimuksesta Rahul Raon kirja *Out of Time: The Queer Politics of Postcoloniality* (2020), postkoloniaalisesta ekokritiikistä Graham Hugganin ja Helen Tiffinin kirja *Postcolonial Ecocriticism: Literature, Animals, Environment* (2015) ja posthumanistisesta postkolonialismista Monirul Islamin kirjoitus ”Posthumanism: Through the Postcolonial Lens” Debashish Banerjin ja Makarand R. Paranjapen toimittamassa kokoomateoksessa *Critical Posthumanism and Planetary Futures* (2016).

joilla eurooppalaisuus asetetaan etusijalle. Eurooppalaisten valta-asemaa rakennetaan, perustellaan ja oikeutetaan eurosentrismissä sosiaalisten, taloudellisten, kulttuuristen ja poliittisten toimintatapojen sekä ajatusmallien avulla. Myös kolonialismi, imperialismi ja uuskolonialismi ovat osa eurosentrismen järjestelmää. (Hostettler 2012, 2.) Eurosentrismen käsite sivuaa läheisesti Edward Saidin (2003 [1978], 1–4) käyttämää orientalismin käsitettä, jolla on Saidin mukaan useita määritelmiä. Ensinnäkin se kuvaa eurooppalaisten tapaa suhtautua idän maihin ja asettaa idän maat vastakuvaksi eurooppalaiselle tai länsimaiselle kokemusmaailmalle ja olemiselle. Ajattelutapa perustuu ontologiseen ja epistemologiseen erontekoon idän ja lännen välillä. (Said 2003 [1978], 1–4.) Toiseksi orientalismin on idän tutkimukseen keskittyvä akateeminen oppiala, joka on muokkautunut ajan saatossa, mutta säilynyt silti osana akateemista ympäristöä (Said 2003 [1978], 1–4). Kolmanneksi orientalismin voidaan nähdä 1700-luvun lopulta eteenpäin vallinneena instituutiona ja tyylinä, jolla länsi on hallinnut idän maita niitä muokaten ja omaa arvovaltaansa korostaen. Viitaten Michael Foucault'n diskurssin käsitteeseen Said nimeää orientalismin diskurssiksi, jonka kautta eurooppalainen kulttuuri paitsi hallitsi myös tuotti orienttia toimillaan valistusajan jälkeen. (Said 2003 [1978], 1–4.)

Kokonaisuutena orientalismin on diskurssi, joka muokkautuu vuorovaikutuksessa poliittisen, intellektuaalisen, kulttuurisen ja moraalisen vallan kanssa. Orientalismin onkin ”kulttuurinen ja poliittinen tosiasia”, joka kertoo lännestä enemmän kuin idästä (Said 2003 [1978], 12–13). Tutkielmassani käsitän eurosentrismen ja orientalismin toisilleen rinnasteisina laajoina järjestelminä, jotka toimivat lännen ensisijaistamisen tarkoituksessa. Hyödynnän käsitteitä ymmärtääkseni paremmin, miten eurooppalaisen kolonialismin osallisen subjektin trauma ilmenee *Lord Jim* -romaanin ääni- ja valomaisemassa ja millaisia lukupositioita se tarjoaa.

Myös toiseuden ja toiseuttamisen käsitteet ovat osa orientalismin ja eurosentrismen järjestelmiä, joiden avulla kuvaa itsestä ja toisista tuotetaan. Saidin (2003 [1978], 332) mukaan identiteetin rakentamiseen tarvitaan vastakohtia ja ”toisia”, joihin rakennetaan erontekoa suhteessa itseän. Esimerkiksi eurooppalainen kulttuuri on käyttänyt idän maita ”piilo- ja sijaisminänä”, jonka kautta se on vahvistanut omaa identiteettiään (Said 2003 [1978], 3). Toisuus määritellään aina suhteessa kulloiseenkin yhteiskuntaan ja aikaan, ja tähän jatkuvaan prosessiin osallistuvat niin yksilöt kuin instituutiotkin (Said 2003 [1978], 332).²³

²³ Toiseuden käsitettä on myöhemmin kehittänyt esimerkiksi Simone de Beauvoir feministisessä teoksessaan *Le Deuxième Sexe* (1949), joka käsittelee ajatusta itsestä eroavasta toisesta sukupuolen ja varsinkin naisen toiseuttamisen näkökulmasta.

Lord Jim -romaanissa toiseuttaminen on kerrostunutta, sillä se koskee ainakin ei-eurooppalaisuutta, kielitaustaa ja sukupuolta. Tutkielmassani huomioin toiseuden käsitteellistämisen osana eurooppalaisen kokijan tapaa muodostaa käsitystä itsestään, muista ja siten myös traumakokemuksestaan. Traumakokemusten eurosentrisyyden ja toiseuttamisen prosessit ilmenevät erityisesti romaanin ääni- ja valomaisemassa, jotka heijastelevat trauman ohella laajemmin eurooppalaisten mielen liikkeitä ja ideologisia sitoumuksia.

Postkoloniaalinen kirjallisuuden tutkimus on vaikuttanut myös trauman tutkimukseen esimerkiksi esittämällä kritiikkiä klassista traumateoriaa kohtaan. Kriitikkojen mukaan traumateoria ei ole tavoitteidensa mukaisesti onnistunut luomaan empatiaa ja solidaarisuutta kulttuurien välille, vaan on traumakirjallisuuden kaanonin kautta ensisijaistanut länsimaisten kokijoiden traumoja ei-länsimaisten ja vähemmistöskulttuurien kokemusten kustannuksella (Andermahr 2015, 500). Stef Crapsin (2012, 2) mukaan klassisen traumateorian perustustekstit voivatkin tukea ja edistää olemassa olevaa epäoikeudenmukaisuutta ja eriarvoisuutta rakenteellisesti.²⁴ Tarve kolonisaation purkamiselle traumateoriasta ilmaistiin avoimesti vuonna 2008 Buelensin ja Crapsin toimittamassa *Studies in the Novel* -lehden erikoisnumerossa, jossa traumateorian ja postkoloniaalisen kirjallisuuden tutkimuksen yhtymäkohtia nostettiin esiin (Visser 2015, 250).

Samana vuonna Rogers Luckhurst käsitteli artikkelissaan ”The Trauma Question” traumateoriaan liittyviä ristiriitaisuuksia ja ongelmakohtia. Keskustelua traumateorian ja postkoloniaalisen kirjallisuuden tutkimuksen yhteyksistä jatkoi edelleen Michael Rothberg esseessään, jossa hän esimerkiksi kyseenalaistaa traumateorian mahdollisuuksia kuvata väkivallan jälkiä kolonialismin jälkeisessä maailmassa. Tästä käännteestä lähtien kolonisaation purkaminen traumateoriasta onkin jatkunut nykyhetkeen saakka, vaikka Rothberg myöntääkin prosessiin liittyvän ristiriitaisia tavoitteita teorian piirteiden säilyttämisen ja uudistamisen suhteen. (Visser 2015, 250–251; Rothberg 2008, 226, 232.)

Sivuan kolonisaatiota traumateoriasta purkavaa tutkimusalaa omassa tarkastelussani, sillä tavoitteenani on lähestyä kolonialismiin osallisen subjektin trauman analyysiä kriittisesti. Tutkin ääni- ja valomaiseman merkitystä trauman ilmentämisprosessissa ja siten myös

²⁴ Crapsin (2012, 2) kritiikki jakautuu neljään osaan. Ensinnäkin klassisen traumateorian tekstit jättävät ei-länsimaisten ja vähemmistöjen trauman kokemuksia huomiotta. Toinen ongelma on trauman ja parantumisen länsimaista alkuperää olevien käsitteiden hyödyntäminen universaalisti pätevänä kuvauksina ilmiön toimintamekanismeista. Kolmanneksi trauman erityislaatuiseksi kuvaajiksi käsitetään pääasiassa fragmentaarisuus, aporia ja modernistinen estetiikka. Neljänneksi teoriat eivät useinkaan huomioi suhteita, jotka vallitsevat suurkaupunkien asukkaiden ja ei-länsimaisten tai vähemmistöjen traumojen välillä. (Craps 2012, 2.)

trauman eurosentrisen kuvauksen rakentamisessa. Tiedostan klassisen traumateorian rajoitteet teoreettisissa lähtökohdissani, joita olen täydentänyt monipuolisemmalla trauman määritelmällä, osallisen subjektin käsitteellä sekä postkoloniaalisesti virittyneellä tarkasteluotteellani.

Lisäksi laajennan tarkasteluani *Lord Jim* -romaanin eettisen potentiaalin tutkimiseen kolonialismiin osallisen subjektin trauman näkökulmasta. Nojaudun Hanna Meretojan (2018) kirjassaan *The Ethics of Storytelling* esittämään ajatteluun. Hän muodostaa hermeneuttisen narratiivisen etiikan viitekehyksen, jonka kautta on mahdollista tarkastella kertomusten ja kulttuuristen kertomuskäytäntöjen eettistä potentiaalia sekä riskejä (Meretoja 2018, 2, 13).²⁵ Meretoja (2018, 25) yhdistää ajattelussaan narratiivisen etiikan, narratiivisen psykologian, kertomusten filosofian, narratiivisen kirjallisuudentutkimuksen ja kulttuurisen muistintutkimuksen näkökulmia. Omassa tutkielmassani sitoudun erityisesti Meretojan (2018, 2, 4) ajatukseen kertomusten vaikutuksesta mahdollisen tajuamme, joka voi kaventaa tai laajentaa kykyämme käsitellä ympäröivää maailmaa eri näkökulmista. Kokonaisuutena tutkielmani asettuu teoreettisesti postkoloniaalisen kirjallisuudentutkimuksen ja trauman tutkimuksen rajapinnalle, jota ääni- ja valomaiseman tarkastelu yhdistää. Näkökulma tuottaa tietoa kolonialismiin osallisen subjektin trauman luonteesta sekä traumaa esittävän kertomuksen eettisestä potentiaalista.

Tarkastelen tutkielmassani ensimmäiseksi kolonialismiin osallisen subjektin trauman ilmenemistä teoksen ääni- ja valomaisemassa luvussa 2. Tarkemmin tutkin hiljaisuuden ja pimeyden traumaa välittäviä piirteitä luvussa 2.1, trauman tapaa hajottaa kokijansa identiteetti luvussa 2.2 sekä traumaattisen muistin muovautuvuutta ja trauman sanoittamisen vaikeuksia luvussa 2.3. Luvussa 3 tarkastelen kolonialismiin osallisen subjektin trauman ongelmallista luonnetta sekä *Lord Jim* -romaanin eettistä potentiaalia. Tutkin kulttuurista traumaa ja sen suhdetta kolonialistisiin ihanteisiin luvussa 3.1, eurosentrisen trauman kuvaamista vasten toiseutettua maisemaa luvussa 3.2 sekä trauman välittymistä ja eettisen potentiaalin mahdollisuuksia luvussa 3.3. Luvussa 4 kokoan havaintoni yhteen ja pohdin jatkoehdotuksia *Lord Jim* -romaanin, ääni- ja valomaiseman sekä osallisen subjektin trauman tutkimukselle.

²⁵ Kertomusten eettistä potentiaalia voidaan Meretojan (2018, 34–35) mukaan tarkastella kuuden ulottuvuuden kautta. Ulottuvuudet ovat mahdollisen tajun avartaminen ja supistaminen, itseymmärryksen laajentaminen ja kaventaminen, kertomusten subsumptiivisuus ja ei-subsumptiivisuus, osallistavat ja ulossulkevat kerronnalliset jaetut tilat, näkökulmatietoisuuden avartaminen tai kaventaminen sekä kertomusten tutkivuus tai joustamattomuus.

2 Kolonialismiin osallisen subjektin trauma ääni- ja valomaisemassa

2.1 Hiljaisuus ja pimeä traumakokemuksen ilmentäjinä

Joseph Conradin *Lord Jim* -romaanin ääni- ja valomaisemaa luonnehtivat toistuvat pimeyden ja hiljaisuuden kuvaukset. Luen romaania traumakertomuksena, minkä vuoksi tarkastelen pimeyttä ja hiljaisuutta traumaattisen kokemuksen epäsuorina ilmauksina, jotka eivät viittaa suoraan traumaattiseen tapahtumaan, mutta välittävät trauman prosesseja. Epäsuoruuden tekniikka onkin yksi trauman kuvaamisen troopeista, jossa traumaattiseen tapahtumaan viitataan kerronnassa vihjeiden avulla (Pederson 2018, 102–104).²⁶ *Lord Jim* -romaanin valon ja pimeyden metaforinen kuvasto on kiinteä osa Marlow'n kerrontaa (Lothe 2004, 160–178). Marlow on romaanissa keskeinen ääni- ja valomaiseman havainnoija ja raportoija, minkä vuoksi tarkastelen trauman ilmentymiä pääasiassa juuri hänen kauttaan. Tässä luvussa tutkin pimeyden ja hiljaisuuden läsnäoloa, ääniin ja pimeään liittyviä uhkaavia kuvitelmia, maiseman personifikaatioita sekä trauman toistumista romaanissa. Tarkasteluni kohteena ovat sekä päähenkilö Jimin yksityinen trauma että viitteet kolonialistien yhteisön laajemmasta kulttuurisesta traumasta.²⁷

Jimin trauma juontuu tulkintani mukaan tämän päätöksestä paeta uppoavasta Patna-laivasta, jonka matkustajista hän on perämiehenä osaltaan vastuussa. Kyse on tekijän traumasta, joka syntyy moraalisesti, psykologisesti tai fyysisesti vahingollisesta toiminnasta uhria kohtaan ja saa aikaan sekä uhrin että tekijän traumatisoitumisen (Eyerman 2018, 165). Romaanissa tämä liittyy erityisesti Jimin moraalisesti väärään tekoon, joka rikkoo sekä matkustajien oikeuksia että Jimin edustaman kolonialistisen järjestelmän sääntöjä. Kyse on Jimin trauman syntyhetkellä myös fyysisen vahingon aiheuttamisesta eli matkustajien hylkäämisestä hukkumaan, vaikka myöhemmin selviää, ettei Patna matkustajineen uppoakaan.

Jimin trauma välittyy romaanissa erityisesti Patnan tapahtumia koskevien muistikuvien aistitiedollisissa aukoissa ja turtumakohdissa, joissa maiseman pimeys ja äänettömyys saavat äärimmäisiä piirteitä. Esimerkiksi kertoessaan laivan hylkäämishetkestä tuttavalleen Marlow'lle Jim kuvailee äänien kuulemisen ja muotojen erottamisen mahdottomuutta

²⁶ Pederson (2018, 102) hyödyntää epäsuoruuden tekniikan havainnollistamisessa esimerkkinä Shoshana Felmanin luentaa Albert Camus'n teoksesta *Rutto (La Peste)*, jossa holokaustia käsitellään epäsuorasti pandemian kautta.

²⁷ Käsittelen kulttuurista traumaa tarkemmin luvussa 3.1.

maisemassa, jota hän tarkasteli pelastusveneestä käsin. Katkelmassa kuulo- ja näköaistimukset vaikuttavat tukkeutuneen tasaiseksi massaksi, joka täyttää Jimin kokemusmaailman.

A silence of the sea, of the sky, merged into one indefinite immensity still as death around these saved, palpitating lives. “You might have heard a pin drop in the boat,” he said with a queer contraction of his lips, like a man trying to master his sensibilities while relating some extremely moving fact. A silence! God alone, who had willed him as he was, knows what he made of it in his heart. “I didn’t think any spot on earth could be so still,” he said. “You couldn’t distinguish the sea from the sky; there was nothing to see and nothing to hear. Not a glimmer, not a shape, not a sound. (LJ 65.)

Hiljaisuuden ja pimeyden kuvaus on kokonaisvaltaista, ja sen ehdottomuus saa romaanissa epärealistisia mittasuhteita. Samankaltaisia piirteitä esiintyy myös Conradin romaanissa *Heart of Darkness*, jossa hiljaisuuden epärealistisen laadun on traumateoreettisessa luennassa tulkittu viittaavan ympäristön piirteiden sijaan päähenkilön kokemuksiin (Lindskog 2014, 44). Tulkintani mukaan maisemasta puuttuvat äänet ja valo kuvaavat myös *Lord Jim* -romaanissa päähenkilön aistitiedon turtumista traumaattisessa prosessissa, jossa kokijan havaintojen laatu muuttuu suhteessa normaaliin. Äänettömyys ja pimeys voidaan tulkita kerronnallisiksi aukkokohtiksi ja hiljentymiksi, jotka Joshua Pedersonin (2018, 101–102) mukaan tyypillisesti välittävät traumaattista tapahtumaa kirjallisuudessa.²⁸

Jimin Marlow’lle välittämän traumakertomuksen aistitiedolliset aukot maisemassa ilmentävät tekijän traumaa, jonka laivan hylkääminen ja 800 matkustajan (LJ 51) hukkumaan jättäminen saavat Jimissä aikaan. Kapteeni ja muut henkilökunnan jäsenet pakenevat laivalta ennen Jimiä, joka hyppää Patnasta viimeisenä ensin päätöstä emmittyyään. Romaanissa onkin kyse laajemmasta kolonialististen rakenteiden toteuttamisesta ja ylläpitämisestä, joihin Jim on osallinen valta-asemastaan käsin. Hänellä on tieto laivan uppoamisvaarasta sekä mahdollisuus valita paon ja laivaan jäämisen väliltä toisin kuin matkustajilla. Osallisuus kolonialismiin esimerkiksi sorron tai pakkolunastuksen tukemisen kautta onkin osallistumista rakenteelliseen joukkorikokseen (McGlothlin 2020, 101). Kolonialismiin osallisuus on Jimille traumatisoivaa, sillä hän tulee jossain määrin tietoiseksi valta-asemansa hyväksikäyttämisestä

²⁸ Pederson (2018, 101–102) havainnollistaa aukkokohtien ja hiljentymien trooppia nostamalla esiin Cathy Caruthin (2016 [1996], 26–58) tulkinnan *Hiroshima mon amour* -elokuvasta, jossa henkilöahmot eivät tietämisen aukkojensa vuoksi saavuta menneisyytensä traumoja.

ja osallisuudestaan itsestään poikkeavien ihmisryhmien sortoon, jotka pako Patnalta muiden matkustajien henkien kustannuksella tekee näkyviksi.

Patnalta pakeneminen on Jimin muistoissa myös traumaattinen käännekohta. Tällainen käännekohta voi Ronald Eyermanın (2018, 164) mukaan vaatia oman osallisuuden, identiteetin ja itsetunnon uudelleen arviointia. Maiseman määrittymättömyys ja aukkokohdat ilmentävät tulkintani mukaan tämän prosessin alkuhetkeä, jossa Jimin on vielä vaikea ottaa vastaan ympäröivän maiseman tietoa tapahtuneesta ja siten hahmottaa itseään uudelleen suhteessa ympäröivään maailmaan. *Lord Jim* -romaanissa henkilöhahmojen kokemus hiljaisista maisemista edistääkin heidän ”epistemologisia ja eksistentiaalisia” kriisejään (Dauncey 2010, 141) eli tulkintani mukaan traumaprosessien läpi käymistä.

Aistitiedollisten aukkojen lisäksi ääni- ja valomaisemassa esiintyy henkilöhahmojen uhkaavan sävyisiä kuvitelmia ja maiseman personifikaatioita, jotka viestivät pahaenteisesti trauman läsnäolosta ja vaikutuksesta kokijaansa. Uhkaavia kuvitelmia maisemaan liittyy erityisesti vanhempi merimies Marlow, joka asettuu romaanissa Jimin traumakertomuksen kuulijaksi. Muistellessaan jälkikäteen keskustelujaan ja kohtaamisiaan Jimin kanssa hän kuvailee toistuvasti valon ja äänten asettumista tilanteissa. Jimin suhde trauman kokemukseen näyttäytyy Marlow’n kuvitelmissa yli-inhimillisenä sidoksena, joka rajoittaa Jimin ilmaisua ja kääntymistä kohti valoa: ”I said nothing; and he [Jim], out there with his back to the light, as if bound and gagged by all the invisible foes of man, made no stir and made no sound.” (LJ 96.) Hiljaisuus ja pimeys näyttäytyvätkin romaanissa caruthlaisina pakottavina tiloina, joihin yksilö lukkiutuu trauman sanallistamisen ja täyden tiedostamisen mahdottomuudessa (ks. Caruth 2016 [1996], 4).

Pimeä ja hiljaisuus hahmottelevat yhdessä esiin myös mahdottomuuden paeta traumaa. Cathy Caruthin (2016 [1996], 4, 6, 11–12) mukaan trauman luonne on jatkuvasti palaava, eikä se siten jätä kokijaansa rauhaan, vaan toistuu esimerkiksi unien, kerronnan ja muistin kautta yhä uudelleen. Pimeys näyttäytyy romaanissa paikkana, johon Jim yrittää piiloutua mutta joka ei kuitenkaan tarjoa hänelle helpotusta tai tilaa parantua. Esimerkiksi keskustelu, jossa Jim tunnustaa syyllisyytensä Patnan tapahtumiin Marlow’lle, päättyy tilaa valaisevan kynttilän sammumiseen. Pimeä antaa Jimille mahdollisuuden takaisin hiljaisuuteen vajoamiseen ja tilanteesta poistumiseen. Todistuspuheen päättyminen ja paluu hiljaisuuteen välittyvät maiseman pahaenteisenä personifikaationa eli yön kykynä ”nielaista Jimin muoto” (LJ 86) kynttilän sammussa.

The candle spluttered out, and the thing was over at last, with a groan that floated up to me in the dark. He got himself away somehow. The night swallowed his form. He was a horrible bungler. Horrible. I heard the quick crunch-crunch of the gravel under his boots. He was running. Absolutely running, with nowhere to go to. And he was not yet four-and-twenty. (LJ 86.)

Pimeään kiinnittyvät uhkaavat kuvitelmat välittävät pahaenteistä tunnelmaa, joka ilmentää tulkintani mukaan trauman läsnäoloa sekä sen reaktioiden hallitsevuutta ja kykyä vaientaa kokijansa. Dori Laubin (1992, 58) mukaan trauman kokijat vajoavat hiljaisuuteen pyrkiessään suojamekanismina välttämään kuulluksi tulemistä ja itsensä kuuntelua. Pimeä tarjoaakin Jimille mahdollisuuden paeta trauman artikulointia. Samaan aikaan traumakokemukselle tyypilliset toisteisuus, kontrolloimattomuus ja ilmeneminen viiveellä (ks. Caruth 2016 [1996], 4, 6, 11–12) eivät jätä häntä rauhaan. Tämä ilmenee katkelmassa Jimin epätoivoisena yrityksenä paeta trauma juosten, mitä Marlow kuuntelee säälien. Trauman kokemuksen toisteisuus saavuttaa väistämättä kokijansa ja vaikuttaa jatkuvasti tämän elämään (Caruth 2016 [1996], 7), mikä ilmenee tulkintani mukaan juuri pimeydessä ja hiljaisuudessa, jotka palaavat ympäröimään Jimiä kaikkialla. Maiseman piirteiden toistuminen ennakoi ja viittaa suoraan traumaan ja kokijaansa vaivaaviin sisältöihin (ks. Pederson 2018, 104–105).²⁹ Romaanissa trauman itsepintaisesta kokemuksesta viestivät nimenomaan hiljaisuuden ja pimeyden läsnäolo sekä niiden välillä uhkaavana näyttäytyvä vaikutus Jimiin.

Jimin yksityisen traumaprosessin lisäksi ääni- ja valomaisema paljastavat trauman välittymisen todistusprosessissa myös Marlow’lle. Tämä ilmenee erityisesti Marlow’n tavassa kuunnella ja reagoida Jimin traumakertomukseen. Marlow vaikuttaa sitoutuvan kuuntelemaan Jimin traumakertomusta Dori Laubin (1992, 57, 71) kuvailemilla emotionaalisella valppaudella ja tarkkaavuudella, jotka mahdollistavat trauman uudelleen elämisen sekä kokemuksen osaomistajuuden saavuttamisen. Esimerkiksi Jimin kerrottua Patnan tapahtumista Jim alkaa hahmottaa Marlow’n kuvauksessa uhrin kaltaisena. Marlow kuvailee Jimin ääntä sairaan potilaan äänen kaltaiseksi ja rinnastaa itsensä sairassuoteen äärellä valvovaan läheiseen:

Suddenly, as I was taking up a fresh sheet of notepaper, I heard a low sound, the first sound that, since we had been shut up together, had come to my ears in the dim stillness of the room. I remained with my head down, with my hand arrested. Those who have kept vigil by a sick-bed have heard such faint sounds in the

²⁹ Pederson (2018, 104–105) havainnollistaa toiston trooppia viittaamalla Coleridgen runoon ”Rime of the Ancient Mariner”, jossa toisto tapahtuu merenkulkijan tarinan toistuvana uudelleen kertomisena.

stillness of the night watches, sounds wrung from a racked body, from a weary soul. (LJ 95.)

Tulkintani mukaan Jimin uhrin kaltaisuus ilmentää Marlow'n kyvyttömyyttä käsittää Jimin traumaa uhrin sijaan laivan hylkäämiseen syyllistyneen tekijän ja kolonialismin sortoon osallisen toimijan näkökulmasta. Syyllisyyden käsittämisen vaikeutta voi selittää esimerkiksi läheinen samaistuminen tekijään, mikä voi saada tekijän näyttäytymään uhrin kaltaisena (Eyerman 2018, 165). Jimiä ja Marlow'ta yhdistävät esimerkiksi eurooppalaisuus, englantilaisuus, valkoisuus, sukupuoli ja osallisuus kolonialismin ja imperialismin järjestelmiin. Äänimaisema paljastaakin Marlow'n sitoutumisen Jimin trauman kuulijaksi ja todistajaksi, mutta viestii samalla myös Marlow'n vaikeuksista tarkastella vastuun jakautumista, jonka määrittely kuuluu Carolyn Deanin (2020, 118) mukaan todistajan tehtäviin. Tarkastelen tarkemmin luvussa 3.1, miten syyllisyyden neuvottelut ilmenevät Jimin lisäksi eurooppalaisten laajemmassa yhteisössä ja luvussa 3.2 miten eurosentrisyys ilmenee ja vaikuttaa trauman käsittelyssä.

Jimin traumakokemuksen aiheuttama kärsimys välittyy myös ääni- ja valomaiseman yhteen kietoutuvina kuvauksina, joissa Jimiä vaanivat niin pimeys ja hiljaisuus kuin piinaavat ruumiilliset tuntemukset. Samaan aikaan havaittavissa on myös Marlow'n mielen järkkyminen, joka välittyy vastakkainasetteluna hiljaisen huoneen ja Marlow'ta vaivaavien mielenliikkeiden välillä. Vaikuttaakin siltä, että Jimin ilmaisema trauman kokemus on alkanut piirtyä myös Marlow'n mieleen Laubin (1992, 57) määrittelemällä tavalla, joka edesauttaa traumatapahtuman tiedostamista.

He [Jim] was rooted to the spot, but convulsive shudders ran down his back; his shoulders would heave suddenly. He was fighting, he was fighting—mostly for his breath, as it seemed. The massive shadows, cast all one way from the straight flame of the candle, seemed possessed of gloomy consciousness; the immobility of the furniture had to my furtive eye an air of attention. I was becoming fanciful in the midst of my industrious scribbling; and though, when the scratching of my pen stopped for a moment, there was complete silence and stillness in the room, I suffered from that profound disturbance and confusion of thought which is caused by a violent and menacing uproar—of a heavy gale at sea, for instance. (LJ 95.)

Marlow'n havainnot Jimin kärsimyksestä viittaavat trauman paluun prosesseihin, jotka ovat havaittavissa Jimin kehossa ja joiden läsnäolo välittyy myös huoneen epäluonnollisen hiljaisuuden ja pysähtyneisyyden kautta. Conradin *Heart of Darkness* -romaanissa hiljaisuus toimii paitsi ympäristön äänien turruttajana myös totuuden eli eurooppalaisten toteuttaman sarron ja syyllisyyden piilottavana elementtinä (Lindskog 2014, 44, 52–53). Itse näen *Lord*

Jim -romaanissa samankaltaisia syyllisyyden piilottamisen keinoja. Esimerkiksi edellisen katkelman valomaiseman kynttilöiden varjojen ”synkkä tietoisuus” (LJ 95) ilmentää epäsuorasti Marlow’n tietoisuutta saavuttamatonta ymmärrystä Jimin traumaattisen kärsimyksen alkusyistä. Jimin näyttäytyminen uhrina kertookin katselijastaan Marlow’sta ja hänen kyvyttömyydestään vastaanottaa tietoa omaan yhteisönsä kuuluvan Jimin syyllisyydestä Patnan tapahtumiin siitä huolimatta, että hän tuntee tapahtuman tosiseikat ja lähestyy traumakertomusta kuunnellessaan myös trauman kokemuksellista ymmärtämistä.

Marlow’n havaintomaailman kohteet alkavat romaanin edetessä saada trauman kokemusta ilmentäviä piirteitä. Traumaattisen tapahtuman toisteisuudesta kertovat esimerkiksi mieleen palautuvat muistot, jotka viittaavat trauman syntykontekstiin. Esimerkiksi kuunneltuaan ensin Jimin traumakertomusta Marlow rinnastaa todistustilannetta seuraavat rännistä kuuluvat sateen äänet hukkuvan uimarin ääniin: ”The perforated pipe gurgled, choked, spat, and splashed in odious ridicule of a swimmer fighting for his life.” (LJ 100.) Tämä ilmentää Marlow’n trauman osaomistajuutta, jonka Marlow on saavuttanut Jimin traumakertomusta kuuntelemalla ja kokemalla sitä kautta trauman osin itsekin. Äänimaisema yhdistää menneisyyden ja puhehetken, sillä henkilöhahmojen aistitieto trauman tapahtumahetkestä ja puhehetkestä kietoutuu maisemassa yhteen. Tämä saa aikaan trauman värittämiä tulkintoja puhetilanteesta, kuten sateen äänen rinnastumisen hukkuvan ääniin.

Vaikka Patnan hylkääminen onkin eräänlainen trauman alkuhetki, liittyy romaanin kerrostuneeseen traumakokonaisuuteen myös abstraktimpi ja sumearajaisempi eurooppalaisten kolonialistien yhteisöä koskeva kulttuurinen trauma. Kulttuurinen trauma tarkoittaa vaikutusta, jonka traumatapahtuma saa aikaan ryhmän olemuksessa, identiteetissä ja muistiprosesseissa (Alexander 2004, 1; Madigan 2020, 45–46). Jimin pako Patnalta rikkoo eurooppalaisten merenkävijöiden kolonialismin ja imperialismin värittämän instituution sääntöjä ja asettaa siten koko yhteisön kiusalliseen valoon. Marlow’n havainto ja pelko Jimin teon vaikutuksesta koko eurooppalaisten yhteisöön ilmenee ääni- ja valomaisemassa pahaenteisenä ennakointina. Esimerkiksi Marlow’n ja Jimin kohtaamispaikalta näkyvään satamatoimistoon liitetään Marlow’n kerronnassa inhimillisiä ominaisuuksia, kuten katse ja kuuloaisti.

The lights had been put out in the dining-hall; our candle glimmered solitary in the long gallery, and the columns had turned black from pediment to capital. On the vivid stars the high corner of the Harbour Office stood out distinct across the Esplanade, as though the sombre pile had glided nearer to see and hear. (LJ 68.)

Satamatoimisto edustaa eurooppalaisten ammatti-instituutiota, jolloin Marlow'n havainto rakennuksen läsnäolosta todistustilanteessa viittaa nimenomaan kulttuurisen trauman viriämisen mahdollisuuteen. Yhteisöä kuvastavan satamatoimiston pahaenteiset personifikaatiot, kuten kuuleminen ja näkeminen, viittaavat Marlow'n tapaan ennakoida yhteisön reaktiota Jimin tekoon. Katkelma paljastaa myös trauman eurosentrisen luonteen: trauma juontuu nimenomaan Jimin rikkomuksesta eurooppalaisten instituution sovittuja periaatteita vastaan uhriksi joutuneiden matkustajien ihmisoikeuksien loukkaamisen sijaan. Tämä viestii siitä, että Jimin trauma oikeastaan välineellistää Patnan uhrien kokemuksen, jonka kustannuksella Jimin suurin rikkomus onkin eurooppalaisten kollektiivisen ideologian loukkaaminen. Käsittelen toiseuden hyödyntämistä trauman kuvaamisen taustana tarkemmin luvussa 3.2.

Kokonaisuutena kolonialismiin osallisen subjektin trauman prosessit välittyvät romaanin ääni- ja valomaisemasta epäsuorasti monilla eri keinoilla. Ensinnäkin äänimaiseman poikkeuksellinen pimeys ja hiljaisuus välittävät tietoa trauman aistihavaintojen laatua muokkaavasta vaikutuksesta. Toiseksi ääniin ja valoon liittyvät henkilöhahmojen uhkaavan sävyiset kuvitelmat ja maiseman personifikaatiot viittaavat trauman kontrolloimattomien ja toistuvien prosessien ilmenemiseen ja kykyyn muovata kokijansa kokemusmaailmaa. Kolmanneksi Jimin rinnastuminen uhriin ilmentää traumakertomuksen todistamisen vaikutuksia ja syyllisyyden määrittelyn vaikeuksia Marlow'ssa kuulijana. Trauman kokonaisvaltaisuutta korostaa romaanissa edellä mainittujen ääni- ja valomaiseman piirteiden jatkuva toisteisuus, joka jäljittelee trauman prosessien palaavuutta, viivästymistä ja trauman osaomistajuutta tuottavien todistustilanteiden vaikutuksia. Äänet ja valo tekevät näkyväksi myös tekijyyden, uhriuden ja osallisuuden jatkumon, jolla henkilöhahmojen havainnot trauman kokemuksesta liikehtivät.

2.2 Syyllisten hämärtyvät ja pirstoutuvat identiteetit

Ääni- ja valomaiseman erityislaatuiset piirteet ilmentävät *Lord Jim* -romaanissa trauman kokijan minuutta ja identiteettiä hajottavaa vaikutusta. Tekijän trauman näkökulmasta trauma syntyy, mikäli yksilö tai kollektiivi kokee toimintansa rikkovan kiteytyneitä moraalikäsitteitä vastaan. Kokemukseen voi liittyä voimakkaita tunnereaktioita ja se voi saada aikaan yksilön ja kollektiivin identiteetin ja itsetunnon pirstoutumisprosesseja. (Eyeran 2018, 164.) Jim on kytköksissä Patnan tapahtumiin sekä tekijän asemassa että laajemmin kolonialistiseen sortoon osallisena toimijana. Romaani käsittelee Jimin identiteettineuvotteluja sekä näihin

neuvotteluihin liittyviä aukkoja ja hiljaisuutta (Hannah 2008, 39). Myös Marlow ja muut eurooppalaiset henkilöahmot romaanissa ovat sotkeutuneet kolonialismin ja imperialismin järjestelmiin ja osallistuneet Patnan tapahtumien tukemiseen sekä järjestelmästä hyötymiseen, mikä onkin Michael Rothbergin (2019, 1–2) mukaan osallisen subjektin positiolle tyypillistä epäsuoraa vaikuttamista. Tämän vuoksi keskityn tässä luvussa Jimin ja laajemmin kolonialismiin osallisten eurooppalaisten identiteettikokemusten pirstaloitumisen ja uudelleen muotoutumisen tutkimiseen ääni- ja valomaiseman kontekstissa.

Traumakokemus ja omaa moraalista vastaan rikkominen vaikuttavat tekijän psykologisen eheyden ja henkilökohtaisen identiteetin kokemuksiin niitä häiriten (MacNair 2002, 131; McGlothlin 2020, 106). Moraalia rikkovien henkilöahmojen identiteettien hämärtyminen ja eheyden rakoilu ilmenevät *Lord Jim* -romaanin ääni- ja valomaisemassa selvästi. Esimerkiksi pakohetken aikana Jim kuvaa laivan hylänneet merenkävijätoverinsa pakoveneessä epäselvinä: ”I could just make out their shapes. Voices came to me, mumble, mumble, grunt, grunt. All this seemed very hard to bear.” (LJ 65.) Heidän olemuksensa ja äänensä näyttävät molemmat epämääräisinä: ulkonäkö pelkistyy muodoiksi ja puhe mutinan ja murinan ääniksi. Tulkintani mukaan tämä viestii paitsi pakotilanteesta vallitsevasta pimeästä maisemasta myös tavasta, jolla tekijän positio hämärtää Jimin kokemusta itsestään sekä hänen kanssaan syyllisyyden jakavista henkilöistä.

Patnasta pakeneminen on moraalinen erhe, joka asettaa neuvottelun kohteeksi sekä Jimin yksityisen eheyden kokemuksen että hänen käsityksensä eurooppalaisten kolonialistien kollektiivisesta identiteetistä. Jo pakoveneessä vietettyinä hetkinä Jimille alkaa hahmottua hänen osallisuutensa tapahtumiin ja siitä kumpuava syyllisyys. Syyllisyyspohdinnan vaikutus heijastuu epäsuorasti Jimin rikostovereistaan tekemiinsä havaintoihin, joissa näiden äänet ja näkyvyys saavat uhkaavia tulkintoja. Esimerkiksi erään heistä suuttuessa Jim liittyy lähestyvään hahmoon petomaisia piirteitä.

I heard a heavy tramp—one—two—and wheezy grunting. The other beast was coming at me, clattering his oar over the stern. I saw him moving, big, big—as you see a man in a mist, in a dream. ‘Come on,’ I cried. I would have tumbled him over like a bale of shakings. He stopped, muttered to himself, and went back. (LJ 67.)

Jim tunnistaa äänten perusteella muiden syyllisyyden helposti ja määrittelee heidät pedoiksi, joita vastaan on valmis taistelemaan. Toisaalta Jimin suhde omaan syyllisyyteensä on vielä osin määrittämätön, sillä hän ei tunnista syyllisyyttä, joka yhdistää hänet toisiin sekä

konkreettisesti että kuvaannollisesti samassa veneessä matkustaviin eurooppalaisiin. Tilanne hahmottuu hänelle sen sijaan ironisena: ”And now they were friendly— oh, so damnably friendly! Chums, shipmates. All in the same boat.” (LJ 69.) Oman ja yhteisen syyllisyyden aavistuksista viestii kuitenkin se, miten Jim kuvailee edellisessä sisennetyssä katkelmassa yhden kanssamatkustajansa lähestymistä veneessä unenkaltaiseksi, epätodelliseksi kokemukseksi, josta hän ei selvästi saa otetta. Väitänkin, että tilanne ilmentää epäonnistunutta neuvottelua jaetusta syyllisyydestä, mistä henkilöhahmojen lähestyminen ja etääntyminen veneessä viestivät. Katkos liittyy nimenomaan Jimin havaintoihin, sillä muut pakoveneen matkustajat tunnistavat Jimin osallisuuden tapahtumiin ja pakenemiseen:

Their eyes looked at me; their lips moved; they wagged their heads at the other end of the boat— three of them; they beckoned— to me. Why not? Hadn't I jumped? I said nothing. There are no words for the sort of things I wanted to say. If I had opened my lips just then I would have simply howled like an animal. (LJ 70.)

Jimin oma havainto siitä, etteivät sanat tavoita tilannetta, viittaa trauman sanallistamista pakenevaan olemukseen. Jimin äänen käytön vaikeudet ja vertautuminen eläimen ulvontaan korostavat Jimin identiteettikokemuksen pirstoutumista ja ihmisenä olemisen rajojen hämärtymistä, joita Jim käy myös henkilökohtaisesti läpi. Patnan jättäneiden miesten veneessä viettämä ensimmäinen yö onkin identiteettien epäselvyyden aikaa, jota hallitsevat romaanissa näköaistimusten ja puhetoimintojen rajallisuudet. Identiteettien uudelleen määrittäminen syyllisyyden seurauksena välittyy romaanin valomaisemassa, jossa aamun valo piirtää Patnasta paenneet miehet esiin pala palalta:

[--] while the dark shapes blotting the low stars astern got outlines, relief became shoulders, heads, faces, features,—confronted him with dreary stares, had dishevelled hair, torn clothes, blinked red eyelids at the white dawn. (LJ 69.)

Valon liike sisältää uudelleen syntymisen symboliikkaa, joka ilmenee sekä tapahtumien sijoittumisessa aamunkoittoon että merimiesten silmien räpyttelynä. Kuvaus ikään kuin piirtää syyllisten olemuksen esiin ensi kertaa rikoksen jälkeisessä elämässä. Kolonialismiin osallisen tekijän trauma ilmeneekin romaanissa sekä kokijaansa hämärtävänä että uudelleen konstruoivana prosessina, jonka tuotokset näkyvät niin kokijalleen kuin ulospäin.

Identiteetin muutosprosessi ja syyllisyys ovat paitsi Jimin itsensä myös häntä ympäröivien Marlow'n ja muiden eurooppalaisten käsiteltävissä. Muistellessaan kohtaamisiaan Jimin kanssa Marlow kuvaa Jimiä toistuvasti käsittämättömäksi tai epäselväksi: ”He [Jim] was not—if I may say so—clear to me. He was not clear. And there is a suspicion he was not clear

to himself either.” (LJ 98.) Jimin epäselvyys koskee Marlow’n havainnoissa sekä Jimin käsitystä omasta identiteetistään että Marlow’n käsitystä hänestä. Vaikuttaakin siltä, että Marlow’n on vaikeaa muodostaa käsitystä siitä, millainen syylliseksi todettu Jim on ihmisenä. Marlow’n vaikeutta Jimin määrittelyssä selittää Marlow’ta vaivaava ristiriita Jimin syyllisyyden ja Marlow’n kanssa samaan yhteisöön kuulumisen välillä:

The occasion was obscure, insignificant—what you will: a lost youngster, one in a million—but then he was one of us; an incident as completely devoid of importance as the flooding of an ant-heap, and yet the mystery of his attitude got hold of me as though he had been an individual in the forefront of his kind, as if the obscure truth involved were momentous enough to affect mankind’s conception of itself. ... (LJ 54.)

Tämä viittaa tulkintani mukaan kolonialismiin osallisten subjektien jaettuun syyllisyyteen, johon sekä Marlow että Jim ovat sotkeutuneet. Marlow kamppailee katkelmassa sen kanssa, että Jimin tapaus vaikuttaa yksittäistapaukselta, mutta tuntuu sisältävän myös jotain kollektiivisesti merkityksellistä ja ”ihmiskunnan itsemäärittelyyn” (LJ 54) liittyvää tietoa. Tulkintani mukaan kollektiivinen merkitys kiertyy nimenomaan jaettuun syyllisyyteen ja sen aikaan saamiin kollektiivisen identiteetin muutospaineisiin, joita Jimin teko heijastaa koko kolonialismiin osallisten subjektien verkostoon.

Jimin määrittämättömyys ilmentää Marlow’n haluttomuutta tunnistaa Jimin ja itsensä osallisuutta ja syyllisyyttä. Toisaalta Marlow’n havainnot Jimistä usvan ympäröimänä ja ääri viivoiltaan ajelehtivana viittaavat myös siihen, että Marlow uskoo syyllisyyden muokkaavan Jimin olemisen tapaa: ”I ask myself whether his [Jim’s] rush had really carried him out of that mist in which he loomed interesting if not very big, with floating outlines—a straggler yearning inconsolably for his humble place in the ranks.” (LJ 124.) Havainto sopii yhteen tekijän positioon liittyvien moraalien ja identiteetin rajojen rikkomisien kanssa (Eyerma 2018, 164). Vaikuttaakin siltä, että omaa kolonialismiin osallisuuden kytköstään tunnustamatta Marlow tutkii havaintomaailmassaan syyllisyyden vaikutuksia identiteetin hajoamiseen heijastamalla havaintonsa Jimiin, jonka syyllisyys on oikeudenkäynnissä yleisesti todettua ja selvää.

Syyllisyyden minuutta ja identiteettiä hajottava vaikutus näyttäytyy myös säätilojen välityksellä voimakkaana ja väkivaltaisena tapana muokata yksilön olemusta. Esimerkiksi valon ja pimeyden vaihtelu ukkossäässä luo Marlow’n havainnoissa illuusion traumakertomustaan jakavan Jimin hajoamisesta atomeiksi. Hajoamisen tematiikkaa vahvistaa tilanteessa myös äänimaiseman onomatopoeettinen sana ”crash”.

The growl of the thunder increased steadily while I looked at him, distinct and black, planted solidly upon the shores of a sea of light. At the moment of greatest brilliance the darkness leaped back with a culminating crash, and he [Jim] vanished before my dazzled eyes as utterly as though he had been blown to atoms. (LJ 98.)

Identiteetin pirstoutuminen välittyikin romaanissa edellisen katkelman tapaan synteeseinä, joissa valo ja ääni kietoutuvat erottamattomasti yhteen saaden aikaan rikkoutumisen merkityksiä. Myös ukkosen arvaamattomuus ja tuhon uhka viittaavat trauman caruthlaiseen olemukseen, kuten oireiden toistumiseen ja niiden kontrolloimattomuuteen (ks. Caruth 2016 [1996], 4, 6, 11–12). Identiteetin hajoamiseen liittyy säätilojen kuvauksessa aggressiivinen sävy, joka korostaa prosessin kaoottista olemusta. Väitänkin, että Jimin todellinen minä jää Marlow'n havainnoissa taustalle ja piiloon, tämän keskittyessä selvittämään Jimin ja itsensä sotkeutumista trauman syntyprosessiin ja syyllisyyden määrittelyyn.

Jimin hajoaminen ja epäselvyys ilmentävät Marlow'n tapoja suodattaa kokemuksiaan ja vuorovaikutustaan Jimin kanssa, mikä estää Jimin ja siten myös Marlow'n osallisuudesta kumpuavan trauman täyden kohtaamisen. Trauman oireisiin kuuluukin tietynlainen välttämiskäyttäytyminen (ks. Brown 1995, 100), joka ilmenee siinä, miten Marlow pitää ajatuksellista etäisyyttä Jimiin heidän tapaamisissaan ja niitä muistellessaan. Aidosta kohtauksesta merkinä esiintyy vain välähdyksiä, joissa Marlow hetkellisesti lähestyy Jimiä ja siten myös omaa sotkeutumistaan kolonialismiin ja siihen kytkeytyvään sortoon. Välähdyksissä korostuvat valomaiseman kuvaus ja valon merkitys tiedon symbolina. Esimerkiksi Jimin ilmeen repeytymistä verrataan salaman iskun pilven sisusta valaisevaan vaikutukseen:

The muscles round his lips contracted into an unconscious grimace that tore through the mask of his usual expression—something violent, short-lived and illuminating like a twist of lightning that admits the eye for an instant into the secret convolutions of a cloud. (LJ 67.)

Romaani tekee näkyväksi tiedostamattoman syyllisyyspohdinnan jäljet, jotka näkyvät kertojana toimivan Marlow'n tavassa tulkita ympäristön valon ja äänen vaihteluita suhteessa Jimiin ja tämän minuuteen. Prosessissa Jim näyttäytyy etäisenä ja hajanaisena subjektina pääasiassa Marlow'n näkökulmasta, mikä voisi viestiä Marlow'n empaattisesta ja samaistuvasta suhtautumisesta Jimin identiteetin pirstoutumisprosessiin. Marlow'n voisikin ajatella kokevan Jimiä kuunnellessa identiteetin hajoamista osin itsekin Laubin (1992, 57, 71) määrittelemänä trauman todistajana ja osaomistajana toimiessaan. Toisaalta väitän, että kyse

on enemmänkin Marlow'n oman alitajuntaisen syyllisyyspohdinnan ja sen minuutta hajottavien vaikutusten välttelystä ja projisoinnista Jimin hahmoon.

Kolonialismiin osallisen subjektin minuuden hajoamisesta viestivät myös äänimaiseman piirteet, joissa henkilöhahmojen keskustelun vastavuoroisuus katoaa. Esimerkiksi kuunnellessaan Jimin todistuspuhetta ja tunnustusta Marlow kuvaa Jimin irtautuvan paitsi puhetilanteen vastavuoroisuudesta myös hajoavan keskustelemaan identiteettinsä eri puolien kanssa: "He was not speaking to me, he was only speaking before me, in a dispute with an invisible personality, an antagonistic and inseparable partner of his existence—another possessor of his soul." (LJ 53.) Jimin puheen vuorovaikutteisuuden katoaminen ja kääntyminen sisään päin omalle sielulle ja sen osille puhumiseksi viittaavat paitsi identiteetin myös kertovan äänen rikkoutumiseen romaanissa. Kertovan äänen hajaantuminen onkin tyypillinen trauman esittämisen keino (Whitehead 2004, 161).

Havaintoa kuvaa *Heart of Darkness* -teosta tutkineen Adam Engelin (2013, 22–23) analyysi, jonka mukaan Conrad tarkastelee säröytyneen subjektin kysymyksiä luomalla omasta kehostaan, maasta sekä taivaasta irrotetun subjektin, jollaista esimerkiksi Kurz esittää. Kolonialistista väkivaltaa toteuttava Kurz sopii rinnasteiseksi Jimille, sillä heitä yhdistää kolonialistin asemasta kumpuava trauma. Molemmissa romaaneissa Marlow tarkkailee näkemäänsä ja raportoi siitä oman kokemuksensa läpi sekä pohtii osallisuuttaan tapahtumiin. Häntä onkin tarkasteltu esimerkiksi tekijän traumasta kärsivänä kolonialistisena murhaajana (Eaglestone 2020, 289–290). Omassa tulkinnassani Marlow sijoittuu epämääräisemmin kolonialismin tekijyyden ja osallisuuden akselille asemaan, jossa häneenkin kohdistuu syyllisyyden ja identiteetin uudelleen arvioinnin painetta.

Voimakkaimmin trauman vaikutukset näkyvät Jimin subjektin muuntuvassa inhimillisyydessä, jonka rajoilla Jimin hahmo ajelehtii valo- ja äänimaiseman kuvauksissa. Esimerkiksi käsitellessään Jimin tilannetta yhdessä kauppiasystävänsä Steinin kanssa Marlow ja Stein välttävät lausumasta Jimin nimeä, jotta tämän olemassaolo ei tuntuisi niin konkreettiselta: "We avoided pronouncing Jim's name as though we had tried to keep flesh and blood out of our discussion, or he were nothing but an erring spirit, a suffering and nameless shade." (LJ 119.) Tulkintani mukaan tämä kuvaa eurooppalaisten kolonialismiin osallisten subjektien havaintoa siitä, että Jimiin henkilöityvä syyllisyys uhkaa heidänkin identiteettiään. Jimin pitäminen etäällä pitää myös kiusallisen ongelman ja ryhmän oman osallisuuden määrittelyn kauempana.

Yhteiskunnallisesti rakentunut tietämättömyys ja kieltäminen ovat osallisuuden olennaisia osatekijöitä (Rothberg 2019, 200), joista Marlow ja Stein ovat valmiita pitämään kiinni. Marlow kuvaakin ristiriitaisesti sekä vaikeuttaa ”uskoa Jimin olemassaoloon” että Jimin todellisuuden palaamista hänen luokseen ”vastustamattomalla voimalla”: ”At that moment it was difficult to believe in Jim’s existence [--] but his imperishable reality came to me with a convincing, with an irresistible force!” (LJ 119.) Jimin olemassaolon kieltäminen ilmentää Jimiin personoituneen osallisen subjektin trauman kieltämistä sosiaalisessa ryhmässä, jonka muodostavat alatasolla Marlow ja Stein, mutta joka viittaa ylätasolla myös laajempaan kolonialistien joukkoon. Sosiaalisen ryhmän taipumus kieltää toisten trauman olemassaolo väistää heidän oman vastuunsa määrittelyn ja saattaa heijastaa heidän kärsimyksensä trauman omistajien vastuulle (Alexander 2004, 1) eli tässä tapauksessa Jimille.³⁰ Vaikka Jimin olemassaolon läsnäolo ja palaaminen häiritsevät Marlow’ta, tieto trauman tekijyydestä ja osallisuudesta pysyy kuitenkin hämärän peitossa:

[--] through the open door the outer edge of the light from my candle fell on his back faintly; beyond all was black; he stood on the brink of a vast obscurity, like a lonely figure by the shore of a sombre and hopeless ocean. (LJ 95.)

Maisemaan levittäytyvä pimeys ilmentää tekijyyden ja osallisuuden laajempaa kieltämistä ja tiedon pimittämistä eurooppalaisten ryhmässä, josta Jim jää ulkopuolelle. Jimin yksinäisyys viittaa tulkintani mukaan juuri syyllisyyden palauttamiseen häneen yksittäistapauksena koko järjestelmän ja kaikkien siihen osallisten subjektien vastuun uudelleenarvioinnin sijaan. Julkisesti saavuttamaton yksityinen ja avoin identiteettikäsitelmä toimii romaanissa tulkinnallisena tilana ja kutsuu puoleensa identiteettipohdintaa, joka sekä avaa uusia näkökulmia Jimiin että vääristää hänen julkista kuvaansa (Hannah 2008, 39). Romaani kuvaakin kolonialismiin osallisten subjektien havainto- ja tulkintamaailmaan heijastuvaa prosessia, jossa Marlow etsii ratkaisua paitsi Jimin myös oman yhteisönsä identiteetin ja syyllisyyden määrittämiseen. Ympäristön ja Marlow’n reagoimattomuus kuitenkin paljastavat prosessin kesken jäämisen ja subjektien kyvyttömyyden määritellä uudelleen syyllisyyttään ja identiteettiään.

Kokonaisuutena *Lord Jim* -romaanin ääni- ja valomaisema ilmentävät kolonialistiseen sortoon osallisen subjektin trauman tapaa särkeä kokijansa identiteetti kokonaisvaltaisesti. Päähenkilö Jimin identiteetin hajoaminen välittyy tämän hahmon ääri viivojen hajoamisena ja

³⁰ Trauman omistajia ovat myös kolonialismin sorrosta kärsivät uhrin, kuten Patnan matkustajat. Käsitellen uhrin trauman toiseuttamista ja välineellistämistä sekä eurosentristä trauman kuvausta tarkemmin luvussa 3.2.

hämärtymisenä sekä Jimin puheen vuorovaikutteisuuden katoamisena ja sisään päin kääntymisenä. Jimin itsensä lisäksi kertojana toimivan Marlow'n havainnot Jimin identiteetin hajoamisesta peilaavat esiin kollektiivisen syyllisyyden ja kollektiivisen identiteetin diskursiivista prosessia, jossa ääni- ja valomaiseman aukot, kuten pimeys sekä henkilöhahmojen ja äänen epäselvyys, luovat tilaa yksilön ja ryhmän identiteetin määrittelylle ja vaihtoehtojen kuvittelulle. Prosessissa Marlow pyrkii rajoitteistaan ja vastustuksestaan huolimatta hahmottelemaan Jimin toiminnan vaikutuksia ja vastuuta kolonialismiin osallisten subjektien laajemmassa joukossa. Prosessi jää kuitenkin kesken, ja kolonialismiin osallisten eurooppalaisten verkosto väistää vastuun ja identiteettien uudelleenarvioinnin sulkematta kuitenkaan neuvottelun mahdollistavaa tilaa romaanissa.

2.3 Muuntuvainen muisti ja trauman sanallistamisen ristiriitaisuus

Traumaattisen muistin ominaisuudet ja trauman sanallistamisen katkokset välittyvät *Lord Jim* -romaanin ääni- ja valomaisemasta useilla tavoilla. Tässä luvussa tarkastelen traumaattisen muistin visuaalisuutta, muistikuvien vääristymistä sekä tapahtumiin liittyvän totuuden saavuttamattomuutta. Tutkin myös traumamuistojen sanallistamisen vaikeuksia ja traumasta kertomisen painetta, jotka ilmenevät henkilöhahmojen keskinäisessä kommunikaatiossa. Rajaan tarkasteluni Jimin ja Marlow'n traumaattisiin muisteihin, jotka kiertyvät eri tapahtumien ympärille. Jimin muistot keskittyvät Patnan hylkäämisen hetkeen, kun taas Marlow'n muistot koskevat kohtaamisia Jimin kanssa.

Traumaattinen muisti säilyttää kokemuksen varsinkin henkilön visuaalisessa ja ruumiillisessa muistissa (Knuutila 2006, 22), mikä ilmenee romaanin henkilöhahmojen raportoimissa muistisisällöissä. Sekä Marlow'n että Jimin traumaattinen muisti sisältää korostuneesti ääni- ja valomaisemaan liittyvää aistitietoa, jonka ohella varsinaiset muistettavat tapahtumat ja tieto niiden merkityksestä tapahtumiin osallisille hämärtyvät. Esimerkiksi Jim yrittää muistikuviansa perusteella ymmärtää syitä hyppäämiselleen Patnasta. Hän käsittää aistitiedon perusteella hypänneensä, mutta ei kuitenkaan suostu hyväksymään täyttä vastuuta teostaan, sillä muistikuvista puuttuu kognitiivinen ajatussisältö, joka paljastaisi tekohetken päätöksentekoprosessit ja niihin liittyvän vastuun.

Certainly. I jumped! I told you I jumped; but I tell you they were too much for any man. It was their doing as plainly as if they had reached up with a boat-hook and pulled me over. Can't you see it? You must see it. Come. Speak—straight out. (LJ 69.)

Muistikuvien visuaalisuudesta kertoo Jimin toive siitä, että Marlow ymmärtäisi ja ”näki” tapahtuneen sekä ilmaisisi näkemyksensä siitä, mitä todella tapahtui. Hyppääminen kehkeytyy romaanissa syyllisyyttä ja traumaa välittäväksi motiiviksi, jonka ympärille Jimin traumaattinen muisti kiertyy yhä uudelleen. Traumatapahtuman muiston toistumiseen mielessä liittyy muiston kohtaamattomuus ja käsittelemättömyys (Kurtz 2018, 3), jotka ilmenevät Jimin epätietoisuutena hänen kolonialismiin osallisuutensa merkityksestä. Väkivalta merkitsee hetken, jolloin tekijä yhtäkkiä löytää itsensä perustavanlaatuisella ja peruuttamattomalla tavalla oman moraalikoodinsa ulkopuolelta (MacNair 2002, 131; McGlothlin 2020, 106). Jimin hyppääminen Patnasta onkin konkreettinen kuva moraalisen kuilun ylittämisestä, joka toistuessaan ilmentää uudelleen ja uudelleen Jimin osallisuutta Patnan tapahtumiin.

Marlow’n traumaattinen muisti liittyy kohtaamisiin Jimin kanssa sekä Jimin jakamaan todistuspuheeseen. Muistikuvien visuaalisuus ilmenee Marlow’n tavassa kertoa tapahtuneesta kuin silminnäkijän näkökulmasta: ”I put it down here for you as though I had been an eyewitness.” (LJ 189.) Riitta Jytilä (2022, 190) onkin havainnut tutkimuksissaan, että minämuotoisesta kerronnasta huolimatta traumakertomuksissa kokemukset voivat välittyä ikään kuin objektiivisina, tunteista irrallisina ja sivusta tarkkailtuina. Marlow’n muistissa ja kerronnassa tämä ilmenee tarkkoina havaintoina Jimin kertovan äänen ja olemuksen yksityiskohdista:

He has confided so much in me that at times it seems as though he must come in presently and tell the story in his own words, in his careless yet feeling voice, with his offhand manner, a little puzzled, a little bothered, a little hurt, but now and then by a word or a phrase giving one of these glimpses of his very own self that were never any good for purposes of orientation. It’s difficult to believe he will never come. (LJ 189.)

Marlow’n traumakokemus vaikuttaa henkilöityneen Jimiin, minkä vuoksi hänen muistonsa kiertyvät Jimin olemuksen ympärille. Tarkat havainnot Jimin äänestä ja olemuksesta välittävät Jimin traumakertomuksen sisällön sijaan tietoa kertomisen tavasta, mikä viittaa Marlow’n traumaattisen muistin takertuvan ulkokohtaisiin objektiivisiin havaintoihin tunne- ja informaatioisällön sijaan. Trauman kokemukselliselle totuudelle onkin tyypillistä jäädä muistin ja tietoisuuden tavoittamattomiin (Caruth 1995, 5), mikä näkyy myös edellisessä luvussa 2.2 käsiteltynä Jimin olemuksen ja sitä kautta myös trauman epäselvyytenä ja käsittämättömyytenä Marlow’n näkökulmasta tarkasteltuna. Tietämättömyys voi saada aikaan tuskan siirtymisen yksityisestä yleiseksi tuntemukseksi, ja aiheuttaa esimerkiksi pelon, toivon

ja epäselvyyden tunteita (Jytilä 2022, 169). Väitänkin, että Marlow'n vaikeus käsittää sitä, ettei Jim enää kuolemansa jälkeen kerro tarinaansa, heijastelee Marlow'n hämmennystä siitä, että Jimin traumakertomuksen eteenpäin välittäminen ja julkiseksi tekeminen ovat hänen vastuullaan.

Traumaattinen muisti liikkuu ajassa useisiin eri suuntiin (Jytilä 2022, 38), mikä näkyy mielestäni *Lord Jim* -romaanin tavassa ilmentää traumakokemukseen liittyviä muistin nyrjähdys- ja prosessissa syntyviä kuvittelun tiloja. Esimerkiksi Jimin muistikuvat Patnan hylkäämisen hetkestä vääristyvät, ja hän liittää muistoihinsa kuviteltuja ääni- ja valohavaintoja. Hän muistaa esimerkiksi kuulleensa hukkuvien huutoja Patnasta pakenemisen jälkeen sekä myöhemmin muistoissaan, vaikka laiva ei lopulta uponnut:

I was relieved to learn that those shouts—did I tell you I had heard shouts? No? Well, I did. Shouts for help ... blown along with the drizzle. Imagination, I suppose. And yet I can hardly ... How stupid. ... The others did not. I asked them afterwards. They all said No. No? And I was hearing them even then! I might have known—but I didn't think—I only listened. Very faint screams—day after day. (LJ 75.)

Vääristyneet muistot kuvitelluista äänistä ja niiden uudelleen eläminen viittaavat traumaattisen muistin prosesseihin, joita Jim käy läpi. Todistajan jälkikäteisen jo tapahtumahetkestä irrallaan olevan muistin erehtyminen onkin tyypillistä (Jensen 2020, 70). Tulkintani mukaan Jimin traumaattisessa muistissa esiintyvät vääristymät, kuten uhrien avunhuudot, ilmentävät prosessia, jossa aukkoinen muistitieto traumasta on täydentynyt tapahtumiin osallisen Jimin syyllisyyden tunteista kumpuavilla epätosilla äänihavainnoilla. Jim ei mainitse syyllisyyttään, vaan se välittyy vääristyvistä muistikuvista epäsuorasti. Tiedostamattomia syyllisyydentunteita voikin esiintyä, vaikka syyllisyyttä ei myönnettäisi suoraan (MacNair 2002, 131). Jimin traumamuistot koskettavat myös valomaisemaa, josta Jim muistaa Patnan valojen katoamisen:

And I had heard nothing! Well—so be it. But the lights! The lights did go! We did not see them. They were not there. If they had been, I would have swam back—I would have gone back and shouted alongside—I would have begged them to take me on board. ... I would have had my chance. ... You doubt me? ... How do you know how I felt? ... What right have you to doubt? ... I very nearly did it as it was—do you understand?" His voice fell. "There was not a glimmer—not a glimmer," he protested mournfully. (LJ 76.)

Jim näyttää siirtäneen vastuun laivan hylkäämisestä aistihavainnoilleen, joiden vääristymiseen hän vetoaa puolustaessaan tekoaan Marlow'lle. Hän vakuuttaa, että olisi palannut laivaan,

mikäli olisi nähnyt sen valot ja tiennyt sen olevan edelleen pinnalla. Jim on varma valojen katoamiseen liittyvien muistojensa aitoudesta, ja hän vaikuttaa takertuvan näköhavaintoihinsa suojellakseen moraalinsa rikkoutumattomuutta tekojaan pohtiessaan. Moraalikoodin muuttaminen onkin strategia, jolla tekoon osallinen voi perustella itselleen tekonsa oikeutuksen ja perustella teon moraalisuutta (MacNair 2002, 131). Vaikka Jim on jo rikkonut moraalikoodinsa hylkäämällä laivan, pyrkii hän jälkikäteen oikeuttamaan toimintaansa ja korjaamaan moraalikoodiaan vetoamalla muistikuviansa tietoon laivan valojen katoamisesta. Muuntuva ja tiivis suhde järkyttävien tapahtumien ja kokijan sekä tämän kuulijoiden merkityksenannon välillä luo kokijan kehoon, mieleen, muistiin ja tarinaan ristiriitaisia paineita (Jensen 2020, 73).³¹ Väitänkin, että Jimin muistikuvien ääni- ja valohavaintojen epäluotettavuus ja vääristyminen ilmentävät alkuperäisiä muistoja enemmän Jimin yritystä puolustaa omaa toimintaansa sekä kieltää tahallinen osallisuutensa tapahtumiin.

Romaanin kerronnassa osa Jimin muistikuvista välittyy edellisen otteen tapaan suorina Jimin repliikkeinä Marlow'n kertomuksessa, mutta osa esitetään epäsuorasti Marlow'n referaatteina Jimin kertomasta. Väitän, että Jimin Patnaan liittyvät traumaattiset muistikuvat, saavat Marlow'n kokemusten läpi suodattuessaan kriittisemmän sävyn, mikä mahdollistaa kolonialismiin osallisen subjektin traumamuistin erityispiirteiden tarkastelun. Maiseman asteittainen hiljentyminen ja pimentyminen korostuvat esimerkiksi Marlow'n kerronnassaan välittämässä Jimin muistikuvissa, jotka sijoittuvat Patnan kannelle. Samaan aikaan kun maisema Jimin ulkopuolella hämärtyy, näyttäytyvät ennakoivat kuvat matkustajien kuolemasta kirkkaina hänen mielessään.

Twice, he [Jim] told me, he shut his eyes in the certitude that the end was upon him already, and twice he had to open them again. Each time he noted the darkening of the great stillness. The shadow of the silent cloud had fallen upon the ship from the zenith, and seemed to have extinguished every sound of her teeming life. He could no longer hear the voices under the awnings. He told me that each time he closed his eyes a flash of thought showed him that crowd of bodies, laid out for death, as plain as daylight. (LJ 60.)

Vahva valokonstrasti Jimin sisäisen maailman ja ulkoisen maailman välillä paljastaa tulkintani mukaan osallisen subjektin traumaan liittyvän prosessin, jossa huomio kiinnittyy kirkkaasti

31 Meg Jensen (2020, 73) viittaa erityisesti traumaattisista tapahtumista selvinneiden kokemuksiin. Hyödynnän hänen näkemyksiään analyysissäni laajennetusti tarkastellessani Jimin kokemuksia, jotka sijoittuvat epäselvästi selviäjän ja tapahtumiin osallisen subjektin jatkumoille. Jim on henkeä uhkaavan tilanteen selviytyjä, mutta myös osallinen Patnan hylkäämiseen ja heitteillejättöön sekä kolonialistisen valta-asemansa hyödyntämiseen matkustajien pelastamisen kustannuksella.

valaistujen uhrien kohtaloon, mutta Jimin oma toiminta ja päätökset Patnan kannella kielletään. Kieltäminen näyttäytyy ulkoista maailmaa koskevien muistikuvien pimeään ja hiljaisuuden luomina aukkoina. Pelkkä uhreihin samaistuminen on kuitenkin vaarassa tukea väkivaltaan osallisuuden ja pahuuden kieltämistä itsessä (Craps ym. 2015, 916), ja juuri tämän prosessin *Lord Jim* -romaani nostaa esille. Jimin kolonialistin positioon liittyvä valta ja vastuu näyttäytyvät epäsuorasti hänen muistikuvissaan. Muistikuvissa hänen oma kuoleman uhkansa välittyy abstraktina pimeään ja hiljaisen maiseman uhkaavuutena, kun taas matkustajia uhkaava vaara näyttäytyy konkreettisina ja ennakoivina kuvina matkustajien kuolleista ruumiista, ”jotka on aseteltu kuolemaan” (LJ 60). Sanamuoto viittaa epäsuorasti valtaan ja osallisuuteen, joka Jimillä on henkilökunnan jäsenenä laivan matkustajiin: hän on ollut asettelemassa heidät kuolemaansa. Trauma juontuukin juuri tuhon ja pelastumisen ristiriitaisesta suhteesta (Caruth 2016 [1996], 59–60), joka tulkintani mukaan rakentuu *Lord Jim* -romaanissa erityisesti osallisen subjektin traumakokemukseen sisältyvien valtarakenteiden, kieltämisen ja syyllisyyden varaan.

Epäsuorista muistivihjeistä ja niiden toistumisesta huolimatta traumaa leimaavat käsittelemättömyys ja kognitiivisen prosessoinnin puute (Caruth 1995, 4–5; Jytilä 2022, 25), jotka näyttäytyvät *Lord Jim* -romaanissa trauman totuuden saavuttamattomuutena. Viitaan trauman totuudella trauman konkreettisiin tosiseikkoihin, kuten tapahtumien kulkuun sekä toisaalta myös tietoon traumaan sisältyvästä osallisuudesta ja vastuusta. Caruthin (1995, 6) mukaan trauman totuuden epäselvyys ei selity muistiaukoilla tai kokijan epäsuoralla yhteydellä kokemuksiinsa, vaan liittyy nimenomaan traumakokemuksen ylivoimaiseen välittömyyteen, joka tuottaa myöhästettyä epävarmuutta trauman totuudesta. *Lord Jim* -romaanissa totuus Patnan kohtalosta ei varmista totuutta trauman alkuperästä ja siten Jimin syyllisyydestä, sillä Jimin muistikuvat niin ääni- kuin valomaiseman osalta täyttyvät ristiriitaisista havainnoista ja esiintyvät limittäin toden ja kuvitelman kanssa. Romaani ilmentääkin tapahtumiin osalliseksi määrittymisen musertavaa kokemusta, joka välittyy trauman totuuden hataruutena ja muuttuvaisuutena Jimin jälkikäteisessä todistuspuheessa.

Marlow’n muistikuvissa trauman totuus sivuaa hänen ja Jimin välisen suhteen pohdintaa sekä Marlow’n vaikeutta hahmottaa, mitä hänen suhteensa Jimiin tarkoittaa hänen oman osallisuutensa ja syyllisyytensä kannalta. Marlow järjestää yhdessä menestyneen kauppiastuttavansa Steinin kanssa Jimille mahdollisuuden aloittaa työ ja elämä kauppaseman pitäjänä Patusanin sisämaassa. Seuraavassa katkelmassa, jossa Marlow on juuri

kertonut mahdollisuudesta Jimille äänet ja valo viestivät vastakkaisista kokemuksista Jimin ja Marlow'n välillä:

I waved my hand, and he marched out without looking back; the sound of his footfalls died out gradually behind the closed door—the unhesitating tread of a man walking in broad daylight. ‘But as to me, left alone with the solitary candle, I remained strangely unenlightened. I was no longer young enough to behold at every turn the magnificence that besets our insignificant footsteps in good and in evil. (LJ 102.)

Marlow kuvaa Jimin loittonevien askelten ääniä ja kävelemistä päivänvalossa, mikä viittaa Jimistä välittyvään toiveikkuuteen ja uuteen alkuun. Sen sijaan Marlow jää sisätiloihin kynttilän valoon ja epätietoisuuden valtaan. Marlow'n ja Jimin läheinen suhde sisältää emotionaalisen sitoumuksen, jonka seurauksena Marlow'n on uudelleen arvioitava sitoumuksiaan ja periaatteitaan (Stape 2004, 63–80). Marlow'ta ympäröivä pimeys viestiikin tulkintani mukaan siitä, ettei Marlow hahmota, millaiseen asemaan Jimin auttaminen hänet yhteisössä ja maailmassa asettaa ja onko hän Jimiä auttaessaan osallinen hyvän vai pahan toteuttamiseen. *Lord Jim* -romaanin nostaakin esiin trauman totuuden määrittämättömyyden ja siihen liittyvän pimeän ja kartoittamattoman tilan, joka vallitsee traumaan osallisen subjektin ympärillä ja hämärtää sekä muokkaa vaikutussuhteita, joihin tämä on sidoksissa.

Osallisen subjektin trauma luo ympärilleen katkoksellista tilaa muistiprosessien lisäksi myös kommunikaatiossa. Romaanissa tämä ilmenee trauman sanallistamisen ristiriitaisuuksina sekä kommunikaation nyrjähdyksinä. Trauma sijoittuu puhumisen ja hiljaisuuden väliseen rajamaastoon (Bond & Craps 2019, 5), mikä näkyy *Lord Jim* -romaanissa Jimin horjumisena trauman sanallistamisen ja hiljaisuuden välillä. Esimerkiksi antaessaan todistustaan oikeudessa Jimin todistuspuhetta ympäröivät Marlow'n mukaan puhetta edeltänyt hiljaisuus sekä Jimin tunne siitä, ettei puhuminen ole todistuksen jälkeen enää tarpeellista:

For days, for many days, he had spoken to no one, but had held silent, incoherent, and endless converse with himself, like a prisoner alone in his cell or like a wayfarer lost in a wilderness. At present he was answering questions that did not matter though they had a purpose, but he doubted whether he would ever again speak out as long as he lived. The sound of his own truthful statements confirmed his deliberate opinion that speech was of no use to him any longer. (LJ 23.)

Dori Laubin (1992, 58) mukaan trauman kuulijan on keskityttävä kuulemaan puhujan hiljaisuus onnistuakseen todistuksen vastaanottamisessa. Jimin todistuspuhe ja sitä ympäröivä kommunikaation hiljentymä ja katkos luovat romaaniin tyhjää tilaa, joka vaatii sekä Jimin kuulijoilta että Jimin tarinaa kertovan Marlow'n kuulijoilta kykyä ymmärtää hiljaisuuden ja

siten myös trauman merkitys sekä tunnistaa siihen osalliset toimijat. Hiljaisuuden vastavoimaksi muodostuu romaanissa myös traumasta kertomisen pakko:

And after that you would have thought from his appearance he would never make a sound again. But—no fear! He could no more stop telling now than he could have stopped living by the mere exertion of his will. (LJ 57.)

Hiljaisuus voikin viitata sitä edeltäviin tai seuraaviin teemoihin ja ohjata pohtimaan sen merkitystä laajemmassa kontekstissa (Hawthorn 2011, 6). Väitän, että *Lord Jim* -romaanissa esiintyvät sanallistamisen aukot ja katkokset toimivat kaksoisroolissa. Ne sekä ilmentävät trauman argumentoinnin haasteita että luovat romaaniin tilaa ja viittaussuhteita, joiden avulla trauman totuutta ja siihen osallisten henkilöiden merkitystä voidaan punnita sekä romaanin sisäisten kuulijoiden että lukijan toimesta.

Tulkintani mukaan romaaniin kätkeytyy myös kolonialismiin osallisten subjektien tiedostamatonta häpeää, joka ilmenee traumasta puhumisen epämääräisyytenä ja hienovaraisuutena, joiden seasta Marlow yrittää saavuttaa ymmärrystä Jimin kertomuksesta: ”[–] yet I don’t know what in these words, or perhaps just the intonation of that phrase, induced me suddenly to make all possible allowances for him. [–] It was a blackness without a single gleam. We confronted each other in silence.” (LJ 43.) Häpeä onkin kytköksissä trauman tunnistamattomuuteen ja jakamisen ongelmiin (Jytilä 2022, 99), mikä tulkintani mukaan välittyy Jimin trauman kuuntelemisen yhteydessä Marlow’lle epäsuorasti maiseman aukkojen, pimeyden ja hiljaisuuden läsnäolona. Pimeys ja hiljaisuus ovat elementtejä, joiden taakse trauman totuus piiloutuu romaanissa toistuvasti. Tulkintaani tukee se, että sanallistamisen vaikeudet koskettavat myös Marlow’ta, jonka kommunikaatio nyrjähtää ajoittain Jimin tavoin hiljaisuuteen:

I at least had no illusions; but it was I, too, who a moment ago had been so sure of the power of words, and now was afraid to speak, in the same way one dares not move for fear of losing a slippery hold. [–] It was the fear of losing him that kept me silent, for it was borne upon me suddenly and with unaccountable force that should I let him slip away into the darkness I would never forgive myself. (LJ 99.)

Hiljaisuus voikin toimia samanaikaisesti sekä kokijansa turvapaikkana että kahleena (Laub 1992, 58), mikä näyttäytyy Marlow’n pelkona puhua ja yrityksenä pitää Jim lähellä ja pimeyden ulkopuolella. Tulkintani mukaan Jimin kuunteleminen on asettanut Marlow’n positioon, josta käsin hän on todistanut Jimin kertomaa kokemusta. Tämän seurauksena Marlow on myös todistajana vastuussa Carolyn Deanin (2020, 118) esiin nostamista trauman vastuun ja velvollisuuksien pohdinnasta. Hänen liukumisensa hiljaisuuteen onkin merkki

ristiriidasta Jimin tuomitsemisen ja suojelemisen välillä. Hiljaisuus suojelee Marlow'ta päätökseltä ja estää Jimin tuomitsemisen eli hänen lipeämisensä pimeään Marlow'n otteesta. Ristiriita ilmentää rikoksentekijän tuomitsemisen halun ja häneen kohdistuvan empatian välistä suhdetta, joka on rikoksentekijää tarkastelevan kirjallisuuden keskiössä (Bird 2019, 304). *Lord Jim* -romaani ilmentääkin kolonialismiin osallisten subjektien keskinäistä sidosteisuutta ja heidän välillään viriäviä inhon ja empatian ristiriitoja, joiden valossa osallisuuden määrittely hahmottuu monimutkaiseksi prosessiksi, jonka jalkoihin itse trauman tapahtumat tai totuus vastuusta sotkeutuvat.

Prosessin haasteet ja katkokset ilmenevät traumakommunikaatiossa, jossa siihen osallistuvien subjektien välillä liikkuu teemoja ja tietoa, joita kumpikaan osapuoli ei pysty välittämään tai vastaanottamaan kielellisen vastauksen muodossa: ””I’ve been trying to tell you all there is in it,” he went on slowly, as if meditating something unanswerable.” (LJ 85.) Puhumisen sijaan traumaa välittäviä tehtäviä saavatkin henkilöhahmojen välisessä viestinnässä äänimaiseman piirteet. Esimerkiksi Jimin nauruksi nyrjähtävä todistuspuhe näyttäytyy maisemassa vaikenemista puoleensa vetävänä äänenä:

He had thrown himself back and was shaking with laughter. [--] Along the whole dim length of the gallery the voices dropped, the pale blotches of faces turned our way with one accord, and the silence became so profound that the clear tinkle of a teaspoon falling on the tessellated floor of the verandah rang out like a tiny and silvery scream. (LJ 57.)

Hiljaisuus korostaa lattialle putoavan teelusikan ääntä, jota kuvaillaan personifikaation keinoin huutona. Tilanne ilmentää traumaattisen muistin ja traumakommunikaation yhteispeliä, jossa traumakokemusta piilottava hiljaisuus rikkoutuu ja vapauttaa samalla traumamuistot ja takaumat, joihin lusikan kilahduksen kuvaileminen huutona viittaa. Marlow'ta ja Jimiä tilanteessa tuijottavat muut ihmiset muodostavat yleisön, jonka edessä kommunikaatio ja trauman sanallistaminen katkeavat. Traumaattisen muistin toistaminen saakin aikaan osallisuuden kokemuksia sekä musertaa niitä (Jytilä 2022, 50). Tulkintani mukaan lusikan heiveröinen uhrien huutoa muistuttava ääni viittaa vastuuseen osallisuudesta kolonialismiin, ja kaikki etuoikeutetut läsnäolijat kuulevat sen. Traumaan osallisuuden tunnistamisen mahdollisuus näyttäytyykin olemassa olevana, joskin vaikeasti havaittavana. Sen kuulemisen mahdollistaa tilanteessa ainoastaan Jimin katkeava todistuspuhe ja nauru, jotka saavat aikaan hiljaisuuden eli symbolisen tilan osallisuuden havaitsemiselle.

Kokonaisuutena *Lord Jim* -romaanin ääni- ja valomaisema välittävät kolonialismiin osallisen subjektin trauman sanallistamisen ja muistin prosesseja sekä niihin liittyviä vääristymiä ja ristiriitoja. Traumaattinen muisti toimii visuaalisena ja vääristyvänä alustana, jolla muistojen kieltäminen ja jaettavaksi tuominen tapahtuvat romaanissa. Hämärässä ja hiljaisien aukkojen täyttämässä traumaattisessa muistissa trauman totuus välittyy määrittymättömänä ja kartoittamattomana tilana, jossa osallisen subjektin vastuu ja osallisuus välittyvät vain epäsuorasti. Hiljaisuutta ja katkoksia esiintyy myös trauman kommunikoinnissa ja sanallistamisessa. Hiljaisuuden luoma tyhjyys piilottaa osallisten subjektien syyllisyyden ja häpeän tuntemuksia, mutta luo myös tilaa osallisuuden havaitsemisen mahdollisuudelle. Aukkomaisuus ja hiljaisuus tekevätkin näkyväksi osallisuuden määrittelyyn ja vastuun tunnustamiseen liittyviä monimutkaisia prosesseja ja eettisiä haasteita, jotka auttavat hahmottamaan kolonialismiin osallisen subjektin asemaa traumaprosessissa. Vaikuttaakin siltä, että osallisuus määritellään, tunnustetaan tai kielletään neuvotteluissa ja vuorovaikutuksessa, joihin osallistuu traumaan osallisten subjektien lisäksi myös todistusprosessin kuulijoita.

3 Kolonialismiin osallisen subjektin trauman problematiikka ja eettinen potentiaali

3.1 ”He is one of us” – kulttuurinen trauma ja kolonialismin murtuvat ihanteet

Olen aiemmissa luvuissa tarkastellut kolonialismiin osallisen subjektin trauman ilmentymiä *Lord Jim* -romaanin ääni- ja valomaisemassa. Olen keskittynyt Jimin henkilökohtaisen tekijän trauman analyysiin sekä sivunnut sen vaikutuksia laajemman kulttuurisen trauman näkökulmasta. Tässä luvussa siirryn tutkimaan tarkemmin, miten romaanin äänten ja valon asetelmat ilmentävät kolonialismiin osallisten subjektien kulttuurista traumaa. Käsittelen eurooppalaisten kolonialistien joukkoa yhtenäisenä länsimaisen kulttuurin edustuksena, jolloin käsitän heitä koskevan trauman transnationaalisenä kokemuksena. Perustelen valintaani sillä, ettei kollektiivisilla traumoilla ole maantieteellisiä tai kulttuurisia rajoja, vaan kulttuurisen trauman teoria on sovellettavissa laajasti erilaisiin tapauksiin, joissa kulttuurisen trauman neuvottelut ovat läsnä- tai poissaolevia (Alexander 2004, 27). Kohdistan tarkasteluni erityisesti Marlow’n ja kauppiaina toimivan Steinin vuorovaikutuksen piirteisiin, sillä sivuhenkilöistä juuri Steinillä on erityistä vaikutusvaltaa eurooppalaisten yhteisössä. Lisäksi tutkin, miten ääni- ja valomaisema mahdollistavat kolonialismia ja imperialismia tukevan orientalismin ideologian kriittisen lähestymisen romaanissa.

Aiemmissa luvuissa olen todennut, että Jimin rikoksen käsitteleminen tuottaa osallisuuden leviämistä ja syyllisyyttä Marlow’n ja muiden eurooppalaisten monikansallisessa joukossa. Tapauksen aiheuttamat seuraukset muokkaavat ja haastavat yhteisön olemisen ja itseymmärryksen tapoja, mikä on merkki kulttuurisen trauman prosesseista (Alexander 2004, 1). Jimin kohtaaminen saakin aikaan esimerkiksi traumaattisen muistin viriämistä ja kollektiivisen identiteetin purkautumisen prosesseja.³² Kulttuurinen trauma palautuu tapahtumaan, jonka uskotaan murentavan kulttuurille olennaisia osatekijöitä, kuten arvoja, normeja, näkemyksiä, uskomuksia tai ideologioita (Smelser 2004, 37–38). Tulkintani mukaan Jimin teko purkaa muun muassa orientalismin ideologian sisältämää käsitystä eurooppalaisten ominaisuuksista. Orientalismissa eurooppalainen käsitetään rationaaliseksi, kypsäksi ja hyveelliseksi toimijaksi (Said 2003 [1978], 40). Romaanin valomaisemassa auringonvalo korostaa Jimin etukäteistä sopimista tähän käsitykseen: ”The young chap, making no

³² Tarkastelen traumaattista muistia tarkemmin luvussa 2.3 ja identiteettien purkautumista ja uudelleen rakentumisprosesseja luvussa 2.2.

movement, not even stirring his head, just stared into the sunshine. This was my first view of Jim.” (LJ 27.) Kollektiivinen traumaattinen järkytys liittyykin Jimin osoittautumiseen täysin häneen kohdistuvien oletusten vastaiseksi. Jimin paljastuminen syylliseksi ja osalliseksi rikokseen aiheuttaa järkytystä kolonialistien yhteisössä, johon Jim ja hänen tekonsa seuraukset ovat kytköksissä: ”He was of the right sort; he was one of us.” (LJ 46.) Kulttuurinen trauma uhkaakin kulttuuria, johon yksilöt samaistuvat ja joka on kytköksissä heidän henkilökohtaisiin identiteetteihinsä (Smelser 2004, 40).

Romaanin ääni- ja valomaisema ilmentävät kulttuurisen trauman viriämiseen kytköksissä olevia prosesseja. Kulttuurisen trauman identiteettivaatimukset ja yhteisön jäsenten tunnustaminen rikoksentekijöiksi voivat saada aikaan kollektiivisen kieltämisen, traumasta irtautumisen tai vetäytymisen reaktioita (Giesen 2004, 114). Jimin teon kollektiivisen vaikutuksen kieltäminen on laajempi ilmiö, johon eurooppalaiset sivuhenkilöt romaanissa osallistuvat. Esimerkiksi Jimin hylkäämää Patnaa ja sen matkustajia pelastamassa ollut upseeri korostaa tapahtumasta kertoessaan mahdottomuuttaan samaistua Jimin tilanteeseen, sillä hän ei ole kokenut vastaavaa. Samalla kertomuksesta välittyy kuitenkin traumakertomukselle tyypillinen kiihtymys ja katkoksellisuus:

There’s nothing much in that to get upset about. One truth the more ought not to make life impossible. ... But the honour—the honour, monsieur! ... The honour ... that is real—that is! And what life may be worth when” ... he got on his feet with a ponderous impetuosity, as a startled ox might scramble up from the grass ... “when the honour is gone—ah ca! par exemple—I can offer no opinion. I can offer no opinion— because—monsieur—I know nothing of it. (LJ 82.)

Ranskan ja englannin kielten esiintyminen rinnakkain tekee näkyväksi eurooppalaisten monikansallisen ja -äänisen joukon, johon Jimin toiminnalla on vaikutusta. Upseerin pyrkimys kieltää Jimin teon vaikutus ilmentää romaanissa eurooppalaisen yleisön halua kieltää kulttuurisen trauman olemassaolo ja sen uhka henkilökohtaisille identiteeteille. Kieltäminen ilmenee upseerin vetäytymisenä pois tuomitsijan tai mielipiteiden esittäjän positiosta epäämällä mahdollisuutensa ymmärtää jotain, mitä ei ole itse kokenut. Trauman kieltämisen ohella esiintyykin myös vastuun ja muistin kieltämistä (MacNair 2001, 275). Oman tulkintani mukaan kollektiivinen kieltäytyminen Jimin trauman käsittelystä ilmentää kulttuurisen trauman prosessien ja siten myös kollektiivin kolonialistisen osallisuuden määrittelyä välttelyä. Traumaattisten tapahtumien teoriassa korostetaankin diskursiivisista kamppailua, jossa erilaiset kertomukset taistelevat trauman merkityksen ja totuuden määrittelystä (Madigan 2020, 47). Eräs romaanissa näkyvä kulttuurisen trauman

kertomus onkin kolonialistien itsereflektiivisen pohdinnan ja vastuun estävä trauman kieltävä kertomus.

Romaanin valomaisema nostaa esiin myös vaihtoehtoisen tavan käsittää kulttuurisen trauman vaikutuksia ja siihen reagointia kolonialistien keskuudessa. Osallisuus kolonialismiin ja kolonialististen ihanteiden kyseenalaistuminen ilmenevät erityisesti Marlow'n ja tämän kauppiastuttavan Steinin välisissä kohtaamisissa, joiden aikana he pohtivat Jimin tilannetta. Steinia kuvaillaan romaanissa menestyneeksi ja vaikutusvaltaiseksi kauppiaksi, jolla on luonnontieteellisiä harrastuksia. Steinin osallisuus kolonialistiseen sortoon välittyy romaanissa epäsuorasti hänen työhuoneensa valomaisemasta, jota Marlow tarkastelee.

Only one corner of the vast room, the corner in which stood his writing-desk, was strongly lighted by a shaded readinglamp, and the rest of the spacious apartment melted into shapeless gloom like a cavern. Narrow shelves filled with dark boxes of uniform shape and colour ran round the walls, not from floor to ceiling, but in a sombre belt about four feet broad. Catacombs of beetles. Wooden tablets were hung above at irregular intervals. The light reached one of them, and the word *Coleoptera* written in gold letters glittered mysteriously upon a vast dimness. (LJ 113.)

Valossa näyttäytyvät erityisesti Steinin työpöytä ja seinällä riippuva kovakuoriaisten kokoelma, mikä korostaa Steinin tieteellisiä intressejä. Toisaalta huoneessa on läsnä myös pimeyttä ja hämärään peittyneitä laatikostoja, jotka kuvastavat Steinin muita toimia, kuten kauppiaan ja kolonialistiseen hallintoon liittyviä salaisuuksia, jotka ovat samaan aikaan läsnä, mutta kuitenkin hämärän peitossa. Onkin esitetty, että Conradin valkoihoiset hahmot, kuten Stein, etsivät samaan aikaan sekä tieteellistä tietoa että kaupallisia mahdollisuuksia ja käyttäytyvät täten valloittamiseen liittymättömän toiminnan kulisseissa kuitenkin kolonialistisina valloittajina (Kil 2011, 1156). Valon asettuminen tilaan kuvaa Marlow'n tapaa hahmottaa eurooppalaisena oman ryhmänsä toimien näkyvät ja ihanteiden mukaiset puolet, mutta kuitenkin näyttää hänet osittain tietoisena hämärään jäävien toimien läsnäolosta.

Edward Said (2003 [1978], 216) nostaa esiin, miten Conradin romaanissa *Heart of Darkness* eurooppalaisten maantieteellinen ahneus naamioidaan karttoihin kohdistuvaksi tiedonjanoksi. Samaa tapaan *Lord Jim* -romaanissa luonnontieteellinen kiinnostus häivyttää Steinin kaupallisia ja kolonialistisia toimia. Kulttuurinen trauma on luonteeltaan ristiriitainen, minkä vuoksi se tuottaa vastakkainasetteluja sekä jakautumisvaikutuksia, joiden seurauksena trauman jokin puoli saatetaan tukahduttaa jonkin puolen muodostuessa trauman pääasialliseksi tarinaksi (Smelser 2004, 55). Valomaisema paljastaa prosessin, jossa

eurooppalaisia edustavan Steinin vastuu ja osallisuus kolonialismiin on tukahdutettu luolamaisen huoneen pimeään jääviin nurkkiin, kun taas neutraali luonnontieteellinen harrastuneisuus on nostettu esiin pääasiallisena kertomuksena.

Ääni- ja valomaisema ilmentävät myös osallisuuden tiedostamisen ja tiedostamattomuuden liukuvia rajapintoja. Kolonialismiin osallisen subjektin kaksijakoisuus eli samanaikainen syyllisyys ja järjestelmästä hyötyminen tulevat esille Steinin hahmoon kohdistuvassa valon ja äänten ristiriitaisessa ja intensiteetiltään vaihtelevassa synteessä. Stein siirtyy valon luota hämääseen eli symbolisesti lähemmäs eurooppalaisten kieltämää osallisuutta ja laittaa tieteellisiä tarkoitusperiä symboloivan perhoslaatikkonsa pois kuin paljastaen todelliset syynsä kolonialismiin osallistumiselleen:

He lowered the glass lid, the automatic lock clicked sharply, and taking up the case in both hands he bore it religiously away to its place, passing out of the bright circle of the lamp into the ring of fainter light—into shapeless dusk at last. It had an odd effect—as if these few steps had carried him out of this concrete and perplexed world. His tall form, as though robbed of its substance, hovered noiselessly over invisible things with stooping and indefinite movements; his voice, heard in that remoteness where he could be glimpsed mysteriously busy with immaterial cares, was no longer incisive, seemed to roll voluminous and grave—mellowed by distance. (LJ 117–118.)

Steinin liikkua hämääseen Marlow havaitsee tämän olemuksen muuttuvan epämääräiseksi ja kaukaiseksi sekä tämän äänen vaihtuvan etäiseksi. Stein näyttäytyykin Marlow'n silmissä kuin reaali maailmasta irrottautuneena hahmona, joka kumartuu näkymättömien ja aineettomien asioiden yläpuolelle ja pariin. Marlow'n havainnoissa ilmenee luvussa 2.2 käsittelemäni syyllisen identiteetin hajoaminen, joka juontuu Marlow'n mahdottomuudesta käsittää omaan ryhmäänsä kuuluvan Steinin liikkumista valon ja tieteen sijaan hämärässä eli kyseenalaisilla toiminnan alueilla. Steinin äänen havaitseminen etäisenä tukee tätä tulkintaa, sillä vaikka Marlow havaitsee epäsuoria viitteitä Steinin osallisuudesta ja syyllisyydestä kolonialismiin, hän ei ymmärrä sen merkitystä omalta kannaltaan.

Steinin talon tiloja hallitsee kokonaisuudessaan unenkaltaisuus ja materiasta irtautuminen, ja Stein näyttää sijoittuvan kuin kuvitellun ja reaali maailman välimaastoon, tiedemiehenä ja oraakkelinä, joka välittää kirjailijan viestejä lukijalle (Lindskog 2011, 36–37). Tulkintani mukaan valon ja äänten luomat vaihtelevat tilat Steinin talossa ilmentävät ja symboloivat kulttuurisen trauman käynnistämää kognitiivista muutosta, jonka Marlow kokee Steinin tavatessaan. Sosiokulttuurisella tasolla kulttuuriseen traumaan reagoiminen onkin kaksinaista: samanaikaista trauman kieltämistä ja väistelyä sekä siihen liittyvää huolta ja painetta muistaa

(Smelser 2004, 53). Steinin talo näyttää mahdollistavan jonkinasteisen reflektiivisen tilan, jossa on osittain ja epäsuorasti mahdollista tarkastella osallisuutta kolonialismiin ja siihen liittyvää kulttuurista traumaa. Trauman sisältämä epämääräinen jatkumo syyllisyydestä viattomuuteen luo valo- ja äänimaisemaan illuusion kahdesta maailmasta, joissa Stein liikkuu.

Pelkkä itserefleksiivisyys ei kuitenkaan saa aikaan poliittisia muutoksia tai edistä osallisuuden verkostojen purkamista (Rothberg 2019, 19). Väitänkin, että Marlow pyrkii tarkastelemaan tapahtumia ja oivalluksiaan etäältä sitoutumatta varsinaisen muutoksen rakentamiseen. Myös Stein aistii Marlow'n epäröinnin kulttuurisen trauman äärellä ja korostaa, että silmien sulkeminen ja totuuden kieltäminen ovat mahdottomia tehtäviä:

And because you not always can keep your eyes shut there comes the real trouble—the heart pain—the world pain. I tell you, my friend, it is not good for you to find you cannot make your dream come true, for the reason that you not strong enough are, or not clever enough. ... Ja! ... And all the time you are such a fine fellow too! Wie? Was? Gott im Himmel! How can that be? Ha! ha! ha! The shadow prowling amongst the graves of butterflies laughed boisterously. (LJ 118.)

Stein viittaa tulkintani mukaan silmien sulkemisella kolonialistiseen sortoon ja väkivaltaan, joiden tunnustamista Jimin teosta aktivoitunut kulttuurinen traumaprosessi kutsuu esiin. Hän käsittelee eurooppalaisten unelmia pilkallisesti nostamalla esiin sen, miten eurooppalaisia turhauttaa vallan saavuttamattomuus. Saidin (2003 [1978], 36, 40–41) mukaan esimerkiksi brittiläinen imperiumi määritteli orientalismin hengessä 1900-luvun alussa idän ja lännen eroiksi lännen taipumuksen hallita ja idän olla hallittuna, mikä näkyi käytännössä idän maiden väestön, varojen ja sisäisten asioiden hallinnan anastamisena. Orientalismi toimikin 1800- ja 1900-luvuilla imperialistisena instituutiona, joka tuki eurooppalaisten siirtomaiden, markkinoiden ja resurssien etsintää (Said 2003 [1978], 95).

Steinin kuvaaminen katkelman valomaisemassa varjohahmona kuolleiden perhosten ympärillä ilmentää tulkintani mukaan kolonialismia tukevan orientalismin murentumisen aiheuttamaa kulttuurista traumaa ja siihen osallisen subjektin tuhoutumista. Tuhoa ilmentävät hahmon kontrolloimaton äänenkäyttö ja määrittymätön olemus, jotka kumpuavat sekä kolonialistisen toiminnan tuottamista hyödyistä että syyllisyydestä, jota muiden kansojen riisto ja uhrien kärsimys saavat tekijässä aikaan. Kulttuurisella traumalla onkin tapana häpäistä ja asettaa ongelmalliseksi jotain pyhää ja kulttuuria yhdistävää (Smelser 2004, 36), kuten tässä tapauksessa orientalismin ideologia ja kolonialismiin osallisten eurooppalaisten hyveellisyys.

Kulttuurinen trauma voi saada aikaan kollektiivin vetäytymisen kohti turvallisia ja tuttuja identiteettejä identiteetin ja syyllisyyden uudelleenarvioinnin aiheuttaman paineen alla (Giesen 2004, 114, 125–127). Stein esittääkin kolonialismin ja siihen osallisena elämiseen ratkaisuksi järjestelmään alistumisen: ”The way is to the destructive element submit yourself, and with the exertions of your hands and feet in the water make the deep, deep sea keep you up. So if you ask me— how to be?” (LJ 118.) Tulkintani mukaan Stein ehdottaakin, että eurooppalaiset käsitelisivät kulttuurista traumaansa vetäytymällä takaisin haastetuksi tulleen mutta turvallisen orientalistisen itseymmärryksen piiriin. Hänen mukaansa keino on tuhoisa, mutta toimiva tapa pysyä pinnalla. Romaani nostaakin samanaikaisesti esiin useita tapoja reagoida traumaan. Tämä ilmentää kollektiivin sisäistä ristiriitaista kiistelyä siitä, miten traumaan tulisi reagoida (ks. Smelser 2004, 49). Kiistelyn keskellä orientalismin mukaiseen identiteettiin kiinnittyminen suojaa eurooppalaisia näiden kulttuurin ja itseymmärryksen rakoilta trauman merkitys- ja syyllisyysneuvotteluiden ollessa vielä kesken.

Orientalismin ideologiassa esimerkiksi valkoisena miehenä oleminen tarkoittaa tiettyjen sääntöjen noudattamista, tiettyä tapaa toimia sekä tietynlaisen politiikan levittämistä siirtomaissa (Said 2006 [1978], 227). Steinin ehdotus kolonialismiin osallisena elämiseen on merkityksellinen yhteisön syyllisyyden määrittelyn kannalta, sillä Ronald Eyermanın (2018, 165) mukaan yhteisön arvovaltaisilla edustajilla on valtaa kollektiivisen syyllisyyden määrittelyssä, arvioinnissa ja hyväksymisessä, vaikka kaikki kollektiivin jäsenet eivät hyväksyisi vastuuta. Steinin näkemys voidaankin nähdä yhtenä kilpailevana kertomuksena kolonialismiin osallistumisen aiheuttamasta kulttuurisesta traumasta sen jatkuvasti muokkautuvassa määrittelyn prosessissa.

Erilaisista kertomuksista huolimatta kulttuurisia traumoja ei voida koskaan täysin ratkaista, eikä niistä voi irtautua kokonaan, vaan niihin liittyen syntyy jatkuvasti uusia muunnelmia ja neuvotteluja (Smelser 2004, 54). Valo- ja äänimaiseman muutokset paljastavat myös Steinin suhtautumisen kaksijakoisuuden. Hän vaikuttaa sekä tukevan kolonialistiseen järjestelmään osallisten subjektien asemaa että häpeävän sitä. Eräs kulttuurisen trauman piirre onkin sen kyky tuottaa voimakkaita negatiivisia affekteja, kuten häpeää, inhoa ja syyllisyyttä (Smelser 2004, 36). Kaksinainen ja affektiivinen suhtautuminen paljastuu romahduksessa, joka Steinin äänessä ja varmuudessa tapahtuu tämän siirtyessä pimeästä takaisin valaistuun huoneen osaan.

His extended hand aimed at my breast like a pistol; his deepset eyes seemed to pierce through me, but his twitching lips uttered no word, and the austere exaltation of a certitude seen in the dusk vanished from his face. The hand that

had been pointing at my breast fell, and by-and-by, coming a step nearer, he laid it gently on my shoulder. There were things, he said mournfully, that perhaps could never be told, only he had lived so much alone that sometimes he forgot—he he forgot. The light had destroyed the assurance which had inspired him in the distant shadows. He sat down and, with both elbows on the desk, rubbed his forehead. (LJ 118.)

Steinin painokas puhe kolonialismin puolesta kulminoituu hetkeen, jossa hän osoittaa Jimiä kädestä muodostamallaan pistoolilla. Valoon saapuminen ajaa Steinin sanattomuuteen ja tuhoaa varmuuden, joka on hallinnut häntä pimeässä. Stein jättää lopulta kertomatta jotain, mitä hänen mukaansa ei voi kertoa. Tulkitsen äänen ja valon Steinissa aiheuttamat muutokset viittaukseksi eurooppalaisuuteen sisältyvän pahan tunnustamiseen, jonka valoon, julkisesti nähtäville ja kuultavaksi, astuminen kuitenkin estää. Stein näyttääkin katuvan sanojaan hieroessaan käsillään otsaansa katkelmassa. Romanista onkin löydetty myös brittiläisen imperiumin laajenemista vastustavia piirteitä (Kil 2011, 1151–1171), joiden tarkasteluun valon muutosten vaikutus Steinin hahmossa lukijaansa ohjaa. Tulkintani mukaan katkelma on voimakas osoitus siitä, miten valo ja varjo kytkeytyvät syyllisyyteen ja trauman tematiikkaan sekä ohjailevat samalla henkilöihahmojen puheilmaisua ja vaikenemista romaanissa.

Kokonaisuutena kulttuurinen trauma kehkeytyy romaanissa Jimin teon seurauksena koko eurooppalaisten kolonialistien yhteisön transnationaaliseksi kokemukseksi. Kulttuurisen trauman rakentuminen uhkaa kollektiivin jakamia ideologioita, kulttuuria, uskomuksia ja identiteettiä sekä saa aikaan kieltämisen, välttämisen ja turvallisiin identiteetteihin vetäytymisen prosesseja. Marlow'n ja Steinin kohtaamiset ilmentävät ääni- ja valomaiseman välityksellä vaihtoehtoisia tapoja reagoida traumaan. Samalla äänien ja valon muutokset ilmentävät myös prosessin kaksijakoisuutta ja muuntuvaisuutta sekä kolonialistisen ideologian murentumista. *Lord Jim* -romaanin tarjoaakin kriittisen lukuposition, jonka kautta kolonialismiin osallisen subjektin traumaa tarkastellaan järjestelmää musertavan tematiikan ja osallisuudesta irtautumisen mahdottomuuden jatkuvassa vuorovaikutuksessa.

3.2 ”Toinen maailma” kolonialistin eurosentrisen trauman taustana ja käsittelyn tilana

Lord Jim -romaanin toinen osa sijoittuu Patusanin maahan, johon Jim muuttaa rikoksensa paljastumisen jälkeen. Patusanissa ääni- ja valomaisema saavat erityislaatuisia piirteitä, jotka rakentavat erontekoa Patusanin ja muun maailman välille. Tässä luvussa keskityn tutkimaan, miten Patusan asukkaineen pelkistyy tausta-asetelmaksi, jonka kautta kolonialismiin osallisen

subjektin traumaa kuvataan eurosentrisestä näkökulmasta. Havainnoin myös äänien ja valon muodostamaa toiseuden tilaa, jossa eurosentrisen trauman käsitteleminen ja punnitseminen tulee romaanissa mahdolliseksi aikalaiskontekstin rajoitteista huolimatta.

Andrea White (2004, 179–202) kuvaa, miten Patnan hylkääminen rinnastuu historialliseen tapahtumaan, Jeddah-laivan hylkäämiseen vuonna 1880. Tapahtuma aiheutti kohua Lontoon lehdistössä ja pelkoa brittiläisen kunnian menettämisestä sekä uhkasi alkuperäiskansojen hallitsemista oikeuttavaa argumentaatiota (White 2004, 179–202). Myös *Lord Jim* -romaanissa Jimin teko uhkaa eurooppalaisten kollektiivista identiteettiä ja saa aikaan kulttuurisen trauman viriämisen, kuten olen aiemmissa luvuissa osoittanut. Rikolliseksi todetun Jimin lähettäminen Patusaniin rakentaakin Patusanista kuvaa ”toisena maailmana”, jonne siirrettynä kiusallisen tapauksen ja sen aiheuttaman kulttuurisen trauman käsittelyä vältellään: ”[–] I can only guess that once before Patusan had been used as a grave for some sin, transgression, or misfortune.” (LJ 121.) Patusan hahmottuukin eurooppalaisten tekojen piilottamisen ja torjumisen paikkana, johon identiteettiä uhkaavat ongelmat haudataan. Marlow’n ja Steinin yhdessä suunnittelema Jimin siirtäminen Patusaniin on samaan aikaan sekä konkreettinen että symbolinen teko:

Neither Stein nor I had a clear conception of what might be on the other side when we, metaphorically speaking, took him up and hove him over the wall with scant ceremony. At the moment I merely wished to achieve his disappearance [–]. (LJ 126.)

Jimiin henkilöityvän kulttuurisen traumakokemuksen sijoittaminen Patusaniin ilmentää periaatetta, jossa poissa näkyviltä oleminen merkitsee myös pois mielestä olemista. Orienttia onkin eurooppalaisessa kulttuurissa käytetty vastakkaisena piilo- tai sijaisminänä, jolla eurooppalaisten identiteettiä on selvennetty ja kulttuuria vahvistettu (Said 2003 [1978], 3). Tulkintani mukaan Jimin ja kulttuurisen trauman siirtäminen orienttia edustavaan Patusaniin ilmentää eurooppalaisten tapaa torjua identiteettinsä epäedulliset puolet sijoittamalla ne piilominänsä ominaisuuksiksi Patusaniin. Tällöin normatiivinen näkyville jäävä käsitys eurooppalaisten hyveellisyydestä vahvistuu, ja kulttuurinen eheys säilyy Jimin teon sille aiheuttamasta uhkasta huolimatta.

Patusan muotoutuu romaanissa paitsi fyysisesti myös mentaalisesti erilliseksi maailmaksi. Äänimaisemasta välittyä, miten maailmojen välillä siirtyminen vaikuttaa kommunikaatioon henkilöhahmojen välillä. Esimerkiksi lähtiessään vierailulta Jimin luota Patusanista Marlow

kuvailee kokevansa Jimin ja hänen etäännyvän toisistaan lähdön lähestyessä. Hänen mukaansa itsensä ilmaiseminen ja toisen saavuttaminen vaativat tästä syystä erityisiä ponnisteluja.

The shadow of the impending separation had already put an immense space between us, and when we spoke it was with an effort, as if to force our low voices across a vast and increasing distance. (LJ 182.)

Vaikuttaakin siltä, että sanallistaminen ja kommunikaatio eroavat Patusanin ja muun maailman välillä tavalla, joka tulee näkyväksi maailmojen risteyskohdassa. Viestin välittäminen ja yhteyden luominen maailmojen välillä onnistuvat äänimaisemassa vaillinaisesti. Mary Ann Melfi (2025, 43) nostaa esiin, miten Patusanin maisema heijastaa Jimin psyyken pirstaloituneisuutta. Yhdyn näkemykseen siitä, että maisema välittää maailman kahtiajaon kautta tietoa kokemuksen hajanaisuudesta. Tulkitsen kuitenkin hajanaisuuden kokemuksen liittyvän Jimin psyyken sijaan eurooppalaisten kulttuuriseen traumaan ja sen kykyyn hajottaa kollektiivinen identiteetti osiin, joiden välinen kommunikaatio on traumaprosessissa estynyt.

Patusanin ja läntisen maailman ero rakentuu myös pimeyden ja valon kuvauksien varaan. Marlow kiinnittää huomiota esimerkiksi Patusanin ja idän pimeyteen suhteessa länteen. Pimeys hahmottuu jopa eräänlaisena seinänä maailmojen välissä:

The twilight lay over the east, and the coast, turned black, extended infinitely its sombre wall that seemed the very stronghold of the night; the western horizon was one great blaze of gold and crimson in which a big detached cloud floated dark and still, casting a slaty shadow on the water beneath, and I saw Jim on the beach watching the schooner fall off and gather headway. (LJ 185.)

Lännessä taivas on värikäs ja valoisa lukuun ottamatta yksittäistä tummaa pilveä, kun taas idässä, jossa Patusan sijaitsee, korostuu hämäryys. Melfin (2015, 43) mukaan Patusan kuvaa romaanissa Jimin psykologista maisemaa ja länsimaisen yhteiskunnan vaikutuksia siihen. Patusanilla on myös omasta mielestäni ääni- ja valomaisemineen psykologisten prosessien ilmaisupotentiaalia. Väitän kuitenkin, että Patusan kuvaa Jimin henkilökohtaisen psyykkisen maiseman sijaan laajemmin eurooppalaisten asennoitumista kollektiivisen identiteetin uhkaan ja kolonialismiin syyllisyyden määrittelyyn kulttuurisen trauman prosessissa. Idän pimeys rinnastuu ihmismielen tiedostamattomaan puoleen, kun taas länsi viittaa valoisaan ja tiedostettuun mieleen. Idän tiedostamattomassa hämärässä sijaitsee esimerkiksi traumaan liittyvä syyllisyyspohdinta, mutta osa siitä on nähtävillä myös länttä ja tietoisuutta varjostavana tummana pilvenä: vaikeasti saavutettavana, mutta olemassa olevana. Olen tunnistanut tutkielmassani romaanin ilmentävän orientalismin diskurssia. Siinä

eurooppalaisten käsitykset itäisestä maailmasta muovautuvat todellisten havaintojen sijaan eurooppalaisten halujen, tukahduttamien seikkojen, investointien sekä toiveiden pohjalta (Said 2003 [1978], 8). Väitän, että Patusan on *Lord Jim* -romaanissa eräänlainen orientalismin diskurssista kumpuava trauman konstruktio, joka rakentuu eurooppalaisten sinne projisoimista kulttuurisen trauman viitteistä.

Patusanin ääni- ja valomaiseman tulkitseminen eurooppalaisten mielenmaiseman heijastuksina ei ole ongelmattonta. Esimerkiksi Chinua Achebe (1978, 3, 9) korostaa esseessään ”An image of Africa”, miten *Lord Jim* -romaanin edeltävä Conradin teos *Heart of Darkness* esittää Afrikan sivuutettuna ”toisena maailmana”, joka toimii vain sivistymättömänä ja Euroopalle vastakkaisena tausta-asetelmana, jota vasten eurooppalaisen mielen hajoamista tarkastellaan. Havainto sopii yhteen myös Patusanin kuvauksen kanssa, sillä *Lord Jim* -romaanin kerronta suodattuu eurooppalaisen kokijan kautta ja keskittyy miljöön ja paikallisten henkilöihahmojen kokemusten sijaan eurooppalaisten psyyken ja heidän traumaprosessinsa välittämiseen. Patusan onkin ikään kuin välineellinen tila, jonka kautta eurooppalaisille merkitykselliset tapahtumat ja niiden käsittely välittyvät.

Ääni- ja valomaisemassa Patusania leimaavat toistuvat hiljaisuus ja pimeys. Hiljaisuus välittyy eurooppalaisten hahmojen kokemusmaailman kautta ja on esiintyessään kokonaisvaltaista: ”All was silent, all was still [--]. It was the moment of high water, a moment of immobility that accentuated the utter isolation of this lost corner of the earth.” (LJ 136.) Patusanin kuvaaminen hiljaisena ja eristyneenä etäännyttää maisemasta äänet ja paikan liitokset ympäröivään asutukseen ja elämään. Efekti luo romaaniin tällä tavoin tilan tai aukon. Hiljaisuuden voidaankin käsittää luovan metafyyssistä maisemaa, jossa eurosentrinen näkökulma vaientaa alkuperäiskansojen äänen ja estää heidän toimijuutensa huomioimisen (Dauncey 2010, 141).

Tällöin hiljaisuus viittaa siihen, miten tarkastelu kohdistuu romaanissa kolonialismiin osallisten subjektien itseään tutkivaan kertomukseen sen sijaan, että sorron kohteena olevien alkuperäiskansojen kokemus tulisi kuulluksi. Kolonialismin uhrien kokemuksen sivuuttaminen ilmenee myös valomaisemassa, jonka piirteet tuottavat tietoa eurooppalaisten toimijuudesta ja siitä, miten osallisuus kolonialismiin vaikuttaa heihin. Esimerkiksi valon ja varjon esiintyminen valomaisemassa ilmentävät Marlow’n havaintoja Jimin menestyksestä kolonialistina sekä viittaavat Jimin rikokseen liittyviin muistoihin:

And there I was with him, high in the sunshine on the top of that historic hill of his. He dominated the forest, the secular gloom, the old mankind. [--] I don't know whether it was exactly fair to him to remember the incident which had given a new direction to his life, but at that very moment I remembered very distinctly. It was like a shadow in the light. (LJ 146.)

Jimin kolonialistinen valta-asema Patusanissa välittyy Marlow'lle positiivisena saavutuksena, jota auringonvalo korostaa. Sen sijaan Jimin rikoksen muisto on varjo tässä valossa. Valon ja varjon merkitysten tulkinta paljastaa eurosentrisen näkökulman, josta käsin ei tarkastella kolonialismiin osallistumisen ja vallan väärinkäytön moraalisuutta yleensä, vaan riippuen siitä, millainen vaikutus sillä on eurooppalaisten maineeseen ja kulttuurisen trauman viriämiseen. Patnan hylkääminen määrittyy siten sekä yksilön että kulttuurin kannalta traumaattiseksi, kun taas Patusanin hallitseminen on hyväksyttävää. Hyväksyttävyyttä syntyy Jimin toiminnan yhtäpitävyydestä eurooppalaisten orientalistisen itseymmärryksen kanssa. Käsitys sisältää ajatuksen eurooppalaisten rationaalisuudesta, hyveellisyydestä sekä kyvystä jäsentää itämaista maailmaa sen asukkaiden puolesta (Said 2003 [1978], 40). Vaikka Marlow tunnistaa aiempien lukujen analyysini perusteella Jimin toiminnan merkityksen myös oman kolonialistisen osallisuutensa määrittelyssä, jää itsereflektio vaillinaiseksi. Osallisen subjektin aseman tunnistaminen voikin kääntyä itseensä päin, jolloin etuoikeutetun subjektin tarkastelu korostuu (Rothberg 2019, 19). Eurooppalaisten kokemukselle käy *Lord Jim* -romaanissa juuri tällä tavoin kolonialistisen sorron uhrien traumakokemuksen kustannuksella.

Tulkintaani romaanin eurosentrisestä näkökulmasta tukee havainto siitä, että Patusanin äänettömyyden lisäksi myös Patnan matkustajina olleita pyhiinvaeltajia kuvaillaan hiljaisiksi. Ainoa heistä kuuluva ääni on jalkojen töminä ja laahaus: ”They streamed aboard over three gangways, they streamed in urged by faith and the hope of paradise, they streamed in with a continuous tramp and shuffle of bare feet, without a word, a murmur [--].” (LJ 13.) *Heart of Darkness* -romaanin hiljaisuutta ja aukkokohtia tutkinut Margaret Cezair-Thompson (2016, 176) esittää, että hiljaisuus ilmentää eurooppalaisen transkulttuurisesti sokeita pisteitä, jotka estävät romaanin päähenkilöltä pääsyn kulttuurisesti erilaiseen maailmaan, jota esimerkiksi alkuperäiskansojen äänet edustavat. Havainto sopii myös *Lord Jim* -romaanisiin, jossa eurosentriseen kulttuuriseen traumaan keskittyminen välittyy äänimaisemassa toiseutettujen henkilöihahmojen äänenkäytön ja äänen laadun rajallisuutena. Tulkintani mukaan samaistumisen ja kuulemisen vaikeudet kumpuavat erityisesti eurooppalaisten ideologisesta hegemoniasta, jossa orientalismin luo Saidin (2003 [1978], 2, 40) mukaan ajatusta idän ja lännen sekä niiden ihmisten välisistä ontologisista eroista.

Eurooppalaisten rajallinen ymmärrys tapahtumista liittyy myös vaikeuteen hahmottaa, että itsestä eroaviksi käsitetyt subjektit voisivat tarkastella itseään suhteessa alistajiinsa (Cezair-Thompson 2016, 176). Eurosentrisuus ja orientalismi vaikeuttavat eurooppalaisten kokijoiden kykyä hahmottaa toiseutettuja henkilöitä toimijoina ja itseään ilmaisevina subjekteina. *Lord Jim* -romaanissa esiintyy kuitenkin muutamia tilanteita, joissa rajoitukset hetkellisesti rikkoutuvat. Esimerkiksi Jimin oikeudenkäynnissä eräs eurooppalaisten kanssa työskennellyt alkuperäiskansan jäsen todistaa Jimiä ja eurooppalaisia vastaan viittaamalla piilotettuihin syihin, joita näillä on toimintansa taustalla ja joista hän on päässyt selville. Hänen todistuksensa huipentuu eurooppalaisten kapteenien ja laivojen nimien luetelmaan, joka saa aikaan hiljaisuuden salissa.

There might have been secret reasons. He wagged his old chin knowingly. Aha! secret reasons. He was a man of great experience, and [--] he had acquired a knowledge of many things by serving white men on the sea for a great number of years—and, suddenly, with shaky excitement he poured upon our spellbound attention a lot of queer-sounding names, names of dead-and-gone skippers, names of forgotten country ships, names of familiar and distorted sound, as if the hand of dumb time had been at work on them for ages. They stopped him at last. A silence fell upon the court,—a silence that remained unbroken for at least a minute, and passed gently into a deep murmur. (LJ 56–57.)

Tulkintani mukaan juuri oikeudenkäynti tilanteena ja ympäristönä mahdollistaa todistajan äänen kuulumisen romaanissa hänen ei-eurooppalaisesta taustastaan huolimatta. Todistajan luettelemat eurooppalaisten nimet viittaavat epäsuorasti Jimin lisäksi laajemman joukon syyllistymiseen samankaltaisiin kolonialistista valta-asemaa hyväksikäyttäviin toimiin. Puheenvuoron keskeyttäminen viittaa listan pituuteen ja ongelman laaja-alaisuuteen, jotka tuottavat tilaan hiljaisuutta. Hiljaisuus voikin hahmottaa romaanissa myös positiivisena imperialistisen maailmankuvan ulkopuolisena kokemuksena (Dauncey 2010, 141), kuten tässä tapauksessa eurooppalaisten reaktiona todistajan puheenvuoroon, joka tuo esiin, miten laajasti eurooppalaiset ovat osallisia ja syyllisiä kolonialismin ylläpitämiseen.

Tässä tapauksessa hiljaisuus ei tue eurooppalaisten valloitusyötä mahdollistavan identiteetin rakentumista, vaan välittää pikemminkin vaivaantuneisuutta, jonka identiteetin uhkaaminen saa aikaan. Tekijän positioon samaistumisen vaikeus ja osallisuuden tunnistaminen laajemmassa yhteisössä ovatkin luonteenomaisia kollektiivisen syyllisyyden määrittelyn haasteita (Eyeran 2018, 165), jotka romaani tekee näkyviksi. Tulkintani mukaan romaanissa esiintyvä hiljaisuus on paitsi kolonialismin ja orientalismin tuottama kokemusmaailmaa rajaava ja eurosentrisiä korostava ilmentymä myös merkki romaaniin syntyvistä varovaisista

pohdinnan ja neuvottelun tiloista, joissa eurooppalaisten osallisuutta kolonialismiin, syyllisyyden määrittelyä sekä kulttuurista traumaa käsitellään yhteistyössä lukijan kanssa.

Patusanista muodostuu romaanissa mahdollinen tila mainitsemieni neuvottelujen käymiseen. Esimerkiksi Patusanin ääni- ja valomaisema viestii paikan ja sinne heijastuvan eurooppalaisen mielenmaiseman muuttumattomasta ja käänteisestä luonteesta. Nämä seikat rakentavat Patusanista aikalaiskontekstissa helpommin lähestyttävän alustan sen tarkastelemiseen, millä tavoin eurooppalaiset ovat osallisia kolonialistiseen sortoon. Esimerkiksi muuttumattomuus välittyy valomaisemasta tietynlaisena pysähtyneisyytenä, jota Marlow vertaa muun maailman välkehtivään valoon ja liikkeessä olemiseen:

It remains in the memory motionless, unfaded, with its life arrested, in an unchanging light. There are the ambitions, the fears, the hate, the hopes, and they remain in my mind just as I had seen them—intense and as if for ever suspended in their expression. I had turned away from the picture and was going back to the world where events move, men change, light flickers, life flows in a clear stream, no matter whether over mud or over stones. [--] But as to what I was leaving behind, I cannot imagine any alteration. (LJ 182.)

Olen tuonut aiemmin tutkielmassani esiin, miten *Lord Jim* -romaanin ilmentää monella tasolla aikalaiskontekstin ideologioiden, kuten orientalismin ja eurosentrismin, aiheuttamia haasteita ja rajoituksia tekijän trauman, kulttuurisen trauman sekä syyllisyyden ja vastuun ymmärtämisessä ja tunnustamisessa. Väitän kuitenkin, että Patusan sisältää ääni- ja valomaisemaltaan piirteitä, jotka luovat vaihtoehtoista tilaa trauman käsittelemiseksi. Edellinen katkelma osoittaa, että Marlow'n Patusanissa syntyneet muistot ja tunnekokemukset ovat voimakkaita, mutta luonteeltaan muuttumattomia. Myös orientalismissa idän maita kuvaillaan muuttumattomiksi, liikkumattomiksi ja ikuisuuteen jämähtäviksi (Said 2003 [1978], 208), mikä tarjoaa tulkintani mukaan eurooppalaisten traumakokemukselle ”turvallisen” tarkastelualustan Patusanissa, jonne prosessissa syntyvät tunteet ja ajatukset jähmettyvät. Tällöin uhkaa traumaprosessissa viriävien oivallusten ja syyllisyysmääritelmien vaikutuksesta eurooppalaisten yksityiselle tai kollektiiviselle identiteetille ei synny normatiivisessa ja dynaamisessa Patusanin ulkopuolisessa maailmassa.

Trauman käsittelyä mahdollistavaa tilaa rakentaa myös Patusanin käänteinen olemus ikään kuin piilopuolena, jollaista eurooppalainen kulttuuri Saidin (2003 [1978], 3) mukaan vaati oman itseymmärryksensä rakentamisen tueksi. Itse ehdotan, että piilopuoli mahdollistaa kolonialismiin osallisen subjektin trauman tarkastelun vaikutussuhteiltaan ja logiikaltaan erilaisessa maailmassa, johon eurooppalaiset ovat tottuneet. Ääni- ja valomaisemassa

Patusanin vastakkaisuus suhteessa muuhun maailmaan ilmenee esimerkiksi siinä, miten Marlow kiinnittää huomiota auringonvalon sijaan kuun valoon, puheen sijaan kaikuun ja materian sijaan immateriaaliseen ympäristöön tarkastellessaan:

There is something haunting in the light of the moon; it has all the dispassionateness of a disembodied soul, and something of its inconceivable mystery. It is to our sunshine, which— say what you like— is all we have to live by, what the echo is to the sound: misleading and confusing whether the note be mocking or sad. It robs all forms of matter— which, after all, is our domain— of their substance, and gives a sinister reality to shadows alone. (LJ 135–136.)

Tulkintani mukaan Marlow'n havaintojen ohjautuminen ilmentää ajattelun ajautumista kohti joustavuutta ja irtautumista eurooppalaiselle kulttuurille tyypillisistä normatiivisista käsityksistä. Riitta Jytilä (2022, 132) korostaa, miten kulttuuri tarjoaa yksilölle valmiita asemia, joihin tämä voi asettua ja joista käsin tämä voi muokata elämäntarinaansa jatkumoksi. Prosessin epäonnistumista hän kuvailee kerronnalliseksi kriisiksi (Jytilä 2022, 132). Tulkintani mukaan Patusanin romaaniin luoma konkreettisesti ja mentaalisesti käännteinen tila kutsuu luokseen nimenomaan kerronnallista kriisiä, jossa eurooppalaisten kertomus itsestään ja itseymmärryksestään irtautuu kulttuurin valmiista positioista.

Kriisi on osa traumaattista prosessia, joka voi tulkintani mukaan tapahtua vain Patusanissa eurooppalaisten omien ideologisten aikalaissitoumusten vuoksi. Itä käsitetään orientalismin ideologiassa länttä heikommaksi, toissijaiseksi, erilliseksi, passiiviseksi, muovailtavaksi, hiljaiseksi, tutkittavaksi ja korjattavaksi (Said 2003 [1978], 40–41, 206). Väitänkin, että käsitykset idästä liittyvät *Lord Jim* -romaanissa Patusaniin trauman käsittelyä edistäviä piirteitä. Patusan on tarpeeksi erillään ja toissijainen suhteessa konteksteihin, joissa eurooppalaisten kollektiivista identiteettiä tuotetaan, minkä vuoksi trauman ja kolonialismiin osallisuuden kokemusta on mahdollista tarkastella ilman kulttuurisen trauman tunnustamista. Samalla Patusanin käsittäminen passiivisena ja muovailtavana mahdollistaa sen täyttämisen ja käyttämisen eurosentrisen kokemuksen tarkasteluun, mikä sivuuttaa paikan alkuperäisten asukkaiden kokemukset ja valjastaa miljöön kuvauksen epäsuoraksi trauman tutkimisen välineeksi. Patusanin alttius tutkimiselle ja korjaamiselle ovat puolestaan seikkoja, jotka luovat toivoa eurooppalaisten trauman käsittelyyn. Romaani mahdollistaakin trauman epäsuoran esiin nostamisen aikalaiskontekstin ja eurosentrismin ehdoilla, joskin näistä etäännyneessä ja joustavammassa tilassa.

Kokonaisuutena trauman kertominen on monimutkainen joukko kysymyksiä siitä, kenen kärsimys on traumatisoivaa missäkin kulttuurissa ja yhteiskunnassa, kenellä on kertomisen

mahdollisuus, keitä kuullaan ja miten eri tavoin osallisten henkilöiden roolit määritellään ja mitä määrittelystä seuraa (Jytilä 2022, 35–36). *Lord Jim* -romaani havainnollistaa prosessia, jossa aikalaiskontekstin vaikutteet, ihanteet ja ideologiat vaikuttavat vahvasti trauman ja siihen osallisuuden käsittelyyn niin vaikeuttamalla traumakommunikaatiota ja trauman käsittelyä kuin sivuuttamalla todellisten trauman uhrien kokemuksen eurosentrisen trauman tarkastelun tieltä. Patusanista hahmottuu romaanissa ääni- ja valomaiseman välityksellä toiseuden paikka, johon eurooppalaisten trauma voidaan piilottaa, mutta jossa sitä voidaan myös lähestyä. Kolonialismin uhrien äänenkäyttö on rajallista, minkä vuoksi hiljaisuus viestii myös transkulttuurisesta sokeudesta trauman käsittelyssä. Samalla romaani ilmentää kuitenkin myös, millainen on tila, jossa muuntumattomuus ja käänteisyys ääni- ja valomaisemassa mahdollistavat eurosentrisen kulttuurisen trauman ja kolonialistisen osallisuuden tarkastelun aikalaiskontekstin rajoitteista huolimatta.

3.3 Trauman välittymisen katkokset eettisen potentiaalin avaimina

Joseph Conradin *Lord Jim* -romaani välittää ääni- ja valomaisemansa kautta tietoa kolonialismiin osallisen subjektin yksityisestä tekijän traumasta sekä eurooppalaisten laajemmasta kulttuurisesta traumasta. Aikaisemmissa tutkimuksissa tutkijat ovat tehneet eri johtopäätöksiä siitä, vahvistaako vai purkaako romaani eurooppalaisten valloituspyrkimyksiä tukevaa diskurssia ja ideologiaa. Ei olekaan aivan selvää, millaista eettistä potentiaalia romaani kantaa mukanaan. Kirjallisuuden eettisellä potentiaalilla tarkoitetaan sen kykyä herättää eettisiä kysymyksiä ja pohdintaa sekä asettaa oikean ja väärän määrittelyjä kyseenalaisiksi tietyssä maailmantilanteessa ja kertomuksen sekä vastaanoton kontekstissa (Meretoja 2018b, 8, 16–17). Tässä luvussa pyrin tarjoamaan kannanoton aiheeseen traumatutkimuksen sekä kolonialismiin osallisen subjektin tarkastelun näkökulmasta. Keskityn analyysissäni trauman välittymisen prosessiin ja siihen liittyviin katkoksiin, joita tutkin romaanin ääni- ja valomaiseman kontekstissa. Tutkin myös, millaisia lukupositioita romaanin trauman välittämisen prosessi tarjoaa suhteessa aikalaiskontekstiin ja nykyhetkeen.

Lähestyn romaanin analyysiä Hanna Meretojan (2018 89–90) narratiivisessa hermeneutiikassaan esittämästä näkökulmasta kiinnittäen huomiota eettistä potentiaalia synnyttävään ja muokkaavaan mahdollisen tajuun, jota kertomukset laajentavat ja kaventavat. Mahdollisen taju on osa eettistä mielikuvitusta, ja se kuvaa mahdollisuutta kuvitella vaihtoehtoja asiantiloille (Meretoja 2018, 4). *Lord Jim* -romaanissa mahdollisen taju sekä supistuu että laajenee, mikä tekee romaanin eettisestä potentiaalista ristiriitaisen. Romaani

vaikuttaa mahdollisen tajuamme hahmottamalla erityisesti trauman välittämisen prosessin rajallisuutta, joka syntyy kuulijoiden vaikeudesta tunnustaa ja vastaanottaa kolonialismiin osallisen subjektin traumaa.

Trauma välittyy romaanissa pääasiassa kehyskertomuksessa Marlow'n kuulijoilleen välittämän todistuspuheen kautta. Romaanin äänimaisemassa Marlow'n todistuspuhetta luonnehditaan kuuluvaksi ja muistamista yksityiskohtaiseksi, mutta Marlow'n mainitaan jakavan kertomustaan erityisesti maailman syrjäisillä alueilla: "And later on, many times, in distant parts of the world, Marlow showed himself willing to remember Jim, to remember him at length, in detail and audibly." (LJ 23.) Marlow'n todistuspuheen sijoittuminen syrjäisiin maailmankolkkiin kuvaa kolonialismiin osallisen subjektin trauman todistamisen, tunnustamisen ja välittämisen vaativaa prosessia, jota ei onnistuta aikalaiskontekstissa käsittelemään julkisesti.

Historiallinen kuvittelu onkin kytköksissä mahdollisen tajuun, sillä se paljastaa ajattelun, toiminnan ja kokemuksen mahdollisuudet ja mahdottomuudet tietyssä ajassa ja paikassa (Meretoja 2018, 94). *Lord Jim* -romaanissa trauman välittämisen ympäristö viittaa mahdollisen tajun supistumiseen: missä määrin esittämisympäristöltään rajattu trauma voi välittyä eteenpäin. Eettinen potentiaali liittyykin trauman välittämisen rajoitteiden eli romaanin kontekstissa vallitsevien mahdottomuuksien kriittiseen havaitsemiseen. Ilmiö toistuu myös valomaisemassa, jossa trauman todistamishetken sijainnin lisäksi etäännytetään myös trauman kuulijoiden henkilöllisyys. Valomaisemassa kuulijoiden hahmot kuvataan hämärässä, missä heidän tunnistettavia yksityiskohtiaan on mahdotonta havaita tarkemmin kuin hetkellisinä vilahduksina sikareiden valossa:

The elongated bulk of each cane chair harboured a silent listener. Now and then a small red glow would move abruptly, and expanding light up the fingers of a languid hand, part of a face in profound repose, or flash a crimson gleam into a pair of pensive eyes overshadowed by a fragment of an unruffled forehead [--]. (LJ 23.)

Katkelma paljastaa kolonialismiin osallisen subjektin trauman arkaluontoisuuden, joka vaatii esittämisympäristökseen etäisen ja yksityisyyttä suojaavan asetelman. Romaanin historiallisessa kontekstissa tämä merkitsee syyllisten tunnistamisen vastarintaa toiminnan ja kokemusten tasolla. Trauman varsinaiset sisällöt muistetaan ja välitetään Marlow'n puheessa, mutta kuulijoiden henkilöllisyyksien hämärtäminen viittaa haluun unohtaa trauman kuulijat eli Carolyn Deanin (2020, 118) määritelmän mukaiset myöhemmät todistajat, joiden

vastuulla olisi dokumentoida, lievittää ja siirtää eteenpäin uhrien kärsimystä sekä määritellä vastuita. Trauman muistamiseen liittyikin kiinteästi myös unohtaminen (Jytilä 2022, 132), jonka kohde välittää romaanissa tietoa eurooppalaisen subjektin vastuun määrittelyn rajoituksista. Havainto ei tuota eettistä oikeutusta kolonialismiin osallisten subjektien vaikeuksille asettua trauman kuulijoiksi, mutta ilmentää prosessin haasteita. Laajemmin voidaan kysyä, kuka haluaisi todistustilanteen kautta tulla osalliseksi rikosentekijän traumaan (Mohamed 2018, 270), ja milloin osallisuuden vastaanottaminen on eettisesti perusteltua kulttuurisen trauman käsittelyn toteutumiseksi.

Trauman välittämisen katkoksia romaanissa ilmentävät myös viestin välityksen haasteet ja epäonnistumiset, jotka luovat romaaniin painokasta hiljaisuutta. Tulkintani mukaan epäonnistunut kommunikaatio on paitsi trauman oire myös reaktio historialliseen kontekstiin, jossa kolonialismin kritiikki jumittuu henkilöhahmojen huulille. Jeremy Hawthorn (2011, 5) kuvailee Conradin hiljaisuuden toimivan maailmassa, jossa on samaan aikaan vaaraksi sanoa liikaa, mutta tärkeää havaita, millaisia asioita ympärillä salataan. Väitänkin, että romaanin eettinen potentiaali rakentuu osin sen kyvystä nostaa tarkasteltavaksi kolonialismiin osallisen subjektin haasteet välittää eteenpäin kokemustaan ja tunnustaa syyllisyytensä maailmassa, jossa vallitsevat kertomisen ja salaamisen ristiriitaiset paineet. Esimerkiksi rikoksensa jälkeen ja muutettuaan Patusaniin Jim ei enää pidä yhteyttä perheeseensä. Hänen viimeinen yrityksensä lähettää viesti kotiin tyrehtyy vaikenemiseksi Marlow'n edessä:

You remember that when I was leaving him for the last time he had asked whether I would be going home soon, and suddenly cried after me, "Tell them ..." I had waited—curious I'll own, and hopeful too—only to hear him shout, "No—nothing." That was all then—and there will be nothing more; there will be no message, unless such as each of us can interpret for himself from the language of facts, that are so often more enigmatic than the craftiest arrangement of words. (LJ 187.)

Tulkintani mukaan katkelma viestii Marlow'n ja Jimin välisestä kommunikaation katkoksesta, mutta on tulkittavissa myös yleisemmin romaanin lukijan lukuohjeeksi. Marlow'n mukaan mitään suoraa viestiä ei ole tulossa, vaan sellainen tulisi päätellä tosiasioiden perusteella. Väitänkin, että hienovaraisuudessaan romaani ohjeistaa lukijaansa irtautumaan kertomuksen sanallisista viesteistä ja ohjaa tutkimaan sen sijaan kertomuksesta välittyviä tosiasioita. Tästä näkökulmasta romaanin voisi käsittää itsereflektiivisenä kertomuksena, joka kommentoi kriittisesti sekä tapansa rakentua että eurooppalaisista kehkeytyviä ristikkäisiä kertomuksia.

Kertomuksen ääneen lausutut eksplisiittiset sanat puoltavat romaanissa kolonialismia ja eurooppalaisten hyveellisyyttä, mutta juonesta välittyvät teot ja tosiasiat paljastavat kolonialismiin osallistumisen kääntöpuolen, väkivallan ja eurooppalaisten vastuun. Itsereflektiivinen kertomus voikin herättää kriittistä pohdintaa kulttuurisesti hallitsevista moraalikäsitteistä ja ennakkoluuloista sekä nostaa esiin eettistä ja poliittista painoa kantavien näkökulmien moneutta (Meretoja 2018, 303). Tähän havaintoon tiivistyy myös romaanin eettinen potentiaali eli sen kyky avata lukijalleen uusia kuvittelun ja ajattelun mahdollisuuksia, laajentaa lukijan mahdollisen tajua, konkreettisesti erilaisina lukupositioina, joista käsin eurooppalaisten osallisuutta kolonialismiin ja siitä kumpuavaa traumaa on mahdollista tutkia.³³

Väitän, että eettinen potentiaali kietoutuu *Lord Jim* -romaanissa laajemminkin romaanissa esiintyviin katkoksiin ja aukkoosiin, jotka luovat romaanin vastaanottajalle tulkinnallisesti vapaata liikkumatilaa. Romaaniin syntyvät aukot kutsuvat lukijan mielikuvitusta ja aktiivisuutta prosessiin, jonka tarkoituksena on tapahtumien totuuden määrittäminen (Hawthorn 2011, 5). Esimerkiksi Marlow'n todistuspuheen päättyminen korostaa vastaanottajien hiljaisuutta ja mahdottomuutta vastata kertomukseen sanallisesti, mikä synnyttää romaaniin tyhjää tilaa traumaprosessiin reagoimiselle:

Men drifted off the verandah in pairs or alone without loss of time, without offering a remark, as if the last image of that incomplete story, its incompleteness itself, and the very tone of the speaker, had made discussion in vain and comment impossible. (LJ 186.)

Samaan aikaan myös traumakertomuksen kuvaaminen katkelmassa keskeneräisenä viittaa eettisen arvioinnin kannalta ratkaisemattomaan tilaan, jonka tutkimiseen romaani lukijaansa ohjaa. Trauman välittymisen katkokset ja epätäydellisyydet estävät suoranaisten eettisten kannanottojen esittämisen romaanissa. Onkin mahdollista, että kirjallisuuden herättämät eettiset kysymykset kutsuvat lukijoitaan tehokkaammin eettisyyden arviointiin kuin valmiiksi määritellyt moraaliset argumentit (Meretoja 2018, 142). *Lord Jim* -romaanin tasapainottelu kolonialismia tukevan ja sitä vastustavan argumentaation välillä ääni- ja valomaiseman kuvauksissa on omiaan synnyttämään ympärilleen epävarmaa tilaa, joka haastaa lukijaansa

³³ Kaisa Kaakinen (2017) käsittelee Conradin romaaneja kirjassaan *Comparative Literature and the Historical Imaginary: Reading Conrad, Weiss, Sebald*. Hän nostaa esiin romaanien kyvyn tarjota sekä imperialismia tukevia että sitä epäsuorasti vastustavia lukupositioita. Hän korostaa myös lukijan aktiivista roolia Conradin romaanien merkityksenantajana: hänen mukaansa romaaneissa esiintyvien aistivaikutelmien ja niiden merkitysten välinen kuilu kutsuu lukijaa ja tämän kokemuksia lähemmäs tekstiä. (Kaakinen 2017, 121–122, 125.)

kuvittelemaan ja tutkimaan romaanin eettisiä näkökulmia. Epävarma tila ja määrittämättömyys laajentavatkin lukijan mahdollisen tajua ja ohjaavat häntä hahmottamaan eurooppalaisten osallisuutta kolonialismiin myös romaanin eksplisiittisesti tarjoamien näkökulmien ulkopuolelta. Väitän, että ääni- ja valomaisema kutsuvat romaanissa näkökulmatietoiseen lukemiseen. Näkökulmatietoisuus tarkoittaa useiden näkökulmien hahmottamista ja tiedostamista (Meretoja 2018, 15), mikä tässä tapauksessa avaa mahdollisuuden kolonialistisen osallisuuden eettiselle tarkastelulle myös romaanissa julkilausumattomista näkökulmista.

Romaanin trauman välittymisprosessissa erityistä on myös traumaa vastaanottavan yleisön supistuminen ja todistuspuheen kaksi erilaista lopetusta. Kuulijoilleen Marlow välittää kertomuksen, jonka hän lopettaa viimeiseen näköhavaintoonsa Jimistä. Tämän jälkeen kertomuksen todellinen loppu välittyy kirjeitse vain yhdelle vastaanottajalle, joka saa kuulla myös Jimin kuolemasta ja Patusanissa tapahtuneista väkivaltaisista yhteenotoista eurooppalaisten ja alkuperäisväestön välillä. Kahden erilaisen lopputuleman ääni- ja valomaisema sisältävät romaanin eettisen potentiaalin kannalta tärkeää tietoa trauman välittymisestä ja sen katkoksista. Kaikille kuulijoilleen välittämässään kertomuksessa Marlow kuvailee viimeiseksi Jimiin kohdistuvaa katsettaan viimeisen Patusanin vierailunsa jälkeen pois lähtiessään. Marlow'n kertomuksessa Jim seisoo rannalla sekä hiljaisuuden että pimeyden keskellä. Kaikki jäljelle jäävä valo tiivistyy hetkellisesti häneen, kunnes hän lopulta katoaa pimeään:

For me that white figure [Jim] in the stillness of coast and sea seemed to stand at the heart of a vast enigma. The twilight was ebbing fast from the sky above his head, the strip of sand had sunk already under his feet, he himself appeared no bigger than a child—then only a speck, a tiny white speck, that seemed to catch all the light left in a darkened world. ... And, suddenly, I lost him. ... (LJ 185.)

Tulkintani mukaan Jimiin tiivistyvä valo on romaanissa eräänlainen kliimaksi, jossa kertomuksen loppu korostaa Marlow'n, hänen kuulijoidensa ja lukijan katseen suuntautumista Jimin hahmoon. Jimin katoaminen pimeään tarjoaa kahta toisistaan erillistä tulkintapositionia. Se on joko hairahtuneen Jimin tarinan välittäneen Marlow'n viimeinen vilkaisu ja irti päästämisen hetki, jonka jälkeen Jimin teko ja siitä kehkeytynyt kulttuurinen trauma peittyvät symbolisesti pimeään ja unohtuvat. Vaihtoehtoisesti katkelma ilmentää eurooppalaisten trauman vastaanottajien kapeutunutta tarkastelunäkökulmaa, jonka kautta he pyrkivät palauttamaan kolonialistisen osallisuuden kriisin pelkästään Jimin hahmoon. Tämä kuitenkin epäonnistuu, sillä Jimin hahmo katoaa laajempaa pimeään. Jimin katoaminen on

hienovarainen viesti irrottautua kolonialistisen osallisuuden vain Jimiin henkilöityvästä tarkastelusta. Väitänkin, että Jimin siirtyminen valokeilan ja huomion ulkopuolelle sekä jäljelle jäävä pimeä maisema, viittaavat avoimeen positioon, jossa hyvän ja pahan, syyllisyyden ja osallisuuden rajat on määriteltävä yksilön sijaan yhteisön jaetuksi vastuuksi. Meretoja (2017, 25) huomauttaakin tutkimuksissaan, että rikoksenteekijöiden ja osallisten subjektien näkökulman tarkastelu kutsuu tutkimaan eettisesti hyvän ja pahan mahdollisuuksia sekä sosiaalisen maailman vaikutusta näiden ilmenemiseen yksilöissä. Jimistä irti päästäminen ja pimeään tilan syntyminen romaaniin vahvistavat tulkintani mukaisesti mahdollisen tajua. Kolonialismiin osallisen subjektin trauman määrittely vapautuu Jimiin henkilöityneestä kerronnasta ja kutsuu kuvittelemaan vaihtoehtoisia vastuun, syyllisyyden ja uhriuden mahdollisuuksia, jotka eivät ole vielä selvästi havaittavissa.

Trauman välittämisen toinen päätepiste romaanissa on tuntemattoman lukijan vastaanottama Marlow'n kirje, jossa kertomuksen loppu paljastuu. Valo- ja äänimaisema viestivät vastaanottajan yhteiskunnallisesta valta-asemasta, josta käsin hän vastaanottaa Marlow'n todistuspuheen. Vastaanottajaa kuvaillaan etuoikeutetuksi mieheksi (LJ 186), hänen asuntonsa kerrotaan sijaitsevan korkealla kaupungin yllä ja asunnosta avautuvan näköalan mainitaan muistuttavan majakan tornista alas katsomista: "His rooms were in the highest flat of a lofty building, and his glance could travel afar beyond the clear panes of glass, as though he were looking out of the lantern of a lighthouse." (LJ 186.) Miehen asunnon rinnastaminen majakkaan tuo kuvaukseen vallan ja vastuun merkityksiä. Tulkitsen miehellä olevan majakanvartijan tapaan valtaa ohjata ja vaikuttaa muiden ihmisten toimiin ympärillään. Hän on todennäköisesti yhteiskunnallisesti korkeassa asemassa, jolloin hänellä on mahdollisuus vaikuttaa hänen saavuttamansa tiedon levittämiseen ja eteenpäin kertomiseen.

Tarinankerronta voi sekä ylläpitää että vastustaa valtarakenteita ja avata väylän käsittelemättömän tarkasteluun (Meretoja 2018, 25). Tulkintani mukaan majakan valo kuvaa symbolisesti diskursiivista väylää, joka Marlow'n kertomuksen vastaanottajalla on mahdollisuus avata kulttuurisen trauman todistusaineistoa vastaanottaessaan. Marlow'n viimeisen kuulijan reaktio kertomukseen onkin myös yhteiskunnallisesti ja yhteisön kannalta merkityksellinen. Muisti, valta ja kertominen liittyvät yhteen ja vaikuttavat trauman määrittelyyn kulttuurisyhteiskunnallisessa tilanteessa (Jytilä 2022, 35). Valo- ja äänimaisema paljastavat Marlow'n viimeisen kuulijan negatiivisen reaktion traumakertomukseen, mikä osoittaa kertomuksen tukevan kolonialismin ideologiaa ja pysäyttävän trauman välittämisen. Trauman välittyminen yhteisöön estyy symbolisesti Marlow'n viimeisen kuulijan sulkiessa

”majakan” verhot ja vetäytyessä hiljaisuuteen: ”He drew the heavy curtains. The light of his shaded reading-lamp slept like a sheltered pool, his footfalls made no sound on the carpet, his wandering days were over.” (LJ 186.) Asetelma viestittää selvästi miehen haluttomuuden jakaa trauman totuutta muulle maailmalle, vaikka tällainen mahdollisuus on romaanissa majakkavertauksen kautta nähtävissä. Toisaalta Meretojan (2017, 93) mukaan myös vallitsevia käsityksiä ylläpitävät kertomukset osallistuvat mahdollisen tajun muokkaamiseen. Trauman välittämisen prosessi ei nosta romaanissa nähtävillä uusia moraaliväitteitä tai eettistä kannanottoa, mutta häiritsee lukijaansa osoittamalla eurooppalaisten aktiivisen roolin trauman välittämisestä kieltäytymisessä. Marlow’n viimeisen kuulijan päätös olla välittämättä traumaa onkin tietoinen ja selvästi nähtävissä verrattuna romaanin muiden todistustilanteiden epäsuoremmin verhottuun välittämisen vastarintaan.

Kokonaisuutena *Lord Jim* -romaanin eettinen potentiaali paikantuu kahtaalle. Ensinnäkin romaanin ääni- ja valomaisema ilmentävät, millaisia katkoksia trauman välittämiseen liittyy romaanin historiallisessa kontekstissa. Tämä näkyy esimerkiksi trauman kerrontaympäristön etäännyttämisenä ja kuulijoiden henkilöllisyyden hämärtyminenä. Eettinen potentiaali liittyykin juuri kykyymme nähdä, tunnustaa ja kriittisesti arvioida aikalaistekstin vaikutusta romaanin tarjoamiin lukupositioihin ja pysähtyä pohtimaan, millaisia eettisiä valintoja lukijan on tehtävä päättäessään asettua romaanin tarjoamiin lukupositioihin. Lukupositiot tarjoavat sekä kolonialistisia käytäntöjä tukevia tulkintamalleja että niitä vastustavia epäsuoria tulkintavaihtoehtoja. Toinen ehdottamani tapa löytää romaanista eettistä potentiaalia liittyy romaanin itsereflektiivisyyteen ja tapaan kutsua lukijansa aktiiviseen ja vastavuoroiseen vuorovaikutukseen trauman välittämisen prosessin katkoksellisuuden, aukkojen ja epätäydellisuuden välityksellä. Tällöin lukijalla on mahdollisuus ja vastuu sukeltaa historiassa puutteellisesti käsiteltyyn eurooppalaisten kolonialistisen osallisuuden määrittelyyn. Romaanin eettinen potentiaali koostuu tavasta, jolla se tulkintani mukaan laajentaa mahdollisen tajuamme esittämällä, että eurooppalaisten suhtautumista kolonialistiseen sortoon voisi lukea vastakarvaan. Tällainen lukeminen voisi sisältää traumaattisten kokemusten uhri-tekijä-jaottelua laajemman lähestymistavan ja kulttuurisen trauman julkisen tunnustamisen, vaikka romaanin henkilöhahmot eivät tähän eksplisiittisesti kykenekään. Lisäksi avautuisi mahdollisuus dekolonisoivan traumatutkimuksen mukaiseen luentaan, jossa romaania lähestyttäisiin tavalla, jossa alkuperäisten uhrien trauma nostettaisiin tarkastelun ja kuulemisen kohteeksi eurooppalaisten kokemuksen sijaan.

4 Lopuksi

Joseph Conradin *Lord Jim* (1900) -romaanin voidaan lukea traumakertomuksena, joka mahdollistaa kolonialismiin osallisen subjektin trauman tarkastelun. Olen tutkielmassani lähestynyt romaanin erityisesti sen ääni- ja valomaiseman piirteitä analysoiden. Teoreettisesti olen nojautunut postkoloniaalisesti virittyneeseen traumateoreettiseen tarkasteluun, joka on tarjonnut kriittisen näkökulman eurooppalaisen kokijan trauman tutkimiseen. Tavoitteenani on ollut selvittää, miten kolonialismiin osallisen subjektin trauma ilmenee romaanin ääni- ja valomaisemassa sekä millaista problematiikkaa ja eettistä potentiaalia traumaan liittyy. Laajemmin olen halunnut osoittaa, että osallisen subjektin traumakokemuksen tarkastelu sekä ääni- ja valomaiseman tutkimus sopivat traumatutkimuksen metodologisiksi välineiksi ja tuottavat uusia näkökulmia ja tulkintoja kirjallisuudentutkimuksen alalla niinkin tutkitusta romaanista kuin *Lord Jim*.

Romaanissa osallisuudesta kolonialismiin eli kolonialistiseen järjestelmään liitoksissa olosta, siitä hyötymisestä ja sen toimintaan myötävaikuttamisesta kehkeytyy eurooppalaisten kokijoiden näkökulmasta useampi trauman kokemus. Romaanissa esiintyvät sekä päähenkilö Jimin henkilökohtainen tekijän trauma että eurooppalaisten kolonialistien laajempi kulttuurinen trauma. Olen tutkielmassani osoittanut, miten ääni- ja valomaisema ilmentävät romaanissa kehkeytyviä traumaprosesseja epäsuorasti.

Ääni- ja valomaisema välittävät romaanissa tietoa trauman kokemuksesta ilmentämällä kokijoiden oireilua epäsuorasti. Maisemien toisteiset piirteet simuloivat trauman kokijansa kokemusmaailmaa muokkaavia vaikutuksia, kuten pimeyden ja hiljaisuuden ilmentämiä aistihavaintojen laadun epärealistisia muutoksia ja kokemuksellisten aukkojen syntymistä. Myös maisemaan liittyvät personifikaatiot ja uhkaavat kuvitelmat viittaavat trauman kokijaansa häiritsevään vaikutukseen. Sekä päähenkilö Jimin että häntä tarkastelevan Marlow'n kokemukset ja tulkinnat heijastuvat jatkuvaksi vuorovaikutukseksi ääni- ja valomaiseman kanssa. Tämä on osoitus siitä, miten maisemalla on tapana muuttua romaanissa eurooppalaisten psyyken jatkeeksi.

Myös trauman kyky särkeä kokijansa identiteettiä nousee esiin äänien ja valon välityksellä. Päähenkilö Jimiä leimaa romaanissa tämän hahmoa ja olemusta hallitseva määrittämättömyys ja hämärtyminen, jotka olen tulkinnut merkeiksi trauman yksilön eheyttä särkevistä vaikutuksesta. Samalla romaani ilmentää kuitenkin myös identiteetin uudelleen rakentuvaa ja

muokkautuvaa prosessia, jossa rikoksenteekijöiden identiteetti särkyä itseymmärryksen kriisin seurauksena ja alkaa piirtyä valon kautta vähitellen esiin trauman jälkeisessä elämässä. Marlow'n havainnot Jimin olemuksesta laajentavat syyllisyyspohdinnan kollektiivisen identiteetin arvioinnin prosessiksi, jossa ääni- ja valomaiseman aukot ja epäselvyys tuottavat tilaa ryhmän identiteetin uudelleen pohdinnalle sekä vaihtoehtojen kuvittelulle. Tutkielmani osoittaa kuitenkin, miten prosessi herättää vastustusta ja vastuun välttelyä eurooppalaisten joukossa, jossa identiteettipohdinta jää keskeneräiseksi.

Hiljaisuus ja hämäryys ulottuvat romaanissa myös traumaattisen muistin ja trauman argumentoinnin prosesseihin, joissa ne ilmentävät erityisesti vääristymiä ja ristiriitaisuuksia. Esimerkiksi todelliset tapahtumat ja kuvitelmat sekoittuvat Jimin traumaattisessa muistissa, joka tuottaa muistikuvia Patnassa hukkuneiden matkustajien huudoista niiden valheellisuudesta huolimatta. Trauman totuus eli tieto traumaattisten tapahtumien kulusta sekä siihen sisältyvistä osallisuuden ja vastuun määritelmistä esitetään romaanissa määrittymättömänä ja saavuttamattomana. Tämä välittyy traumaattisen muistin pimeinä ja hämärinä aukkokohtina, joissa totuus loistaa poissaolollaan. Myös trauman sanallistaminen kutsuu puoleensa hiljaisuutta. Vaikuttaakin siltä, että hiljaisuus ja pimeys verhoavat kolonialismiin osallisten subjektien syyllisyyttä ja häpeää sekä havainnollistavat syyllisyyden ja osallisuuden tunnustamisen haasteita ja vastustusta.

Romaanin ääni- ja valomaisema eivät rajoitu kuvaamaan vain trauman oireita, vaan niiden kautta on mahdollista hahmottaa myös kulttuurisen trauman prosessia eurooppalaisten kolonialistien transnationaalisessa joukossa. Kulttuurinen trauma kehkeytyy romaanissa eurooppalaisten kolonialistien reaktiona Jimin rikokseen, joka koskettaa myös heidän kollektiivista identiteettiään Jimin kanssa samaan yhteisöön ja kulttuuriverkoston kuulumisen seurauksena. Kulttuurinen trauma uhkaa eurooppalaisten itseymmärrystä sekä kolonialismin mahdollistavaa ideologiaa. Yhteisön reagointi kulttuuriseen traumaan ilmenee ääni- ja valomaisemassa varsinkin Marlow'n ja Steinin kohtaamisten välityksellä. Valo- ja äänimaisema paljastavat, millaisia puolia Steinin kodista asetetaan nähtävään ja kuultavaan tilaan eurooppalaisten itseymmärryksen tukipilareiksi ja hyväksyttäväiksi tavoiksi olla. Samaan aikaan pimeään ja näkymättömiin jäävät kuitenkin kolonialistiseen sortoon viittaavat toimet, joiden pariin siirtyminen vaikuttaa Steinin äänen etäisyyteen ja voimaan: pimeässä hän on vielä varma, mutta valossa äänen voima murenee. Väitänkin, että Steinin koti on romaanissa eräänlainen itsereflektiivisyyttä ruokkiva tila, joka kutsuu sekä romaanin

henkilöhahmoja että lukijaa havaitsemaan kolonialismin ideologian murenemistä ja eurooppalaisten kiinteää osallisuutta kolonialismiin.

Trauman ja siihen liittyvien prosessien jäljittelyn ohella ei voi olla huomioimatta, miten erityisesti romaanin toisen osan asetelma ensisijaistaa eurooppalaisen kokijan traumakokemuksen ja sivuuttaa Patusanin paikallisten kansojen näkökulman kolonialismin uhreina. Tämä ilmenee esimerkiksi uhrien äänenkäytön rajallisuutena romaanissa. Näkemykseni mukaan ääni- ja valomaisema osoittavat, miten maisema pelkistyy romaanissa alisteiseksi eurooppalaisten mielen kuvaamiselle. Toisaalta romaani tekee näkyväksi, miten Patusanin käsitteleminen toiseuden paikkana mahdollistaa eurosentrisen trauman tarkastelun ympäristössä, joka ei yleistä siellä tehtyjä havaintoja eurooppalaisten normatiivisen identiteetin ja kulttuurin uhkiksi.

Väitänkin, että osa romaanin eettisestä potentiaalista kietoutuu juuri ymmärrykseen siitä, miten romaanin aikalaiskontekstin vaikutukset nostavat esiin eurosentrisiä ja kolonialistisia käytäntöjä tukevia luku- ja tulkintapositioneja. Ääni- ja valomaisemassa tämä näyttäytyy esimerkiksi kulttuurisen trauman välittämisen prosessissa, jossa kuulijoiden henkilöllisyys ja siten myös vastuu osallisuudesta kolonialismiin hämärtyy. Toisaalta tutkielmani osoittaa, että romaanilla on myös itsereflektiivisiä piirteitä sekä potentiaalia kutsua lukija aktiiviseen merkitysten muodostamisprosessiin. Lukijan aktiivisuutta edistää romaanin katkoksellinen ja osittainen trauman välittämisen prosessi, joka laajentaa lukijan mahdollisen tajua tarjoamalla mahdollisuuksia tarkastella osallisuutta kolonialismiin romaanin eksplisiittisistä lukupositioneista poikkeavista näkökulmista. Ehdotan, että tällöin myös vastakarvaan lukemalla voitaisiin saada paremmin esiin kolonialismin varsinaisten uhrien näkökulmia pelkän eurooppalaisten kokemusten kriittisen tarkastelun sijaan.

Lord Jim -romaanin ääni- ja valomaisema välittyvät kokonaisuudessaan kokonaisvaltaisina toimijoina kolonialismiin osallisen subjektin trauman ilmentämisessä ja kriittisessä tarkastelussa. Ne luovat romaanin monipuolisia lukupositioneja, joista käsin traumateoreettinen luenta pääsee käsiksi sekä yksilön että kollektiivin traumaattisiin kokemuksiin, niiden käsittelyyn, traumaprosessien haasteisiin ja katkoksiin sekä trauman käsittelyn synnyttämiin eettisesti merkityksellisiin tiloihin. Havaitsin myös, että äänet ja valo asettuvat romaanissa muodon ja merkityksen tasojen limittyvään välimaastoon, josta käsin klassisen traumateorian muotoon rajoittuvaa näkökulmaa laajempi trauman tarkastelu on mahdollista. Tutkielmani pohjalta ehdotan ääni- ja valomaiseman analyysiä osaksi

traumateoreettista metodologiaa, jonka osana se voi tarjota uusia lähestymistapoja myös paljon tutkittuihin maailmankirjallisuuden klassikoihin osoittamalla tavalla. Tutkielmani on myös osaltaan vahvistanut valon ja valomaiseman tutkimusta laajemmin kirjallisuudentutkimuksen kentällä, jossa aihe on vielä varsin alitutkittu.

Olen havainnollistanut, miten osallisen subjektin trauman tarkasteleminen tuo lisäarvoa traumateoreettiseen luentaan, kun aiheena on monimutkainen, pitkäaikainen ja vastuun määrittelyn kannalta haastava sortojärjestelmä, kuten kolonialismi. Tutkielmani osoittaa, miten osallisen subjektin traumakokemus kehkeytyy sekä yksilön että yhteisön tasolla ja vaikuttaa kokijansa itseymmärrykseen ja syyllisyyspohdintaan. Toisaalta olen myös tuonut esiin, miten osallisen subjektin kokemus pakenee vastuun määrittelyä sekä osallisuuden tunnustamista varsinkin sellaisessa ympäristössä, jossa osallisuuden tunnustaminen uhkaa kollektiivin identiteettiä ja kulttuuria. Osallisen subjektin trauman tutkimusta tulisi edelleen kehittää, jotta ymmärtäisimme paremmin sortojärjestelmiin yhteydessä olevien osallisten subjektien traumakokemuksia ja niiden vaikutuksia yksilöihin ja yhteisöihin.

Lord Jim -romaani hahmottuu tutkielmani perusteella traumakertomuksena, johon on sisällytetty useita trauman kokijoiden positioita. Kaikki niistä eivät ole yhtä selvästi näkyvillä tai tartuttavissa, minkä vuoksi lukija tai kirjallisuudentutkija tarvitsee oikeanlaiset välineet romaanin tarkastelemiseen. Oma tarkasteluni on tuonut esiin yksilön ja kollektiivin traumakokemuksia romaanissa ennen tutkimattomasta kolonialismiin osallisen subjektin trauman näkökulmasta, jota lähestyin ääni- ja valomaiseman analyysin kautta.

Jatkotutkimuksissa olisi antoisaa laajentaa tutkimusta Joseph Conradin romaaneihin *Heart of Darkness* (1899) ja *Youth* (1898), jotka muodostavat yhdessä *Lord Jim* -romaanin kanssa trilogian. Tällöin olisi mahdollista tutkia laajemmasta näkökulmasta osallisen subjektin trauman kehkeytymistä esimerkiksi romaaneille yhteisen Marlow-henkilöhahmon välityksellä ja saavuttaa kenties parempi ymmärrys siitä, millaisia lukupositioita romaanien kokonaisuus rohkaisee ja millaisen jatkumon nämä positiot muodostavat.

Kokonaisuutena *Lord Jim* -romaani vaatii lukijaltaan eettistä asennoitumista ja tietoista lukupositoiden valintaa tai vastustamista. Se asettaa lukijan haastavaan tilanteeseen, jossa mahdollisuutena on eurooppalaisen kokijan syyllisyyden ja trauman kriittinen tarkasteleminen tai vastustava lukeminen, jonka kautta tila vaihtoehtoisten ja voimaannuttavienkin tulkintojen tekemiselle saattaa avautua. Tietoisuus eri lukupositioista mahdollistaa myös moninäkökulmaisen lukemisen, jossa romaanin eri ääniä voi kuunnella suhteessa toisiinsa.

Lähteet

Primäärilähde

Conrad, Joseph 1997 (1900): *Lord Jim*. New York: Open Road Media. E-kirja.

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=4697588>

Sekundäärilähteet

Achebe, Chinua 1978: "An Image of Africa". *Research in African Literatures*. Vol. 9 (1), 1–15. www.jstor.org/stable/3818468

Alexander, Jeffrey C. 2004: Toward a Theory of Cultural Trauma. – Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernard Giesen, Neil J. Smelser & Piotr Sztompka (toim.), *Cultural trauma and collective identity*. Berkeley: University of California Press, 1–30.

<http://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=837285>

Andermahr, Sonya 2015: "Decolonizing Trauma Studies: Trauma and Postcolonialism – Introduction". *Humanities (Basel)*, Vol. 4 (4), 500–505.

<https://doi.org/10.3390/h4040500>

Arminen, Elina & Lehtimäki, Markku 2019: Johdanto – Suomalaisen romaanin muodonmuutoksia. – Elina Arminen & Markku Lehtimäki (toim.), *Muistikirja ja matkalaukku. – Muotoja ja merkityksiä 2000-luvun suomalaisessa romaanissa*. Helsinki: SKS, 7–31.

Assmann, Jan 2011 (2007): *Cultural Memory and Early Civilization – Writing, Remembrance, and Political Imagination*. 1. englanninkielinen painos. Cambridge: Cambridge University Press.

Ayers, David 2004: *Modernism: A Short Introduction*. Newark: John Wiley & Sons, Incorporated. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=7103377>

Baxter, Katherine Isobel & Hampson, Robert 2016: Introduction. – Katherine Isobel Baxter & Robert Hampson (toim.), *Conrad and Language*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1–9. <https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1bgzdhz>

Bird, Stephanie 2019: Perpetrators and Perpetration in Literature. – Susanne C. Knittel & Zachary J. Goldberg (toim.), *The Routledge International Handbook of Perpetrator Studies*. 1. painos. Oxford: Routledge, 301–310.

<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=5975398>.

Bond, Lucy & Craps, Stef 2019: *Trauma*. 1. painos. Lontoo: Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9780203383063>

- Brown, Laura S. 1995: *Not Outside the Range: One Feminist Perspective on Psychic Trauma*. – Cathy Caruth (toim.), *Trauma – Explorations in Memory*. Baltimore & Lontoo: The Johns Hopkins University Press.
- Caruth, Cathy 2016 (1996): *Unclaimed Experience – Trauma, Narrative, and History*. 20. vuosijuhlapainos. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- 1995: Introduction. – Cathy Caruth (toim.), *Trauma – Explorations in Memory*. Baltimore & Lontoo: The Johns Hopkins University Press.
- Cezair-Thompson, Margaret 2016: "The Blank Spaces of *Heart of Darkness*". *Conradiana*. Vol. 48 (2–3), 169–186. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1353/cnd.2016.0025>
- Craps, Stef, Cheyette, Bryan, Gibbs, Alan, Andermahr, Sonya & Allwork, Larissa 2015: "Decolonizing Trauma Studies Round-Table Discussion". *Humanities*, Vol. 4 (4), 905–923. <https://doi.org/10.3390/h4040905>
- Craps, Stef 2012: *Postcolonial Witnessing: Trauma Out of Bounds*. Lontoo: Palgrave Macmillan UK.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=1094993>
- Dauncey, Sarah 2011: "'Something Else Besides': Uttering the Unutterable in *Lord Jim*". *Conradiana*, Vol. 43 (1), 23–38. <https://doi.org/10.1353/cnd.2011.0018>
- 2010: "'The Islands Are Very Quiet': Space and Silence in Conrad's *Victory*". *Conradiana*, Vol. 42 (1–2), 141–154, 189. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/islands-are-very-quiet-space-silence-conrads/docview/880560145/se-2>
- Davis, Roderick 1985: "Conrad and Imperialism: Ideological Boundaries and Visionary Frontiers/ Joseph Conrad's Bible/The Deceptive Text: An Introduction to Covert Plots". *MFS: Modern fiction studies*, Vol. 31 (4), 798–802.
- Dean, Carolyn 2020: Witnessing. – Colin Davis & Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London & New York: Routledge, 111–120.
- Degenring, Folkert & Bach, Susanne 2015: Introduction: Dark Nights, Bright Lights. – Susanne Bach & Folkert Degenring (toim.), *Dark Nights, Bright Lights: Night, Darkness, and Illumination in Literature*. Berlin & Boston: Walter de Gruyter GmbH, 1–14. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=4179754>
- Eaglestone, Robert 2020: Trauma and fiction. – Colin Davis & Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London & New York: Routledge, 287–295.
- Engel, Adam 2013: "Talking Heads: Bodiless Voices in *Heart of Darkness*, 'The Hollow Men,' and the First World War". *Conradiana*. Vol. 45 (3), 21–46, 95. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1353/cnd.2013.0023>

- Eyerman, Ronald 2018: *Perpetrator Trauma and Collective Guilt: My Lai*. – Eric Boynton & Peter Capretto (toim.), *Trauma and Transcendence: Suffering and the Limits of Theory*. New York: Fordham University Press.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=5402072>
- Francis, Andrew 2016: Languages in Conrad's Malay Fiction. – Katherine Isobel Baxter & Robert Hampson, *Conrad and Language*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 132–150. <https://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1bgzdhz>
- Genette, Gérard 1988: *Narrative Discourse Revisited*. (*Nouveau discours du récit*, 1983). Käänt. Jane E. Lewin. New York: Cornell University Press.
- Giesen, Bernhard 2004: The Trauma of Perpetrators. The Holocaust as the Traumatic Reference of German National Identity. – Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernard Giesen, Neil J. Smelser & Piotr Sztompka (toim.), *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley: University of California Press, 112–154.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=837285>
- Graham, Kenneth 2004: Conrad and Modernism. – John H. Stape (toim.), *The Cambridge Companion to Joseph Conrad*. Cambridge: Cambridge University Press, 203–222.
<https://www.proquest.com/books/conrad-modernism/docview/2137992754/se-2>
- Hannah, Daniel 2008: "Under a Cloud": Silence, Identity, and Interpretation in *Lord Jim*". *Conradiana*, Vol. 40 (1), 39–59, 105. <https://doi.org/10.1353/cnd.0.0004>
- Hawthorn, Jeremy 2011: "No Need of Words": Joseph Conrad's Use of the Typographical Ellipsis in *Under Western Eyes* and "The Secret Sharer". *Conradiana* Vol. 43 (2–3), 5–23. <https://doi.org/10.1353/cnd.2011.0028>.
- Hollahan, Eugene 1974: "Beguiled into Action: Silence and Sound in Victory". *Texas Studies in Literature and Language*, Vol. 16 (2), 349–362.
<https://www.jstor.org/stable/40754328>
- Innes, C. L. 2007: *The Cambridge Introduction to Postcolonial Literatures in English*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensen, Meg 2020: Testimony. – Colin Davis & Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London & New York: Routledge, 66–78.
- Jytilä, Riitta 2022: *Traumaattinen muisti nykyproosassa*. Helsinki: SKS.
<https://directory.doabooks.org/handle/20.500.12854/101630>
- Jytilä, Riitta 2020: "Traumatutkimuksen uudet suunnat". *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen Aikakausslehti*. Vol. 17 (3), 88–95. <https://doi.org/10.30665/av.97526>
- Kaakinen, Kaisa 2017: *Comparative Literature and the Historical Imaginary: Reading Conrad, Weiss, Sebald*. *Palgrave Studies in Modern European Literature*. Cham: Palgrave Macmillan. <https://search-ebSCOhost->

com.ezproxy.utu.fi/login.aspx?direct=true&db=nlebk&AN=1533413&site=ehost-live&scope=site

- Kennedy, Rosanne 2020: Trauma and cultural memory studies. – Colin Davis & Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London & New York: Routledge, 54–65.
- Kil, Hye Ryoung 2011: "Science, Commerce, and Imperial Expansion in British Travel Literature: Hugh Clifford's and Joseph Conrad's Malay Fiction". *Journal of English Language and Literature/Yongo Yongmunhak*, Vol. 57 (6), 1151–1171.
<https://doi.org/10.15794/jell.2011.57.6.012>
- Knowles, Owen & Moore, Gene M. 2011 (2000): *The Oxford Reader's Companion to Conrad*. Oxford: Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acref/9780198604211.001.0001>
- Knowles, Owen 2004: Conrad's life. – John H. Stape (toim.), *The Cambridge Companion to Joseph Conrad*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–24.
<https://www.proquest.com/books/conrads-life/docview/2137993282/se-2>
- Knuuttila, Sirkka 2006: "Kriisistä sanataiteeksi: traumakertomusten estetiikkaa". *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, (4), 22–42.
<https://doi.org/10.30665/av.74672>
- Kurtz, Roger 2018: Introduction. – Roger Kurtz (toim.), *Trauma and Literature*. Cambridge Critical Concepts. Cambridge: Cambridge University Press, 1–18. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1017/9781316817155>
- Laub, Dori 1992: Bearing Witness or the Vicissitudes of Listening. – Shoshana Felman & Dori Laub, *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis, and History*. New York & London: Routledge, 57–74.
- Lazarus, Neil 2004: Introducing postcolonial studies. – Neil Lazarus (toim.), *The Cambridge Companion to Postcolonial Literary Studies*. Cambridge: Cambridge University Press, 1–16.
- Levenson, Michael 2011: *Modernism*. New Haven: Yale University Press.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=3420828>
- Lindskog, Annika J. 2014: "'It Was Very Quiet There': The Contaminating Soundscapes of 'Heart of Darkness'". *The Conradian*. Vol. 39 (2), 44–60.
www.jstor.org/stable/24614128
- Lindskog, Claes E. 2011: "Making Us See: *Lord Jim* and the Visual Imagination". *The Conradian*, Vol. 36 (1), 31–45. <https://www.jstor.org/stable/20873713>

- Lothe, Jakob 2004: Conradian narrative. – John H. Stape (toim.), *The Cambridge Companion to Joseph Conrad*. Cambridge: Cambridge University Press, 160–178.
<https://www.proquest.com/books/conradian-narrative/docview/2137996501/se-2>
- MacNair, Rachel 2002: *Perpetration-induced Traumatic Stress: The Psychological Consequences of Killing*. New York: Bloomsbury Publishing USA.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/reader.action?docID=3000906&ppg=25>
- MacNair, Rachel 2001: Psychological reverberations for the killers: preliminary historical evidence for perpetration-induced traumatic stress. *Journal of Genocide Research*, Vol. 3 (2), 273–282. <https://doi.org/10.1080/14623520120062457>
- Madigan, Todd 2020: Theories of cultural trauma. – Colin Davis & Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London & New York: Routledge, 45–53.
- McGlothlin, Erin 2020: Perpetrator trauma. – Colin Davis & Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London & New York: Routledge, 100–110.
- McLeod, Deborah 2009: "Disturbing the Silence: Sound Imagery in Conrad's *The Secret Agent*". *Journal of Modern Literature*, Vol. 33 (1), 117–131.
<https://doi.org/10.2979/jml.2009.33.1.117>
- Melfi, Mary Ann 2015: "Conrad's "Lord Jim": Patusan as Psychological Landscape". *Conradiana*, Vol. 47 (1), 43–66. <https://www.jstor.org/stable/44387611>
- Melnick, Daniel C. 2001: "Under Western Eyes and Silence". *Slavic and East European Journal*, Vol. 45 (2), 231–242. <https://doi.org/10.2307/3086326>
- Meretoja, Hanna 2018: *The Ethics of Storytelling: Narrative Hermeneutics, History, and the Possible*. New York: Oxford University Press. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1093/oso/9780190649364.001.0001>
- 2018b: "Kertomusten eettinen potentiaali ja vaarat: kuusi mittapuuta". *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti*, (1), 6–25. <https://doi.org/10.30665/av.70005>
- Mohamed, Saira 2019: The Contours and Controversies of Perpetrator Trauma. – Susanne C. Knittel & Zachary J. Goldberg (toim.), *The Routledge International Handbook of Perpetrator Studies*. 1. painos. Oxford: Routledge, 265–275.
<https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=5975398>.
- Moore, Gene 2017: "Lord Jim in the 21st Century". *New Eastern Europe*, Vol. 28 (5), 196–201.
<https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=poh&AN=125122337&site=ehost-live&scope=site>

- Nelles, William 2003: "Youth, Heart of Darkness, and Lord Jim: Reading Conrad's Trilogy." *Conradiana*, Vol. 35, (1–2), 63–73. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/youth-heart-darkness-lord-jim-reading-conrads/docview/220493949/se-2?accountid=14774>
- Paris, Bernard 2006: *Conrad's Charlie Marlow: A New Approach to "Heart of Darkness" and Lord Jim*. Gordonsville: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/9781403983374>
- Pederson, Joshua 2018: Trauma and Narrative. – Roger Kurtz (toim.), *Trauma and Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 97–109. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1017/9781316817155>
- Perlis, Alan D. 1982: "Coleridge and Conrad: Spectral Illuminations, Widening Frames". *The Journal of Narrative Technique*, Vol. 12 (3), 167–176. <https://www.jstor.org/stable/30225938>
- Peters, John G. 2021: "Silence, Space, and Absence in Joseph Conrad's African Fiction". *Texas Studies in Literature and Language*, Vol. 63 (4), 381–409. <https://doi.org/10.7560/TSL63403>
- Peters, John 2017: "Preface – Robert Hampson's Contribution to Conrad Studies". *Conradiana*, Vol. 49 (2–3), III–V, 197. <https://www-proquest-com.ezproxy.utu.fi/scholarly-journals/preface-robert-hampsons-contribution-conrad/docview/2492332214/se-2?accountid=14774>
- Pinsker, Sanford 1972: "Language, Silence and the Existential Whisper: Once Again at the "Heart of Darkness"". *Modern Language Studies*, Vol. 2 (2), 53–59. <https://doi.org/10.2307/3194141>
- Richardson, Brian 2014: "Silence, Progression, and Narrative Collapse in Conrad". *Conradiana*, Vol. 46 (1–2), 109–121. <https://www.jstor.org/stable/24643579>
- Rothberg, Michael 2019: *The Implicated Subject: Beyond Victims and Perpetrators*. Redwood City: Stanford University Press. <https://doi.org/10.1515/9781503609600>
- 2008: "Decolonizing trauma studies: A response". *Studies in the Novel*, Vol. 40 (1–2), 224–234. <http://www.jstor.org/stable/29533869>
- Said, Edward 2003 (1978): *Orientalism*. Lontoo: Penguin books.
- Smelser, Neil J. 2004: Psychological Trauma and Cultural Trauma. – Jeffrey C. Alexander, Ron Eyerman, Bernard Giesen, Neil J. Smelser & Piotr Sztompka (toim.), *Cultural trauma and collective identity*. Berkeley: University of California Press, 31–59. <https://ebookcentral.proquest.com/lib/kutu/detail.action?docID=837285>

- Stape, John H. 2004: Lord Jim. – John H. Stape (toim.), *The Cambridge Companion to Joseph Conrad*. Cambridge: Cambridge University Press, 63–80.
<https://www.proquest.com/books/lord-jim/docview/2137993275/se-2>
- Sütterlin, Nicole 2020: History of trauma theory. – Colin Davis & Hanna Meretoja (toim.), *The Routledge Companion to Literature and Trauma*. London & New York: Routledge, 11–22.
- Tourchon, Patrick 2008: "Polyphony in *Lord Jim*: On *Übermensch*". *Conradiana*, Vol. 40 (1), 71–88. <https://doi.org/10.1353/cnd.0.0008>
- Trench-Bonett, Dorothy 2000: "Naming and Silence: A Study of Language and the Other in Conrad's *Heart of Darkness*". *Conradiana*, Vol. 32 (2), 84–95.
<https://www.proquest.com/scholarly-journals/naming-silence-study-language-other-conrads-heart/docview/220523673/se-2>
- Visser, Irene 2015: "Decolonizing Trauma Theory: Retrospect and Prospects". *Humanities (Basel)*, Vol. 4 (2), 250–265. <https://doi.org/10.3390/h4020250>
- 2011: "Trauma Theory and Postcolonial Literary Studies". *Journal of Postcolonial Writing*. Vol. 47 (3), 270–282. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1080/17449855.2011.569378>
- Warodell, Johan Adam 2022: "Reading Conrad's Unpublished Trilogy: "Youth," *Heart of Darkness*, and *Lord Jim*". *Journal of Modern Literature*, Vol. 46 (1), 104–119.
<https://doi.org/10.2979/jmodelite.46.1.07>
- White, Andrea 2004: "Conrad and imperialism". – John H. Stape (toim.), *The Cambridge Companion to Joseph Conrad*. Cambridge: Cambridge University Press, 179–202.
<https://www.proquest.com/books/conrad-imperialism/docview/2138003374/se-2>
- White, Andrea 1993: *Joseph Conrad and the Adventure Tradition: Constructing and Deconstructing the Imperial Subject*. Cambridge: Cambridge University Press.
<https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1017/CBO9780511519277>
- Whitehead, Anne 2004: *Trauma Fiction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctt1r2534